

CÂNDIREA

ANUL VIII

No. 5

570

GÂNDIREA

A S C E N S I U N E

DE

G. CĂLINESCU

Eram de tot tânăr când am simțit chemarea de a face judecăți literare. Zi nefastă și purtătoare de neguri! Gorgona mi-a împietrit inima și pasul, lăsându-mi forma nu și puțința mișcării. Eu nu aveam nicio îndreptățire să fac aceasta. Dar am simțit că autoritatea de a judeca vine din hotărîrea fără motivare de a judeca. Așa puterea etică se impune prin simpla exercitare și însăși împrejurarea de a discerne nedeterminat este un principiu suficient. Eu am văzut că oricâtă demnitate se leagă de acțiunea critică, puțini o îmbrățișau. Căci omul simte mai multă bucurie să fie judecat decât să judece. Părerea altuia stârnește mulțumirea de sine sau mânia ; și mânia și mulțumirea de sine sunt afecțiuni active ale sufletului care dau laolaltă o percepție înaltă a Eului. Judecata este însă generoasă sau indignată, reducând astfel proporțiile Eului prin dăruire sau prin prăbușirea afecțiunilor sociale. Mulți scriu în chip de opinii literare. Dar puțini mărturisesc că fac aceasta numai pentru a-și afirma criteriul propriu. Ei scriu ca să semneze, ca să aduleze, ca să se promoveze, ca să se facă lor înșiși punte pentru preocupări asemeni celor judecate. În sfârșit scriu ca să simuleze părerea asupra lui Antinou sau a lui Pantalone de 'Bisognosi cari, neputându-se cântări singuri, transmit temporar facultățile lor critice noilor Zoili.

Dar oricât de necesară mi s'a părut această hotărîre dogmatică, n'am putut să nu observ că singura voință de a pricepe nu aducea o utilitate apreciabilă spiritului.

Atunci m'am ridicat mai sus.

E cu puțință oare ca un critic să prețuiască în intima ei vibrație sonoritatea unei coarde a cărei undă n'a stârnit-o? Oare înțelegere nu înseamnă tacită recunoaștere că în împrejurări de spirit asemănătoare ne-am fi exprimat la fel? Din tremurarea sterilă a degetelor unui violonist care audia pe un alt violonist am dedus că cel dintâi *asculta* cu degetele. De câte ori căutam să prețuim un lucru, îl aducem mental în starea de a părea o virtualitate a puterii noastre creatoare. Când judec crez. Când am ajuns la această convingere, am devenit poet. Am devenit nu din simplă hotărîre a spiritului, ci fiindcă orice Eu își caută o expresie, în chip firesc. Trebuia așa dar s'o caut în fantasia mea, pentru ca negăsind-o, așa cum intimul meu simț de frumos o cerea, s'o recunosc apoi în fantasia altora. Trebuia să fiu poet rău, ca să devin un critic drept.

Am cântat atunci primăvara și dragostea, deprimarea decorativă și desorganizarea simulată, am cântat în metri variați ierburile uriașe și pădurile în convulsioni, aparițiile în eclipse, și tropyul centaurilor, indiferența astrală și rugina avuzurilor, am cântat tot ce venea dela mine sau mi se impunea din afară, cu sinceritate sau cu pură iscusință, după cum eram rănit în suflet sau în orgoliu. Am văzut însă că dacă exercitarea poeziei îmi aducea facultatea de a primi cu mai multă înfiorare arta altora, nu-mi da însă puterea etică pe deoparte și critică pe de alta, pentru a nu emula, judecând, cu artistul și a prețui și situa cu măsuri mai largi și libere de mine.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Adesea mi s'a întâmplat să observ că ceeace mă mișca prin raport la nevoile mele sufletești, devenea, esteticeste, inoperant atunci când cunoștințele mele despre frumos în genere desveleau în actul creației prea multă luciditate. Dar fiecă frumosul este în parte artificiu, tehnică, fiecă judecata se face mai îndemânatecă și sufletul mai ascuțit prin experiență, am simțit nevoia de a căpăta acele cunoștințe despre artă în genere, care să mă facă mai prudent asupra fraudei și mai întărit prin vămile vremilor asupra calității frumosului. Eu aș fi dorit să cunosc multe și de pretutindeni, dar scurtimea vremii, incapacitatea spiritului meu de tot normal de a cuprinde prea multe lucruri cum și constatarea că acei tineri cari din orgoliu sau din nobilă năzuință citesc fără ordine și fără măsură capătă un fel de turburare, un fel de împânzire a minții, tot atât de primejdioasă ca și de-săvârșita ignoranță, — m'au făcut să caut numai ceeace era esențial și să citesc temeinic și de trei ori o carte bună decât odată trei cărți trecătoare. Firește eu am deseori rușinea să mă dovedesc neștiutor de multe lucruri prezente, dar mai știu că nu cantitatea ci calitatea alimentelor hrănește și că cine nu recitește nu știe să citească. Dar deși, pe cât mi-a fost cu puțință, am încercat să-mi apropii cât mai mult din tot ce se socotește mai trainic în cultura universală, spre a-mi face ochiul mai vigilent și gustul mai statornic, am văzut totuș că îmi lipsea încă puterea de a-mi rezuma experiența în chip de principii, de a constata multiplele legături dintre lucruri și de a le formula în propoziții cât mai generale, operație care, deși nu este prețuire în sine, ajută considerabil la sugerarea impresiei.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Ca să pot convinge și pe alții de temeinicia judecății mele, eu nu mă pot bizui pe simpla comunicare a impresiei. Trebuie pentru aceasta un principiu iar principiul cere o abilitate învederată a minții la dovedirea și respingerea argumentelor. Nu există critică fără estetică. Văzând deci câtă pagubă aducea unui critic matura nepricepere — dealtfel congenitală — în domeniul speculației intelectuale, m'am hotărât să-mi însușesc și o cultură ideologică, nu atât pentru documentare cât pentru folosul pe care avea să-l tragă mintea în direcția clarității.

Cu toate acestea mulți dintre confrății mei posedă o nemăsurată cultură literară și filozofică fără ca prin aceasta autoritatea și puterea lor de discernământ să crească. Mintea lor pare un ghem mirific de fire de mătase, din nefericire însă, inextricabil încurcate. A pricepe mult nu înseamnă încă a putea lămuri.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Aristarc știe puține, află pe fugite și e ajutat de o inteligență vie este în stare să învingă pe cei cu pregătire îndelungă și solidă. Alții sperie, el convinge. Are nu știu ce amabilitate, nu știu ce limpiditate în înfățișarea lucrurilor, nu știu ce zâmbet care înseninează cele mai grave probleme. El are o minte lucidă care merge mereu la țintă, îndrăzneala de a considera obiectul din unghiul de vedere cel mai simplu, o căldură a verbului care captivează și impune. Intr'un cuvânt are talent. Vasăzică nu puteam fi critic fără însușirea de a expune. Critica este și ea nu simplă atitudine ci și expresie. Am încercat să ispitesc dacă eram dotat într'adevăr cu acest dar fie pentru a-l desăvârși, fie pentru a-l căpăta măcar în parte prin exercițiu.

Dar nici talentul singur nu dă autoritatea căci cum altfel mi-aș putea explica lipsa de prestigiu a lui Antinou care totuș are talent.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

O prea multă circumspecție, o prea mare indiferență, o rigiditate masivă a sufletului în actul de a judeca nu sunt totdeauna capabile de a ridica spiritul la acea frecvență vijelioasă care gigantizează obiectul pentru a-l surpa mai de sus și mai sgomotos. Trebuie ură, trebuie indignare, trebuie mânie clamoroasă și neîmblânzită pentruca judecata suficientă pentru sine să sguode pe omul în genere indiferent. Cine nu este temut nu este respectat și numai respectul trage după sine convingerea.

Dar atâți tineri nu-și fac oare un principiu din a dărâma fără cruțare orice autoritate? N'au ei impetuozitatea, lipsa de scrupul, libertatea? Ei devin dimpotrivă ridiculi, Nimeni nu se teme de o soartă comună cu a tuturor și injurla sistematică devine promovare.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Să mă pot entusiasma, să mă pot învinge în slăbiciunile mele, să mă înfrățesc cu opera de artă și s'o comunic apoi cu toate mijloacele, cu gestul sau cu vorba, pe calea ideilor sau a imaginilor, acesta este darul esențial. Critica nu distruge ci numai întunecă. Cine nu crează emoția mediată a artei nu este critic.

Nici aci n'am găsit însă desăvârșita gravitate a criticei. Căci am observat cum persoane care păreau să aibă această însușire, o anulau printr'o nefericită contradicție a Eurilor lor istorice.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

La această nouă treaptă am găsit că fără statornicie a principiilor, fără demnitate critică, fără însfârșit acea chezășie că judecata multiplelor obiecte se face cu o măsură comună ci nu în legătură cu vicisitudinile istorice sau nutritive, nu poate fi autoritate. Activitatea critică este firește și impresie dar nu arbitraritate. Atât afirmi cât explici.

Cugetând însă mai bine la această problemă, m'am încredințat că toate aceste însușiri exclusiv ale spiritului nu isbutesc să dea autoritate acelei persoane care nu a ajuns la aceasta și prin alte căi.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Critica este artă activă. În prețuirea unui tablou nu te leagă amintirea mizeriei etice a autorului. Dar criticul este judecător și ca atare persoană morală. Eu urăsc lauda estetică a cui nu inspiră destulă stimă. Să ai așadar demnitatea etică, tactul omului politic, arta de a respinge fără a jigni, de a chema fără a exalta și de a pune pe toți alături având aerul că dai tuturor o prețuire particulară, aceasta este condițiunea unei inaltarabile autorități. Artiștii sunt eroi, criticul trebuie să fie rege.

Dar îndeplinind toate acestea te înalți la onoarea unei demnități nu și la cultul ei.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Numai o concepție înaltă despre artă îmi poate da mie ardoarea și statornicia ei. Iar arta este sentiment al micșorării Eului în fața propriului obiect. Lirism vrea să zică conștiința caducității conștiinței și a permanenței obiectului ei. Eu nu pot avea deci emoția critică a operei de artă dacă solidaritatea cu propriul meu Eu mă face să caut în ea nu lucrul de judecat ci orgoliul de a judeca. Imi rămânea dar să mă înfrâng în râvna de a mă statornici prin creația altuia și de a-mi face din suflet cameră sonoră pentru coarde străine.

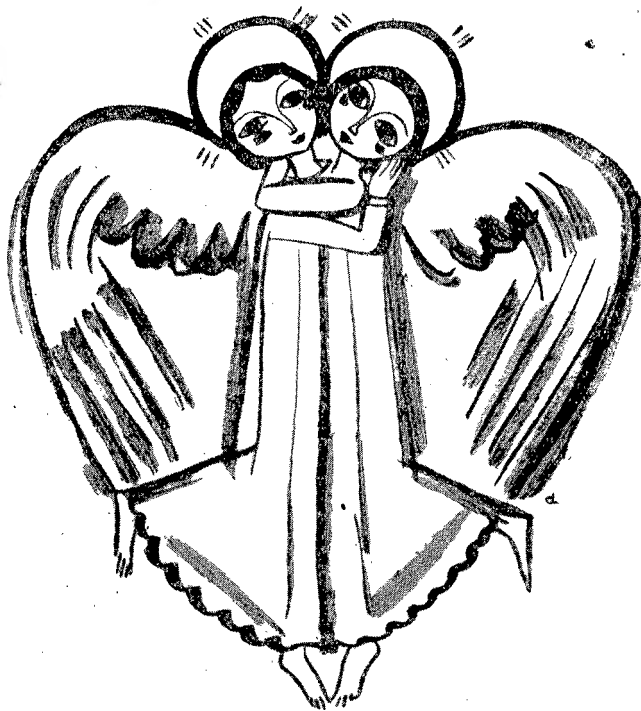
Insă nici aci nu este cea din urmă treaptă fiindcă conduita etică nu înlocuește revelația.

Atunci m'am ridicat și mai sus.

Oridecâteori m'am aflat în fața unei adânci inspirații, am găsit că era de natură religioasă, că se trăgea cu alte cuvinte, din umilință față de Non-eu. Dacă nu pot avea această intuire a deplinei abandonări a spiritului creator în existență, dacă nu pot înlătura orgoliul, încrederea de sine, luciditatea, eu nu am despre artă decât o înțelegere empirică. Arta este acolo unde mă rănește desăvârșita libertate a lumii față de conștiință, desăvârșita minune fără prevedere. Iar cine nu se poate ridica cu spiritul până la nevăzut, neprevestit și rugăciune, nu știe prețui.

Am deschis atunci ferestrele, cuprins de o tainică fericire a gândului și am respirat larg aerul de seară cu parfum de liliac. Și mi se părea că aripi eterice se clatină în aer cu oarbă lucire și vârful de foc.

Z A P I S

DE
V. CIOCĂLTEU

Eu ca răsplată iscălesc cu sânge
Că mijlocul 'în două mi-l voi frânge
Servindu-te, — că niciodată 'n viață
Nu mai descânt mosoarele de ață
Pe fir de sârmă fiartă 'n căldărușe
Ca să le-ascund sub grinda dela ușe,
Că 'n veci, așa cum zapisul prevede
La orice crimă îți voi fi părtaș
Dar îți pretind la rândul meu să-mi lași
Copilul, ca să-l cresc eu cum voi crede. —

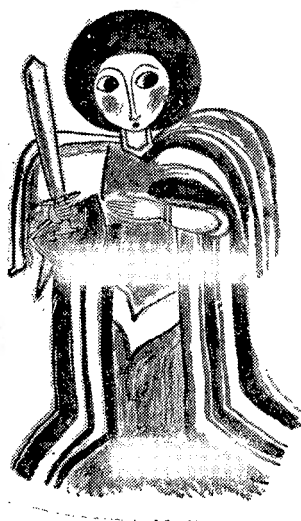
Din aer strânge fulgerul și vântul
Și 'nprospătează-mi vraciule cuvântul,
Intinde-mi plumb topit cu lingura
De socotești că-aceasta-i singura
Scăpare, — din cătușe mă desleagă
Să nu mai simt ce greu îmi e călcâiul
Cu ace căptușește-mi căpătâiul
Și 'nchide 'n mine forța ta întregă. —

Ajută-mi să trag punte peste veacuri
Dă-mi liniștea nămolului din lacuri,
Invăluie-mă 'n fermecata lână
Cărbuni aprinși să pot să țin în mână,
Să fiu stăpânul duhurilor rele
Să răscolesc în vatra lumii focul
Să nu-mi mai fie 'n viitor norocul
Cuprins în zodii și legat de stele.

Sub mistica baghetă de magie
Stropește-mă cu mir și apă vie,
Ca renăscut să pot vedea misterul
Ce 'nvăluie planetele și cerul
Să uit că sunt legat de caldarâm,
In două coji să pot să crap pământul
Să 'nchid în miezu-i ploile și vântul
Iar munții peste șesuri să-i dărâm.

Să nu-mi mai fie dragostea blestem,
Și gândul, pasăre în colivie,
Bucată mâzgălită de hârtie
Ascunsă 'n profunzimea unui ghem,
Cei suferinzi la ușa mea să bată
Ca să culeagă roadele-mi răscoapte
Și să vorbească 'n fiecare noapte
Cu oamenii din steaua 'ndepărtată.

Privirea mea de fier sfruntând oceanul
Să tae o cărare printre valuri,
Ca toți să vadă în adânc mărgeanul
Și năvile ce n'au ajuns la maluri. —

L I T A N I I

DE

ION MARIN SADOVEANU

I

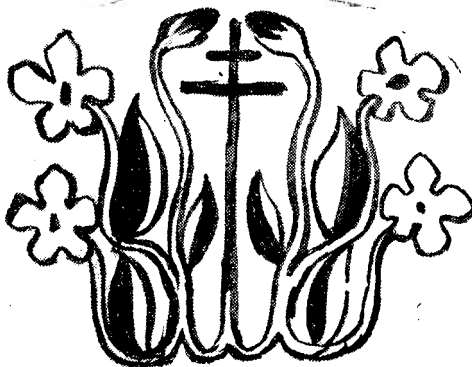
Frate, de curând coborît în mormânt,
Imbunat cu lacrimi, adormit cu un cânt,
Tu, care ții ca spade de-alungu-ți tăiații crini
Și-ascuți ospățul de pământ
Al atâtor mii de rădăcini,
Frate mut, stins în stele, ce 'ntunecatul chip ai aflat
Al tuturor celor ce nu se lămuresc în mine,
Și ca otrăvitoare albine
Mă mint,
Frate, cu fața-acoperită cu-o foaie de argint,
Fii bun, tu al tuturor și nevăzutelor Impărat,
Și frânge-mi din lumina în care ai intrat!

II

Când iar mă voi frânge în două, cu'n zâmbet sau cu un suspin,
Când iarăș cleștarul din creștet pleca-va înaltul lui crin,
Și când, ca o plută, pe apa luminii, porni-voi iar, lin,
Când haina căzută din mine, și-uitată într'un mormânt,
Ca vrejuri tăiate de șarpe se va răsuci plângând ;
Străpunsă de-un cui, în țărână — de-un gând —,
Când calda logodnă din mine, sfârșită, dormi-voi cu bulgării grei,
Dormi-voi cu fluturi pe ploape și șoimi peste umerii mei,
Și Sufletul, ca mii de isvoare
Sări-va din minc, din trista închisoare,
De vrei,
Fă cruce pe mine, o frate, și închide-mă 'n brațele ei!

P E I S A J

— Privește-l, mi-au spus!... Și am stat și-am privit
Prin geamul înalt și subțire și adânc și cernit!
Era un grumaz ca de fluviu, ce din negru în negru trecea...
Peste el, cerul nostru trăia
Adormia
Se trezia
Între zi și 'ntre noapte, cu două praguri de foc —
Și pentruca să văd timpul, stătui prima oară pe loc!
Eram o fântână de Viață... Răfrânt peste lume treceam,
Și toate, cu ochiul, cu mâna, cu pasul le sărutam...
Un înger dormise în mine... și nou eram pentru toți...
Azi, sufletul meu e o hruță, și ochi-mi sunt gazde de hoți!
Am stat atunci doar o clipă... și-acum mi-amintesc c'am privit
Prin geamul înalt și subțire și adânc și cernit!...

C A P R A N E A G R Ă

DE
EMANOIL BUCUȚA

Precaseră dela Glăjărie de două ceasuri. Frunzele de fag își picau rar ploaia, care pe locurile acestea din munte nu cade niciodată deadreptul. Pe povârnișuri bătaia apei fremăta nesfârșit. Aerul stătea nemișcat și rece. Iarna se simțea în văzduh, cu brațele pline de nămeții nevăzuți ai înălțimilor. Se uita după ei cum urcau. Cine știe dacă la o răspântie, cu marginea de stâncă ruptă până în fundul fundurilor, unde s'adună alb un izvor prăbușit de sus, n'avea să fluere pe neașteptate și să le zăvorască de pretutindeni zarea? Erau șase. Inaintau tăcuți, fără să le pese.

Caii mergeau pe stânga și țineau ca de obicei marginea. Râpa subt ei se pierdea în ceață. Colțul mantalelor din acea parte atârna în gol. Zahei, călăuza din satul de pe Olt, venea încet la urmă, cu iapa de frâu, care ducea dășagii legănați și merindea boerilor.

— Uitați-vă colo, zise el deodată. Șirul se opri ca la poruncă. Erau pe grohotișul unei săritori. Caii își mai potriviră copita în pietre și tăcerea se așeză netulburată. Deasupra văii, dincolo de brăul întunecat al brazilor, licăreau singuri niște colți pleșuvi. Departe nespus și atât de prăpăstioși că drumețul, privindu-i, se trage fără să vrea îndărăt și se rezeamă de peretele din spate. Intre ei stăteau nemișcate două capre negre.

— Trebuie să fie caprele lui Găvrilă, făcu Zahei, și se închină. Calul de povară tras din nebagare de seamă de frâu, se opinti speriat. În același timp cele două vietăți zburdară a joacă, lovindu-se în coarne, și pieriră. Nu fusese nici o legătură între ambele fapte, dar calul nu primi mai puțin o nua peste piept.

— Cine e Găvrilă, și cum de sânt caprele lui? întrebă întorcând ochii la călăuză, capul micii caravane.

— Nu știți pe Găvrilă, cu mustața galbenă lăsată pe oală? „Domnul” care zicea că strămoșii i-au venit aici în valea Porumbacului, rugați de Maria Tereza?

— E vorba de Gabriel Kutler dela casa din Bârcaciu, zise cineva din rând de sub gluga trasă pe frunte.

— Kutler? Pe Kutler îl cunosc foarte bine. Acum doi ani am fost împreună la vânatoare pe valea Laitei. Ce-i cu el?

— Apoi tot din pustia de vânatoare i s'a tras lui răul.

— Ia spune, Zahei drăguțule, care rău? Ne-i mai povesti și-om mai uita de apă, zise al doilea din șir, lăsându-și locul și rămânând mai îndărăt.

— Rău-ăl mare, domnule, oftă Zahei ținându-și puțin calul, ca să-i dea rând. Ia, când e să-l ajungă necazul pe om!...

— Da' necazul n'are cum să-l ajungă pe om, Zahei, că omul îl duce cu el în traistă.

— Samnitule, ține-ți o țâr' gura și lasă-l mai bine pe Zahei. Că de nu, acu te punem să ne păzești liniile de retragere, la o sută de pași depărtare.

„Samnitul” era un om de drept din țara Moșilor, cari, pentru că au gâtul lung, mai întâiu poartă la cămășile lor țărănești un guler mult mai înalt decât aiurea și apoi au un dar de vorbă neseecat. Îi ziceau „Samnitul” după o slăbiciune de care pătimea. El, despre orice s'ar fi vorbit, făcea ce făcea și amintea de sfatul ținut de Samniți după înfrângerea Romanilor, că ori să-i distrugă ori să-i lase să plece neumiliți. A răzbit însă părerea să fie trecuți pe sub furcile caudine. Fiecare cap care se pleca, jura răzbunare.

— Și dela Samniți n'a rămas decât numele, făcea el pentru a mia oară, cu aceeaș convingere.

— Și tu, ca să nu ne dai pace, zicea al treilea drumeț, cel care voia să asculte pe Zahei și care era o femeie.

Acum ieșeau la lumină. Ceața se întindea sub ei liniștită și rămânea în urmă cu pădurile. Incepeau să se vadă țuguele de piatră dinspre scufundătura cu tău a Avrigului și dinspre Vânătoria lui Butean. Vântul se făcea mai ascuțit și mai tainic. Șuera cu întreruperi, lua o cădere de apă și o despletea peste mușchi și lespezi lustruite, sau se repezea năpraznic în cai, de-i silea să se priponească șovăitori o clipă, pe muchia râpilor. Apoi nu se mai simțea un timp deloc. Numai câte o pală de nor care trecea înnebunită, era ruptă de colți și suflată pulbere pe vreo văgăună, îl dădea de gol. Zahei povestea.

Călăreții se duceau înainte, fără să arate prin ceva că ascultă. Fiecare putea să creadă că e o amintire a locurilor, pe care i-o spune singurătatea, și e numai de el auzită. Tăceau. Tăcea și „Samnitul”.

Casa lui Găvrilă o cunoaște oricine. În gura podului are un băț cu șomoig de pae. Drumeții se dau jos în gara de lângă Olt, iau căruța, trec prin satul din vale, taie tot câmpul cu piatră mărunță așezată pe gârla care dă pe dinafară cel puțin de două ori pe an, când se topește zăpada și când se coace cucuruzul, și se opresc aici. Ei n'o cunosc după bățul cu șomoig de pae, ci după o tablă pe care scrie nemțește : Om de încredere al Societății, sau după o oarbă știință a locurilor, pentru că de multe ori au tras la ea în ceasuri de noapte. Dacă e Găvrilă acasă, iese el în poartă ; dacă e numai Mali, nevastă-sa, deschide fereastra să vadă cine e ; iar dacă nu sunt decât câinii, latră amândoi, mușcându-se, dindărătul gardului. Vecinii știu că a doua zi „domni” au să se sue în munte.

Astăzi Găvrilă a pus în sac niște drobi de sare. Sacul și l-a aruncat pe umărul stâng. Pe cel drept are pușca, aplecată puțin în curea, cu cocoșele în jos și cu patul apucat în mână, vânătorește. E un om de treizeci și cinci de ani, legat și sprinten. E alb de bălan, și arată între oamenii pă-

mântului ca o scoarță de mesteacăn între scoarțe vechi de fag. Zahei e în curte, lângă ușa grajdului. Se aude scurmând și chelălăind dindărătul ei.

— Vezi, Zahei, să nu cumva să scape câinii. Mă duc să le dau de mâncare la capre.

— Mânca-le-ar lupii de spurcăciuni. Atâta rău cât mi-aș mai rupe eu opincile până la poenele văzduhului, unde vin dumnealor după iarbă ne'ncepută!

— Tu nu ești vânător, Zahei, asta e! Stai pe-aproape, să nu pice cineva. Mali e singură. Să ne vedem cu bine, Mali.

Femeia stătea în fereastră, cu mâinile pe cercevele, aplecată mult afară.

— Cu bine, Gabriel. Numai fii cu ochii în patru, la păcătosu' de Murgu, să nu-ți facă vreun rău.

— Fii fără grijă. De când nu i-a dat judecata dreptate, mă cam lasă în pace.

— Eu de-atunci mă tem mai tare. Nu te 'ncrede.

— E judecata, când ai dus calu' la Făgăraș? se amestecă și Zahei? De primejdie gând îți mai veni și ție atunci, bade Găvrilă! Aș fi vrut să văd ochii judecătorilor.

— Spune-mi, puteam să fac altceva? Nu-mi știam nicio vină. Incărcasem pe Cerchez cu merinde pentru casa din Bârcaciu. Câinii îi aveam legați unul de altul; pușca, cu oțelele scoase. Pe la jumătate drum îmi iese înainte Murgu. Se dădea jos din munte. Cum mă vede se repede și mă ia de piept: „Ai ieșit la vânat, hoțule! Lasă că te 'nvăț eu minte! Acu nu-mi mai scapi”. Ii spui eu că n'am ieșit la niciun fel de vânat, să se uite la pușcă și la câini; de geaba. El o ține una, și că am să răspund la judecată. „Bine, să răspund și la judecată. N'au să fie toți judecătorii orbi și zăcași ca tine”. Peste câteva zile am primit hârtie dela Făgăraș. Am întrebat pe unul, pe altul, ce mi se poate întâmpla? Toți, parcă se învoiseră: nu și nu, că trebuie să aduc martori. Altfel era rău de mine. De unde să scot eu martori, la o treabă unde nu se găsea martor decât frunza de fag?

— E bună și frunza de fag, până nu se îngroașă, că poți să cânti din ea să răsune pădurea, zise Zahei.

— Frunza de fag e și ea a silvicului și n'ar fi cântat pentru mine. M'am tot gândit ce să fac. Imi venea să crăp de ciudă. Cum? Știe o lume că omul ăsta nu poate să mă sufere. Dacă aș aduce chiar Cârțișoara lui, și nu i-ar fi frică s'o tae dela pădure, să-i globească vitele pe nedrept, sau câte mai poate născoci un om cu mațe pestrițe și cu putere, ca să facă rău, ea ar pune într'un glas mărturie pentru mine și împotriva lui. Și-am plecat în ziua înfățișerii, călare pe Cerchez, tot fără să mă fi luminat, cu gândul că avea să mă lumineze el Dumnezeu acolo.

La judecată Murgu a arătat cum m'a prins asupra faptului și m'a pârât ca pe un hoț de vânat nărăvaș. Vorbea și se uita mai mult la mine, cu ochii mici și plini de scânteii. Judecătorii, vedeam eu, dădeau crezământ omului stăpânirii. Ce eram eu față de un inginer silvic? Și de unde să bănuie ei ce-l mânăncă pe dumnealui și de când mă paște? După ce l-au ascultat, s'au întors la mine: „Ce-ai de spus, Gabriel Kutler?” „Am de spus numai atât, domnilor judecători, că vreau să-mi iau lumea 'n cap de răul șefului de ocol”. Ei dădeau să mă oprească, dar năduful îngrămădit în mine a izbucnit odată și n'a mai fost chip să-l ție nimeni.

Eu de când mă știu pe locurile astea, am trăit pe munte, cu ciobanii și cu vânătorii. Cunosc toate potecile. Când a venit războiul și pe-aici, am fost dat pe lângă alpini călăuză. Nu s'a trecut pe la noi, spre Cumpăna. În schimb am făcut scăpați pe atâția Români rămași de trupă sau țărani din sat bănuți de vânzare. Mi-era milă de toți, iar cu unii trăisem totdeauna ca frații. La pace am desbrăcat frumos hainele militare și mi-am văzut de treabă. Societatea m'a pus paznic la casă; cu Mali, cu care copilărisem, ne-am luat cam tot în vremea aia și nu erau mulți în valea Porumbacului mulțumiți ca noi. Până într'o zi, când ne-a fost numit domn peste păduri, Murgu. Venea din Câmpie, cu școală, dar fără inimă pentru munte. După ce și-a luat ocolul în primire, a pus ochii pe mine, să-l învăț la vânatul subțire și să-i arăt strungile cele bune. Eu aveam alte gânduri sau poveri, și-l ocoleam. S'a mai întâmplat tot atunci și necazul cu căpitanul venit de pe frontul dela

Tisa. Il trimisese generalul, să-i aducă de unde-o ști două capre negre, pentru un ospăț. Era ardelean și mă cunoștea din faimă, de mai de mult dela Sibiu, și a tras drept la mine. Eu l-am primit, l-am omenit, dar la vânatoare n'am vrut să mă duc. „Ascultă, Kutler, nu glumi. E poruncă de general. Țara e în stare de războiu. Ce-mi pasă mie de silvicul tău? Să poftească și să sufle ceva. Pe răspunderea mea. Haide!” N'am avut încotro și m'am dus. Și m'au pus păcatele să trec în pădurea Statului, dela valea de jos, la stânga, pentrucă dincoace se rărise vânatul. Am ajuns la locul știut, am făcut goana și am doborât trei bucăți, pe toate trei eu. Căpitanul mi-a schiopătat numai un câine, cu o descărcătură greșită. Chiar așa nu se întâmpla nimic, dacă nu ne abăteam, din voia tovarășului meu, cu sania pe la cărciumă. Crăcile alunecaseră la o parte. Se opreau oamenii să se uite la pulpele subțiri de dedesupt. Nu era greu să audă Murgu și nu m'a iertat, cu toate că atunci s'a făcut că nu știe nimic. Numai odată, când m'a întâlnit în poiana de deasupra, mi-a strigat de departe : „Ai început să intri cu pușca în averea Statului? Să știi că te curăț!” „Ți-a ajuns foarte bine la ureche, ce-a fost. De ce-mi bagi vină, când n'am avut?” „Bine, bine”, a mai mormăit cu mânie și a pierit în brazi.

La vre-o trei luni după aia m'au luat jandarmii și m'au dus la Sibiu. Aveam două dosare, așa de umflate, că trebuiau să le ducă dela un loc la altul pe un cal de mitralieră. Când mi s'a citit dinăuntru am rămas trăsmit. Era acolo toată viața mea, dela naștere, și mai dinainte, de la strămoșii aduși de Maria Tereza. Aveam și eu o istorie a mea ca un grof cu castele! Mi-o făceau din nou, bucățică cu bucățică, până la războiu. Și mă trezeam eu, care numai de dragostea honvezilor n'am asudat, că fusesem în serviciul de spionaj al fostei armate și că mulți oameni din satele românești, urcaseră în spânzurătoare, trimiși de mine și de minciunile mele. Mai târziu călăuzisem pe alpini, pe cărări de mine singur știute, în spatele liniilor românești, și numai din răutate, fără să mă fi silit nimeni. Eram chiar acum un ins primejdios, lăsat îndărăt cu anumite însărcinări. Mă întâlneam cu oameni deochiați sus la casă, unde duceam hârtii din vale, și alte solii tainice. Plângerea și dovezile le înaintau funcționari de încredere din ținut. Ți 'nchipui cine era acel singur funcționar de încredere, care se răsbunase că nu-l duceam la capre, cu vina că mă născusem și trăisem sas. Tribunalul marțial m'a osândit fără mult vorbă la expulzare. Abia când m'au pus în vagonul de vite pentru Oradea, cu sentinelă alături, a aflat Mali ce s'a ales de mine și-a alergat cu rufărie de schimb, cu merinde și cu lacrimi. Mă temeam de copilul din ea, care începuse să-i înfoeze rochiile, și mă țineam să nu urlu. La Oradea, Ungurii n'au vrut să mă primească și după ce am zăcut pe-acolo vreo trei luni, în care timp s'au mai dres lucrurile în țară și cunoscuții dela Sibiu au putut să alerge pe la tot felul de uși, am fost lăsat acasă.

Acum, după un an, doi de liniște, se încerca pe altă cale să fiu scos din rândul oamenilor. Eram hoț de vânat, precum și tot cum fusesem trădător de țară. Dușmanul meu se mulțumea cu mai puțin, dar nu se lăsa. Dacă însă armata văzuse și se întorsese, ea care n'are atâta timp să vadă și se întoarcă mai greu, judecătorii trebuiau să-și dea seama ce era aici și să mă lase să-mi caut treaba. Suntem o mână de Sași acolo, cunoscuți ca oameni ai legii. De ce să fim loviți tocmai noi și slăbiți în supunerea față de ea, cu care ne naștem în sânge? Știi care a fost vorba dela urmă a judecătorilor, după ce mă zdrobisem eu atâta să le dovedesc nedreptatea care mi se face și des-nădejdea de atâtea necuvenite prigoniri? Tot vorba oamenilor întrebați de mine mai înainte. Unde mi-erău martorii că nu vânasem hoștește în pădurile Statului? Așa mi-a venit atunci un val de sânge în cap, că n'am mai gândit nimic, am îngânat nu știu ce și am ieșit afară. Cerchez era în piață, legat la stâlp. N'avusesem când să mai trec pe la han, să-l las la iesle cu un braț de fân și o găleată de apă. A ridicat deodată vesel capul, când m'a văzut, și a întins de frâu. Parcă nu mai era plin de praful și de sudoarea drumului, uitat în soare. Mă privea cu ochii mari și schimba picioarele.

Plecasem cu gândul ăsta din sala de ședință, sau mi-a venit atunci? L-am luat de-acolo și am intrat înăuntru, în judecătorie. Aud numai loviturile lui de potcoave în podele. Sunau curat și puternic. Mă simțeam tare alături de el, ca un arhanghel pornit să dea de veste lumii a doua venire,

a judecății celei drepte. Au sărit oamenii să ne ție, au ieșit și judecătorii. Le-am spus că aduceam singurul martor pe care-l aveam. Numai el fusese față și cunoștea adevărul. Să pue acum în cum-până și să osândească. Ce obraz aveam, nu mi-a povestit nimeni, dar mi'nchipuiiu, dacă nebunia asta i-a încredințat și m'a întors acasă pe Cerchez ca om cinstit și liber, cum nu mai credea ființă, să mă întorc.

— Vezi că Murgu nu uită și fii tot gata, zise iară Mali din fereastră. De câte ori mă gândesc la ce-am pățit până acu, mă ia groaza. Mai bine-am vinde ce-avem și ne-am duce să ne așezăm în altă parte. Societatea ne-ar găsi un loc la Pălținiș.

— Ba mai bine să-și strângă zdrențele veneticul de silvic și să se cam ducă el de unde-a venit, doamnă, o îmbună Zahei.

Kutler râse. El mai dălu odată grija casei lui Zahei, aruncă o vorbă bună nevastei și plecă prin fund, peste pârleaz, pe drumul muntelui.

Ceialți doi se uitau după el. Din grajd se ridică un chelălăit mare, pe două glasuri. Kutler se mai opri odată, chiar pe gard, la acea chemare de tovarăși nedespărțiți cari-l simțiseră depăr-tându-se și nu se puteau învoi să rămâe.

— Le cade greu, săracii! vorbi de-acolo stăpânul. Ține-i până mai târziu, că altfel îmi iau urma.

Când să iasă și să se piardă în sfârșit dincolo, nu știu ce gând îi veni, își scoase pușca de pe umăr și chemă pe Zahei.

— Pune-o în cuiu. Și-așa nu-mi trebuie astăzi. Mai rău m'ar încurca și pe la casă tot nu dau. Mă întorc sub seară cu bureți de cei tomnatici. Vezi de copilă, Mali. Eu de-acu mă duc.

Parcă nu se putea deslipi din loc. Și dus a fost. Fără nimic din ce era al lui, decât drobii de sare ai sălbăticiunilor.

Din margine dela ei și până la poalele pădurii tot să fie o jumătate de ceas, cu opriri cu tot. Întâiu trec băeții cu ciurda de vaci. Trebuie să-i întrebi ceva. Câte-o fătată de curând întârzie și muge după vițică. Ciomagul o ajunge și o mână iară în grămadă. Iți faci loc bătând pe pătata lui Moș Scorei pe șold. Apoi întâlnești pe surlar cu porcii, necăjiți totdeauna, grohăind și alergători. Câte un car se duce la lemne și trece deadreptul pâraele. Dacă vrei să nu ocolești sau să nu te uzi, îi sari pe butucul roții și schimbi o vorbă cu omul. O fată se vede pe departe, parcă ferindu-se de lume. „Ce, Marino, ți-ai încălțat cismele? De-acum curând vine și zăpada”. Fata se roșește toată și umblă repede, înodându-și mai strâns cârpa subt bărbie.

Un drum la fel a făcut și Găvrilă atunci. Numai că el care știa semnele vremii și trebuia să ajungă în locuri pustii, se mai uita și după soare și după aburi. Munții erau curați. Lumina îi bătea pieziș, din dreapta, și le aprindea fețele umede ca niște pereți de cleștar. Se muta de pe unul pe altul, cobora în adânc pe văi, zugrăvea fiecare râpă, îi desfăcea de cer, până înălța întreg șirul Făgărașului cu Negoiful în mijloc, într'o pulbere argintie și tremurată, pe măsură ce soarele se ridica mai sus. O vâpae rumenă, ca o dogoreală ieșită din piatră, zimțuia puțin crestele. Vremea avea să se păstreze frumoasă, dar cu vânt mare de seară. Pe dedesubt pădurile roșii ardeau liniștit. Pălălaia lor se întindea în linie dreaptă cât bătea ochiul, de jos din câmp și până în întunericul al-bastriu, al brazilor. Un Octomvrie uscat și fără înghețuri pregeta să le scuture frunza.

Găvrilă intrase pe drumul bătucit al casei și urca încet. Cerceta semnele de vopsea colorată de pe pietre și copaci. Poate că ar fi fost bună încă o placă jos, cu arătarea kilometrilor, câți sunt cu toții până la adăpost și până la vârfuri, iar la locul lui însemnat fiecare cu un număr. Și-aducea aminte că o ușă dela pod pierduse o balama în furtuna din urmă. N'avea destule lemne. La grajd mai trebuia podit în fund, unde cam pica prin acoperiș. Ii veneau toate gândurile la rând, ca oricărui gospodar, și se bucura că până ajunge la mal se ridică întâia rouă și poate să se așeze, ca să guste ceva, chiar între jrepeni. Simbria Societății nu era mare, dar îi mai ieșea ceva dela mân-cări și băuturi, și vara asta fusese muntele tot plin. Incepeau să vie și Români, cari erau mai fudui și mai darnici. În întâii ani profesori de pe la Cluj sau studenți cu ciocănașe și cutii, scotocind

măruntaele muntelui, dar din ce în ce mai mult și lume de cealaltă. Negoiul nu mai vorbea nemțește ca înainte. Domnii dela Sibiu se uitau în condicile de semnături și rămâneau pe gânduri.

Și sărind așa dela una la alta, lăsase tocmai drumul și apucase pe vale, la dreapta, când se auzi strigat pe nume :

— Kutler! Hei, Kutler!

Altădată s'ar fi oprit și s'ar fi întors, să vadă cine-i și ce vrea dela el. Acum mergea înainte, ca și cum nu-l privea, înegurat deodată. Parcă se pusese un nor rece peste Soare. Pentrucă acum cunoscuse glasul care-l chema. Fără să-și dea seama, făcuse mișcarea să-și ia pușca, dar pușca nu era la locul ei și nici nu știa la ce i-ar fi fost bună, să fi fost.

— Hei, Gabriel Kutler!

Dacă stătea și se întorcea se găsea față în față cu șeful de ocol. De ce-l striga? N'avea niciun drept s'o facă. Nu era argatul lui. Dacă avea de făcut vreo certare pentru casă, știa unde să se îndrepte și avea oameni. La vreo douăzeci de pași odihnea răsturnat din perete în perete de vale, bradul cel mare, cu toată perdeaua crăcilor căzută la pământ. Odată dincolo, în răspântia cu trei ieșiri, i se pierdea urma și scăpa de o atât de urâtă întâlnire. Dar mai putea să ajungă până la el? Murgu nu mai striga, ci urca repede. Se cunoștea că era hotărât numaidecât să-i vorbească. Ar fi trebuit sau să fugă sau să se lase apucat de haină. Se opri singur și făcu față omului de sub el, care se grăbea dărâmând ca ursul bolovani și cioturi.

— Ce este? zise fără chef.

— Este că strig și nu răspunzi.

— N'am auzit. Mă gândeam la altele.

— Poți să-mi spui și mie la ce gândeam?

— Ia la niște cleiu de prins cocoșii de munte.

— Ascultă, Kutler. Lasă batjocura. Poate că am și eu o vină, dar nici tu nu ești așa de curat cum te crezi.

— Ce vină aş putea să am eu? Că nu m'am lăsat aruncat peste graniță sau în pușcărie?

— Să nu mai vorbim de ce-a fost, că nu duce nicăeri. Eu nu-ți cer decât atât : să mergi de câteva ori cu mine la vânat.

— Iară!

— Iară și iară. Munții ăștia sunt ai mei. Ii bat acum de doi, trei ani și nu-i cunosc. Fiarele se feresc de mine. Și când viu îndărăt, cu isprăvi mici, te miroș pe tine departe, ieșind sub seară și întorcându-te pe cărări pe care nu le știu, înainte să răsară soarele, cu mistrețul pe săniuță de crăci sau cu cocoșul de munte în plasă. Mi-e necaz pe știința și norocul tău, nu mai înțelegi? Dă-mi ceva din ele și nu te mai văd.

— Înțeleg, dar sunt daruri care nu se pot da. Lasă-mă. Eu sunt născut aici. Dumneata ești om din Câmpie.

— Dacă te încapățânezi mereu, să știi că tot te desființez.

— Ai mai vrut! Incearcă.

— Știi că la casă v'am dat bușteni ; pentru drum am împrumutat și eu brațe. Societatea nu se poate plânge că am ceva cu ea. Dar dacă trimet vorbă că nu te vreau și că dacă te mai ține, are să-i fie rău de rosturile și dela Bârcaciu și dela Negoiu și dela Bâlea, poate că are să aleagă între câștigul ei și între tine. Gândește-te! Se poate să dobândesc mai mult cu binele decât n'am fost în stare cu răul.

— Și asta numești dumneata bine?

— Dar tu de ce mă fierbi? Acuma unde te duceai?

— Ce-ar fi dacă ai veni odată cu mine, ca să simți singur, mai mult cu picioarele, care e știința și care norocul meu la vânat? Mă duc în poiana caprelor, cu niște drobi de sare. Să le dau să lingă și ele, că mult îi mai duc dorul.

— Viu. Și nu te teme, că picioarele mele nu sunt mai șubrede decât ale tale. Dar unde-i poiana caprelor? Și de unde-o, știi tu?

— Iară întrebi lucruri la care nu pot să răspund.

— Eu nu înțeleg ce căutați voi Sașii în munte. Voi sunteți negustori și evanghelici. V'ați făcut cetăți, târguri și biserici, jos. Pe înălțimi au șezut totdeauna Românii. Toate numirile sunt vechi și ale noastre. Dacă ați încercat să puneți și voi câte una, acuma, de curând, de când v'ați descoperit dragostea urcușului, nu s'a lipit și cei dintâi oamenii voștri de bun simț au osândit-o. Aici trebuie oameni tari și păgâni cari se închină la stele și nu știu de predică. Sașii au plecat din șes și la noi s'au așezat pe râuri sau devale, la ieșirea din trecători. În zadar v'ați pus în cap să vă faceți munteni.

— Și cu toate astea eu îți sunt călăuză și dumneata te ții după mine.

— Tocmai asta e lucrul sucit care mă supără. Voi când vă puneți ceva în cap, o porniți cu cismele voastre ale lungi și cu ochii spălăciți, până acolo unde se potrivește ce v'ați pus în cap cu ce-a vrut Dumnezeu. Stați de când ați venit, închiși ca într'o tabără de căruțe dușmane — căruțele voastre dela Rin, cu țoale și cu datini, ca în zilele dela început — și pușcați în oricine se apropie, chiar băștinaș și gazdă al acestui pământ. Asta de opt veacuri. Astăzi vi s'au cam isprăvit focurile.

— Nu crede! Ne-ascundem numai pușca de nevoe.

— Așa? Bine! Așteptați! Vă înșală firea noastră petrecăreață și haihue? Noi trăim în dorul lelei, azi dorind și mâine uitând. Ce n'avem timpul să isprăvim azi, isprăvim în alte sute de ani și poate nu mai isprăvim niciodată. Trecem pe lângă întăritura voastră de căruțe râzând și uneori ne oprim și argățim chiar, ca să-i dregem vreo spărtură de vreme și să ne-o facem mai vrășmașe. Dar să nu ne umflăm odată ca apele tinere! Numai un mușuroiu de pământ cleios, poate cu un vârful dintr'o clopotniță de biserică deasupra și cu un notar sas înfipt în el și ținând la piept cronicul venirii voastre, ar mai rămâne de voi.

— V'ați duce la Rin, să aduceți alți Sași, dar n'ați mai găsi proști ca ai vechi. Cum, voi n'ați folosit nimic dela întăritura noastră de căruțe, în toate cele opt veacuri? Dacă n'am fi văzut pe țărani de dincolo în timpul războiului! Nu semănau cu Românii noștri. Iar cu ce-i întreceți, e dela noi.

— Ii întrecem în cizme și în gospodărie. Incolo, nu știu. Dar să lăsăm asta. Aveți și voi ceva bun, dela care nu ne dăm îndărăt. Muerile.

— Dacă e ceva care a rămas în întăritura de căruțe sunt femeile. La ele n'ajungeți.

— Ei taci! Nici nu trebuie să ajungem. Se dau ele săracele singure jos. Mai ales noaptea, când le dorm bărbații, evanghelici și spelbi.

— Vorbești parcă ar fi de niște căruțe de crăci pe care le dai din pădurea Statului fără să le treci nicăeri.

— De ce căruțe de crăci știi tu? Te-apuci să stai de bârfeli cu hoții de țărani? Știi că pentru asta pot să te chem în judecată?

— Eu tot mi-am găsit un martor când tăbărișezi asupra mea cu nedreptatea. Dacă ai aduce și dumneata un căruț de-acelea de crăci înaintea judecătorilor, mă tem că ar vorbi altfel decât căluțul meu.

— Ia ascultă Kutler? De ce te superi când spui și eu o vorbă de credința femeilor voastre săsoaice? N'o fi călcat cu stângu' și Amalia, nevastă-ta?

— Ticălosule! Iți zdrobesc țeasta cu dāsaga asta de sare! Ce te-a găsit să-mi murdărești femeia! Nu-ți sunt destule câte mi-ai făcut? Imi ații acum drumurile ca să mă bagi drăcește în alte ispite?

— Liniștește-te, dragă, și lasă-mă să-mi pui pușca la loc. Dar știu că te repezi! Nici nu mă așteptam dela sângele tău alb. E bine că am aflat-o, pentru mai târziu. Dar astăzi nu uita că avem pace și că mergem împreună la poiana caprelor negre. Treaba cu femeile uite cum stă. Am fost și

eu prin atâtea sate de pe Târnave și mai încoace spre Olt, pe la Ștena și Ticuș. Sunt case întregi cu oameni bălai și ochi albaștri, ciolănoși la mădulare și albi la piele. Români din neam în neam, între Români puține și negricioși. N'ai să zici că Sașii s'au dat la femeile oamenilor, când ei nu-și pot face copii nici lor și stau mai mult pe loc, fără spor de odrasle, de când se pomenește.

— Dar de ce ocărăști așa, de florile mărilor, pe bieții oamenii voștri din acele sate? Lucrurile s'au putut petrece și altfel, pe căi cinstite. Dacă erau să se strecoare Români în case săsești, ai vedea Sași oacheși și nu Români albi.

— Ascultă coala, Kutler. Mediașul e o cetate săsească, nu-i așa? Nu numai cu fabrică de salamă, cu vinuri și cu școli, dar și cu oameni cari vă dau îndreptări. Ei uitate, dintre acei oameni cari vă dau îndreptări, mi-am ales eu o femeie, care mi-a plăcut! mândră, învățată, cu mântăluță neagră de mătase și cu tichie albă scrobită de soră, fată nedusă încă la bărbat. Ageră și ascuțită la treburile ei, ascultată de o întreagă lume, se înmuia pierdută lângă mine. O duceam prin pădure, către ulița românească, cu case sărace, în care intra să dea un sfat sau să-și însemne un nume și să trimeată medic, sau alte ajutoare. O duceam acolo anume, ca s'o umilesc în mândria ei de sașă care se dăduse unui om din neamul cel prost al Ardealului, într'o legătură oprită. Când vream, o chemam la Sibiu, unde se putea feri mai bine de ochii alor voștri și o puneam să-mi dea din toate bunătățile unei cărni tinere și neîncepte.

— Și-acum o spui! Mă mir că nu-i strigi în stradă și numele. A fost destul de pedepsită că te-a găsit tocmai pe dumneata, nu pentru că erai Român, ci pentru că ești ce te arăți să fii. Săraca fată!

— Dulce fată! Acum s'a închis ca într'o mânăstire într'o școală de surori de ocrotire. Prin ea vream să cunosc pe colonelul Lindehurst. Spune-mi ce-i adevărat din faima lui?

— Tot, și încă pe deasupra.

— De ce să fie el capul vânătorilor regale, aici, în muntele și sub nasul nostru? Numai pentru că e un pensionar, după ce a făcut aceeași treabă Habsburgilor?

— Nu de-aia, ci pentru că nu e un al doilea în tot ținutul, mai iscusit decât el, și pentru că are sânge de prinț în vine.

— Dacă m'ai lua tu numai o lună la școala ta, ai vedea ce sânge de prinț ar începe să-mi curgă și mie în vine!

— La asta visezi? Ia-ți gândul. Lindehurst e tare și la urs și la sitari și în lume. L-am însoțit de-atâtea ori. El n'are nevoie să-i arăt poiana caprelor.

— Vânatul e al meu prin lege. Și-am să vă taiu în curând pe toți dela el.

— Bine. Incepe însă cu Lindehurst. Și acum taci, că ne-apropiem.

Muntele se sălbătici. Scursura de zăpezi în care umblau, pe trepte de bolovani, înceta scurt. Înaintea lor se ridica un perete drept, până la cer. Sus, pe muchia albă, un smoc de iarbă tremura la un vânt, care în adăpostul de dedesupt nu se simțea. Parcă numai pasărea putea să ajungă până acolo. Dar o brână pierdută, mai mult o poliță de oi, șerpuia abia văzută, înconjurând deasupra prăpastiei, cu o potecuță de amețeală cetatea închisă în sine. În acea potecuță intrară la rând, Găvrilă întâiu și silvicul după el, siguri pe genunchii lor de cățărători de înălțimi. Urcau băgători de seamă, cu o mână proptită de piatră și cu cealaltă în gol, ținând cumpăna. La întâia cotitură, omul din cap încercă vântul. Curgea dela Miază-noapte și fu mulțumit. La a doua se opri și așteptă tovarășul. Ii făcu semn să rămâe liniștit și-i arătă un loc între două stânci, de unde ușor puteau să se salte pe pânțele și să se strecoare dincolo.

O poiană mai mult lungă decât lată li se arătă. Murgu se silea să-și aducă aminte dacă n'o mai văzuse, venind din partea cealaltă, și nu știa nimic. Iarba era verde, cu toată vremea târzie. În scobitura de șea se adunau ape șiroite de pe creste și o păstrau crudă. Câțiva copăcei, mai mult niște vrejuri cu ace verzi închise, puneau pete de culoare și de umbră pe ruina goală a colților marginiași. Între ei strălucea un tău mic, Vântul îl încrețea mereu și-i purta un fel de zgribulire vâ-

nătă încoace. Seninul era așa de tare și așa de deasă lumina cuibărită acolo că lăcrămau ochii. Iar prin lăcrămătură lucrurile tremurau, se îndoiau, și se întreiau, și-și schimbau făptura.

Găvrilă se târi delă locul lui în genunchi și pe mâini, desfăcu din spate sacul, pe care-l aruncă mai întâiu, ca să se ușureze, și apoi îl urmă și el. Toate se petrecură repede și neauzit. Murgu îl privea nemișcat. Il privea cum se duce și cruță fâneața, în care-și afundau botul caprele, punând deodată fruntea cu cornițe și ochi fără grijă, în bătaia puștii. Cum stă și ascultă, ca și când aproape, după desišul și pietrele din față, ar fi fost cineva care nu trebuia să prindă de veste. Cum scoate întâiul drob de sare, îl scoate pe al doilea, și le lasă pe unul la malul tăului, și pe altul la intrarea strungii, căutând mereu cu obrazul mersul vântului, ca să nu otrăvească văzduhul pentru adulmecătorii ascuțiți ai râpilor, la pândă în toate părțile, după miros de vietate, și mai ales de om. Umbla ca într'o curte a lui grijind de vite, numai că tainic și cu cea mai mare pază. La urmă se propti în coate între doi colți, se aplecă și se uită dedesubt, de jur împrejur, adulmecând și el ca o fiară.

Seninul și lumina lăcrămau tot mai rău ochii. Lucrurile se mișcau, se lungeau și se scurtau sau se scufundau leneș ca ceara la foc. Nimic nu se simțea, decât vântul care cânta pe mai multe țevi. Omul din fund, care-și împlinea slujba singurătății, aparte de lume și uitător de martori, era o ființă a muntelui. Nimeni nu-l putea ajunge. Nebun cine credea să-i calce pe urme. Cu copite despicate ar fi gonit peste pietre și ar fi scăpărat la o răspântie din blana plină de rouă, pierind.

Fără să știe bine ce face Murgu ridică pușca.

O rezemă de o zburătură, o așeză bine la umăr și culcă încet capul în lungul țevii. Alunecând peste podețul de oțel de după cocoșe și peste creasta dela buză, ochiul rămânea lipit de spatele acela, cu coatele azvârlite înapoi, din hotarul poenei. O clipă, două, trei. Dar de vraja locului sau numai de încordarea mușchilor, lumea îngustă de-acolo începea din nou să se clatine. Și, ca de frică să nu scape o țintă, Murgu apăsă pe trăgaci.

Un bubuit înfundat sună parcă îndărătul lui și îl făcu mic, zgârcit între umeri, fără alt gând decât să se ferească de o lovitură care avea să-l zdrobească. La capătul țevei spatele cu brațele azvârlite mult înapoi, se întoarse fără grabă. O față mirată căută locul unde se găsea el. Era Găvrilă, era Lindehurst sau un om-cerb, care nu se îndemna să-și scoată crăcile coarnelor dintre țancuri? Murgu ochi repede, în miezul frunții de departe, și trase, trase de câteva ori la rând singurul glonț pe care-l mai avea, cu degetul bolnav de spaimă. Omul, care pornise spre el, se opri deodată, șovăi, ridică o mână ca să se apuce de ceva, se frânse întâiu pe genunchi și se rostogoli apoi pe-o parte, în iarba pe care o cruțase adineaori.

Poiana rămase ca înainte, pustie, cu tăul încrețit de adiere și cu albastrul dureros. Pietrele se buburoșeau și creșteau de dogoare. Murgu și-ar fi lepădat sumanul scurt de blană. Ii era cald. Simțea și o sfârșeală în deșert, de foame. Dela șase nu luase nimic în gură și umblase neconținut. Avea niște steri de lemne devale, la care trebuiau să vie la amiază țărani, cu carele. N'aveau decât să aștepte! Nu știa bine cum pătrunsese și de ce întârzia pe-aici, dar nu se putea hotărî să plece. O piroteală de somn îl făcea să-i scape capul. Se trezea speriat și se uita împrejur, fără să înțeleagă. Parcă venise cu Găvrilă? Unde era Găvrilă? Il luă un fel de fior. Ar fi chemat și nu putea.

Paznicul din Bârcaciu era, oricât s'ar fi apărat el, un hoț de vânat. Intr'un fel sau altul, tot rău trebuia să sfârșească. El, silvicul, mai dăduse cu pușca în om, pe măgurile cele de var ale Italianilor. Trăgeau toți în acelaș timp sau cu întreruperi, din ascunzători. Gavrilă se umpluse deodată de sânge, dela tâmplă până pe haine, în jos, parcă l-ar fi împroșcat cineva din tăul cu ape înroșite. Apoi se prăbușise privindu-l, fără să zică nimic.

Ce erau însă ochii aceia bulbucăți și mari, cari îl țineau în căutătura lor lungă? Se sculase căzutul într'un cot? Venise de undeva Lindehurst, să-l ajute? Dădea să fugă, dar numai în gând, pentrucă trupul n'asculta. Ochii tot mai calzi, în lacrimi și fără să clipească, se apropiau. Era o capră răsărită prin strungă. Bănuia ceva. N'avea încredere, dar înainta dusă de obicei și atrasă

de chemarea sării. Indărătul ei se îmbulzea o întreagă turmă. Toamna era încă la început. Nu se alesese căpriorul și capra de ceilalți. Când solul se oprea, cu coarnele pe ceafă și cu urechile ciulite, ascultând suflarea aerului și întrebând mirezmele, caprele care-l urmau se izbeau în șolduri și se scuturau ca din juguri, s'o rupă la mal. Picioarele subțiri le dărdâiau. Câte una scotea o limbă mică și sorbea din tău. Altele se strânseseră la drobii de sare. Lingeau aspru, își căutau loc, îl pierdeau, se îngrămădeau una în alta, râpâiau mărunt încolo, când își făceau spaimă, până la marginea poenei, și se întorceau iară. O pereche ședea nemișcată pe colțul cel mai înalt. Drumeții din vale o vedeau, când treceau la Negoiu.

Ieșeau de pretutindeni, stăpânele muntelui, mai vechi decât omul, și-l luau în stăpânire la acest ceas al întâei răcori. Numai capra din frunte înainta încet, sfredelindu-l cu aceiași ochi. Ce vrea? Nu-l simțea, chiar așa, ascuns cum era, și dincoace de vânt? N'a stat pe locul unde căzuse Găvrilă, nu și-a adâncit botul la căpătâiul lui și, când l-a ridicat, n'avea o față de om a paznicului sau a regescului vânător cu sânge de prinț în vine, sau a altcuiva, pe care îl iubise de mult și îl făcuse adineauri de batjocură. Venea mereu, cu acea față de om spre el, pe când alte capre negre, nenumărate, îi dădeau ocol și năvăleau toată poiana. Ieșeau din seară și aduceau seara.

Căzu din bârlogul lui ca o uscătură, alergă pe brână fără să-și dea seama de primejdie și se înfundă înebunit în pădure. Caprele ridicaseră toate capul și-l ascultau cum fuge, fără să se mai sperie. Capra cea mare dinainte, oprită chiar pe muchia de după care stătuse pitulat, îl privea dela marginea cerului, neclintită.

N O A P T E

DE

V. VOICULESCU

Din negrul munte-al nopții pe pieptul lumii pus
Au izbucnit obârșii de slăvi cotropitoare
Și s'au vărsat deodată cernitele isvoare
Rotindu-se, acolo, în mările de sus.

Izvod al morții, somnul pe toate le-a supus.
Impresurat de umbre și stele veghetoare
Și legănat în poala tăcerii roboitoare
Ca un copil în fașă pământul doarme dus.

Un fir nu se prelinge din marele mister :
Căci noaptea stând de pază nimica să nu-i scape
Cu mâinile-apăsate pe naltul zodier,

Dospind întunecimea în care să ne 'ngroape,
Cu grije își strecoară posacele ei ape
Prin vastul ciur de aur al veșnicului cer.

OSPĂȚUL LUI PAN

DE

A. POP MARTIAN

Beau însetat din unda bunătății tale
Precum s'adapă mielul din isvor ;
Și râul bun, de lapte, al mâinii tale,
Imi spală tâmpile — cum spală vântul, cerul orb, de nor.

Stau lângă tine trunchi : mă 'nșerpuește, mladă,
Vrej darnic, cu ciorchină plină,
Să te ridic spre cer, — și el să-mi vadă
Povara dulce cu ciorchine de umbră și lumină!

Intind spre mierea vorbii tale stupii goi, —
Și torni în mine frumusețea ta,
Ca vinul tare în urcioare noi.

La masa sufletului, pâine caldă pururi tu-mi vei sta.

K R I N O N I S
SAU
TREPTELE SINGURĂȚII
DE
SORIN PAVEL

*Alles funktioniert, nur der Mensch
selber nicht mehr.*

Hugo Ball.

Goethe spusese că Orientul și Occidentul sunt un tot inseparabil. Și totuși aceste două lumi prezintă deosebiri fundamentale. În antichitate se călătorea puțin, mai ales pentru studii, — și deaceia mulți curioși au rămas la jumătate de drum sau numai cu dorul să cunoască Orientul. Plotin voia să vadă nodul gordian și Metodorus să cunoască India. Dar până la francezul Tavernier și la Anquetil-Duperron, în traducerea căruia a cunoscut Schopenhauer Upanișadele, Orientul a rămas cu porțile zăvorâte pentru cunoștința precis științifică. De atunci au început să sosească știrile exacte și Europa a început să bănuiască viața veritabilă a Indiei din Scrisorile indiene ale lui Ernest Haeckel și din călătoria împrejurul lumii întreprinsă de Hermann Keyserling.

China, țara brocartului galben și India, imperiul diamantelor și spicelor albe, constituiesc o civilizație aparte pentru că au apucat drumul către solitudine pe o răspântie direct opusă Europei. Ambele au înțeles să realizeze singurătatea prin acordarea *preponderenții percepției interioare* în complexul vieții umane. În cartea lui Nan-hua tsen King se spune că Tao însuși nu se străduiește pentru un loc mai înalt în ochii omenirii și prin urmare nici omenirea n'are motive să se ridice prin acti-

vitare către Tao. Deaceia sfântul, chiar dacă nu locuiește în peșteri, își ascunde totuși faptele. Taoiștii rămâneau de predilecție în umbră, nu-și puneau în evidență personalitatea. „...Nu și-au ascuns înțelepciunea, dar nici n’au scos-o în vitrină”. Prin această oroare de acțiune, oroare de exteriorizare, se explică că sute de milioane de oameni au întors spatele legăturilor cu lumea externă și au rămas încremeniți în paralizie aistorică. Drumul solitudinii chineze duce așadar prin regiunea liniștii. Invăluit de liniște, izolat de oameni, înțeleptul va căuta să se scape și de trup, care în realitate, e un rest de exterior urmărindu-l în singurătate. Prin urmare asceză. Purificarea vine treptat prin nemișcare și atitudine fixă. Mișcările trebuiesc încetinite, căci cine „își împarte fazele unei acțiuni într’o lungă perioadă de timp, își încetinește în acelaș timp viața”. Așa fuge sihastrul chinez de sine însuși și cine fuge de sine însuși nu mai are dorința să se deștepte la acțiune. Pierzând conștiința că lumea exterioară există, uitând curgerea timpului, taoistul cade în uitare de sine. Lumea sensibilă nu-l mai impresionează, simțurile sunt cloroformizate. Nici mort, nici viu, și-a atins ținta liniștii desăvârșite. Astfel se realizează voluntar încorporarea în solitudinea universală, așa cum a găsit cu cale tehnica chineză. Solitarul rămâne înstrăinat în lume și deslipit de sine însuși.

India a pronunțat și mai mult această preponderență a interiorizării. Vedele laudă studiul, adică cercetarea prin analiza înțeleaptă de sine. Adâncirea în sine însuși este fericirea supremă pe pământ. Așa se liberează omul de toate câte îl domină cu forța lor de atracție și-l fac să le urmărească ca un sclav ca să le dobândească. Interiorizarea îmblânzește simțurile și aduce bucuria singurătății. Budismul se întemeiază pe singurătate. Treptele înțelepciunii se nasc pe rând în singurătate și prima este meditația „o stare de seninătate și bucurie voluptoasă”. A patra treaptă a meditațiunii aduce tocmai lipsa de durere, lipsa de bucurie, indiferența totală. Budismul însemnează concentrarea voluntară în sine însuși, ignorarea lumii exterioare, cufundarea în analiză examinatoare până când își face loc definitiv convingerea intelectuală despre nimicnicia a tot ce nu e Nirvana. Doctrina Yoga, despre irealitatea eului, împinge în ultimele consecințe tehnica orientală a singurătății. Nirvana este cufundarea în singurătatea originară și începutul predicilor budiste devine caracteristic :

Explicabilă prin condițiunile de climă și mediu fizic, prin condițiile sociologice ale organizării sociale, — castele fixe — și prin curente de idei specifice, — singurătatea orientală oferă preponderența percepției interioare ca prim caracter principal al acelor civilizații.

Tot Orientul, dar în marginile sale europene, a creat a doua condiție pentru singurătate : scepticismul. Adevăratul scepticism pornit dintr’o convingere sinceră este creațiune arabă. Nicăeri nu străbate un scepticism metafizic mai pătrunzător și mai amețitor, decât în această filosofie.

Ceux qui sont des Océans de science et d’érudition, spune Hassan Kheyâm, et que leur perfections ont rendu des lumières pour leurs contemporains, n’ont pas fait un pas en dehors de cette nuit sombre ; ils ont conté une fable et sont allés dormir.

Fatalismul oriental este filosofia expectativei. Nu poate acționa decât cel care are o credință, o siguranță. Inacțiunea, lenea orientală, rezultă din scepticismul caracteristic rasei și nimic nu exprimă mai bine așteptarea arabă, decât acel bătrân Mokrani din Georges Duhamel : „Bătrânul Mokrani întreprinde ceva numai după ce s’a gândit cel puțin patru sau cinci veacuri”.

Occidentul e tot pe drumul solitudinii și cei mai bine cunoscuți dintre vechii europeni, Elinii, au cunoscut și ei, începând poate cu acel Abaris sau Epimenides din Creta, încă din secolul al șaptelea înainte de Christos, profeții și catartii singurateci. Afară de Heraclit și de Empedocle, pe care legenda i-a volatilizat aproape cu totul, Socrates se pare să fi fost un mare singuratic. După câțiva ani desordonați în compania unor libertini, filosoful cu cap de satir a simțit pătrunzându-i în suflet un fel de teamă, în care se ascunde poate originea demonului socratic. De atunci au început acele stranii comportări, când, cu privirile întoarse cercetătoare asupra sa însuși, Socrates s’a dedublat, ascunzându-și singurătatea sub masca socială a unei aparente credulități naive. Dacă despre Voltaire se spune că niciodată nu se va termina definitiv cu publicarea scrisorilor sale răspândite

În toată Europa, despre Socrates se poate spune că niciodată nu se vor epuiza portrețiștii săi. E de mirat totuși că în portrete celebre, ca cel al lui Gomperz sau Boutroux, nu este semnalată singurătatea sa. Ernest Forneron sesizează acest lucru și scoate cu justeță în evidență această veritabilă axă a unei mari tragedii: „grija extremă a distanțelor și solitudinea în comerțul cu oamenii”. Cu siguranță că puțini oameni au fost așa de sociabili, ca acest grec pasionat de conversație, puține personalități istorice mai intim și prin urmare mai indiscret amestecate în viața concetățenilor, decât acest nemilos denunțător al infatuității. Totuși, cine recitește Apologia simte că Socrates a rămas o enigmă pentru Platon ca și pentru ceilalți discipoli. Există un secret socratic și cu dreptate Forgeron spune că dintre toți sociabilii, Socrate este acela care „s’a trădat” cel mai puțin.

Stoicismul, această mândră cerbice încovoiată de greutatea destinului, urmașii autentici ai marilor tragedieni, s’au simțit tot așa de singuri ca și eroii lui Euripide sau Antigona lui Sophocle. Zeii elini n’aveau înclinări paterne. Deși Zeus era tatăl zeilor și al oamenilor, nimic moral în conduita sa nu justifică epitetul. Comprimat între legea cetății și legea divină, între inexorabilul ananke și neputința firei sale omenești, eroul din tragedie nu învinge și nu luptă căci adversarul său este invizibil și pretutindeni ca atmosfera. În tragedie este o simplă atitudine de revoltă, urmată de-o profundă singurătate. Rațiunea stoică universală e un ghețar. Nimic din căldura și slăbiciunea omenească nu ajunge la ea și atunci resemnarea închisă, mândră, în convenționalele turnuri de fildeș, se oferă ca singura posibilitate de viață stoicului ajuns prizonier al solitudinii. Stoicul nu luptă, stoicul se supune naturii. Problema durerii devine caracteristică în soluția stoică. Zenon, Epictet, sclavul șchiop pentru că nu și-a retras piciorul din năvala loviturilor, ci l-a considerat sub punctul de vedere al legii naturale în vestita frază: „nu da, că se rupe”, — încorporează durerea în natură, îi răpește o calitate prin înscrierea ei sub un concept mai general și deci mai sărac, Durerea poate fi în ordinea naturii și prin urmare e de prisos revolta împotriva unei asemenea ordini, dar în același timp durerea e morală și nesuferită. Acest caracter îl trec cu vederea și astfel durerea este ignorată. Durerea nu pierde însă nimic din realitatea sa. Prin ignorarea realității, stoicii își demonstrează definitiv singurătatea.

Epicureismul se declară direct pentru singurătate, deși s’ar părea că Epicur a plasat amicitia în locul de onoare al plăcerilor distinse. Epicureii au fundat fericirea umană isgonind zeii. Tocmai contrar unui pamfletar catolic de mare talent între contemporani, copilul teribil al perfidului albion, care spune că dacă n’ar fi Dumnezeu, n’ar fi loc pentru un singur om pe pământ, Epicur s’a simțit stingherit de aleșii oaspeți ai Olimpului. Formula de evacuare, demonstrând că zeii nu există, pentru că dacă ar exista ar trebui să se ocupe de oameni. O asemenea ocupație neplăcută și iritantă ca o sală de tribunal sau o încăpere infernală, contrazice însă flagrant presupuziția axiomatică că zeii sunt fericiți. Cele două propoziții „zeii se ocupă de oameni” și „zeii sunt fericiți” se contrazic. O noțiune cu caractere intern contradictorii, sau o realitate cu același caracter, — își pierde existența. Prin urmare, tragem concluzia că fericirea presupune indiferența pentru lucruri străine, lipsa de grijă pentru tot ceace nu este eul nostru. Un pas către singurătate. — Idealul vieții epicuriene era liberarea de problemele lumești și petrecerea anilor în cercuri închise, liniștit, senin și nobil. Al doilea pas către solitudine prin distanțarea de plebe. S’a observat deasemenea că epicureul nu savurează însăși lucrurile, ci personalitatea proprie în devenirea sa constructivă, ceiace întărește impresia că epicureul este un singuratec, bucurându-se de propria sa societate. În sfârșit — Epicur plasează fericirea supremă în căpătarea unei bune păreri despre lucruri, ceace duce la un fel de contemplativism caracteristic singurătății. Din raportul între doctrina epicureiană și Stat, care consiliază ignorarea afacerilor publice și evitarea comerțului strâns cu semenii, întocmai ca și școala zenoniană, conchidem că epicureii au căutat cărarea fericirii tot în singurătate.

Epicurei tardivi, ca Petronius, seducătorul arbiter elegantiarum dela curtea împărătească a lui Nerone, deschizându-și vinele pe coasta albastră a mării Adriatice, Oscar Wilde nefericitul epigon impertinent din veacul al XIX-lea, dovedesc aceiași singurătate în mijlocul celui mai for-

midabil lux de latifundiați romani sau de lorzi englezi. Petronius, contemplativul realist din Satyricon, a fost un singuratec. Un decor artistic și un gest estetic l-au întovărășit în viață și până la urmă s'a simțit părăsit și de iluzia aceasta, ca să moară cu simțământul grozav al înstrăinării de tot și toate. „Distanța psihică” acesta este cuvântul de ordine al solitudinii petroniene. După moarte, distanța neființei.

Stoici și epicurei mărunți, caractere mai puțin hotărâte, îngrozite de ineleganța soluțiilor extreme, au descoperit, prin umanizarea doctrinelor supraumane edificate de marii inițiatori, un fel de solitudine-compromis, cu imperative modeste și potrivite unui suflet iubitor de nuanțe și al drumului de mijloc. E solitudinea agrestă. Către ea se simt chemați oportuniștii cu orizont mai larg și oboșiții marilor civilizații. Oportunismul galeriilor de cârțiță oarbă este teluric. Singură lumea de aici o văd și o simt oportuniștii vulgari și în ea se acomodează cu grații de scamator. Oportuniștii cu perspective au auzit ca prin vis bătând două inimi : a pământului și a cerurilor. Dar cuvântul definitiv n'a fost încă scos din gură omenească și siguranța n'o are nimeni. Nehotărâți la răscruce, terorizați de prudentă, improvizează un adăpost în preajma răspântiei. Acolo au să cânte munți albiți de nea și copacii îmbrobodiți în zăpadă, acolo au să desfunde Falernul, la gura caldă a focului prieten. Horațiu se retrage la o parte de milionul de locuitori ai Romii antice și călătorește pe asin, bunduc și humoristic, către locuința sa de țară. Luiz Gonjaz del Gongoras sau Serafino Estebanez Caldéron, vor scrie scene câmpenești, cu animale și păsări domestice, — toate „por el solitario”. Socoteala acestor avizați timorați se nuanțează filosofic. Numai acțiunea capătă efecte, numai fapta poate fi rea sau bună, încoronată de succes sau de eroare. Acțiunea antrenează răspunderea și riscul, inacțiunea însă se păstrează inocentă și virtuală. În credința lor prudentă inacțiunea nu creiază obligații, prin urmare atâta timp cât o viață activă nu-și probează eficacitatea metafizică, înțelepciunea rezidă în cantonare provizoriu comedă. Lasă regii și împărații să cucerească, poeții să-și asigure nemurirea declamând poeme la terme, sportșmanii să ridice colbul în arene și mirarea nu va putea niciodată să le înțeleagă curajul de a se decide așa de prompt. Neposedând nici suficiența muritorilor de rând ca să plutească ca amfibiile în divin și profan, nici bronzul caracterului ascet ca să pășească în sfere celeste, nici epicurei îndeajuns ca să nege divinul și să aprecieze cu selecțiune bunurile lumești, solitarii agrești adoră simplitatea rustico-bucolică. Simplitatea e sâmburele filosofiei morale a virtualității, pentru că nu angajează în nici-o direcție, lăsând teren fecund deciziunii însoțită de siguranță. Așa se izolează solitudinea agrestă în așteptare durând uneori un veac de om sau întreruptă de o iluminare subită, care-i aduce iarăși în mijlocul oamenilor, profeți vestitori ai unui adevăr nou.

O solitudine interesantă își trage primele începuturi din sofistica greacă și din pironism. Protagoras sau Gorgias din Leontinum, învățând că orice afirmare poate fi susținută și pro și contra, că nu există niciun adevăr și chiar dacă ar exista nu l-am putea comunica, pun bazele unei solitudini filosofice. Nici adevărul nu ne unește, căci fiecare rămânem închiși în noi înșine. Suntem singuri. Nesinceră în sofismele eline, solitudinea aceasta se întemeiază mai puternic în scepticism. Indoiala sceptică e adeseori potoul inteligențelor mari, a monștrilor umani în care inteligența a omorât inima și credința. Rațiunea epuizează ușor realitatea, dar fără credință intrarea în imperiul numenal e barată. Din tinerețe, încă, precocitatea sângelui evreo-toledan și îngrijirea educativă a lui Pierre Eyquem de Montaigne, făcuse din filosoful sceptic de mai târziu, un școlar care se juca cu greutățile studiului, erijându-l de timpuriu în spectator al vieții. Spectatorul se înstrăinează însă de plebea care muncește și asudă. Nu-l mai unesc nici speranțele științei și filosofiei, pentru că le știe zadarnice, nici străduințele practice, non-sensuri absurde. Scepticul devine un castelan singuratec. Solitudinea filosofică veghează în scepticismul metodologic cartesian. Dubito, ergo cogito pleacă dela un fenomen de interiorizare individuală, întemeiază solitudinea și deaceia pe de-o parte morala socială întâmpină greutăți în cartesianism, iar pe de altă parte Descartes indică ca maximă de conducere în viață, vestita, — bene vixit qui bene latuit, elogiu al singurătății. — În idealismul

subiectivist al lui Berkley solitudinea se dă învinsă numai de intervenția divină, iar în individualismul monadelor leibnitziene, fără uși și fără ferestre, singurătatea cedează tot unei intervenții gratuite din punctul de vedere al rațiunii — prestabilismul armonic.

Se crede obișnuit, că omagiul creștinismului ar fi veritabila descoperire a sufletului omenesc. Iisus a deschis orizonturi în lumea interioară, a exaltat valoarea inimii și făcând admisibilă preponderența percepției interioare, Nazarineanul ar fi creat singurătatea în lumea europeană. Singurătatea lui Iisus pe Golgotă, singurătatea lui Iisus în grădina Ghetsimani... „Doamne, ia dela mine paharul acesta”. Singurătatea nopții veghiate înainte de sărutul lui Iuda... Singurătatea cinei celei de taină... Singurătatea întreitei lepădări a pescarului Petru... Singurătatea crucii... „Doamne, ia dela mine paharul acesta”.

Iisus a fost singur în lume, singur între oameni, singur între apostoli. Prea oameni ca să-l înțeleagă, prea omenește oameni ca să se apropie de El, apostolii au fost în jurul lui, dar mai înstrăinați decât străinii. N'au bănuțit măcar inima aceluia care a spus „Lăsați copiii să vie la mine” pentru că copiii îi mângâiau înstrăinarea. Numai Iuda. Numai Iuda s'a înfiorat de taina lui Iisus. Numai Iuda a simțit suprafirescul aureolându-i fruntea și noul Testament îi păstrează amintirea de apostol, veșnic în preajma lui Iisus, veșnic și fără rezerve devotat și emoționat... A căutat să-l înțeleagă, a vroit să suie drumul către suprafirescul deschizătorului de Evanghelii... Iuda n'a îngenunchiat în țărână ca fiii oamenilor cu capul plecat. A privit și a ridicat mâinile să înțeleagă Dumnezeu. N'a rămas pe pământ, s'a ridicat spre ceruri și a căzut în veșnica rostogolire și scrâșnire a dinților. Iuda a vrut să pătrundă în solitudinea lui Iisus, a vrut să-i priceapă taina și l-a vândut în ultima seară din grădina măslinilor ca să-i *smulgă* secretul singurătății. Singurătatea lui Iisus a presimțit-o numai Iuda și a căzut, fiindcă spus a fost : „crede și nu cercetă”. Iuda a siluit singurătatea fiului lui Dumnezeu, și s'a spânzurat în miezul otrăvit al nopții ca să se împlinească cuvântul Scripturii.

Încercările de reîntoarcere la creștinismul original, protestantismul lutheran și calvinismul, introduc în lume singurătatea. Protestantismul cu formula sa individualistă a mântuirii, ispășirea și mântuirea individuală și nu prin comunitatea catolică, izolează pe fiecare lutheran în interioritatea inimii sale. „Geh' in deinem Zimmer und bete” repetat dela Reformă și până astăzi, a creat acea atmosferă de individualism multumit în sine și lipsit de grijă, de compătimire și curiozitate, care a preformat sufletul din centrul Europei. Calvinismul, prin concepția sa extraordinară despre iubirea creștinului pentru Dumnezeu său, a tonificat la extrem individualismul și solitudinea protestantă. Toată iubirea sufletului tău aparține lui Dumnezeu. Orice urmă de iubire omenească, pentru copil sau prieten, este ceva răpit Aceluia căruia îi datorești toată dragostea și tot sufletul tău. Pe aceste fundamente se ridică între om și om cortine până la cer. Solitudinea lor pământească, desăvârșită și uriașă, se întâlnește în ceruri, în dragostea omenirii creștine către Dumnezeu ei.

Pe aceste motive se încearcă, dela Troeltsch la Max Weber, o explicare a succesului capitalist în Apus. Individualismul protestant și calvin, raționalist practic și auster, înțelegând să cânte un *Gloriam Dei* prin creația mâinilor sale, lămurește eforturile imense și continui care au ridicat opera capitalistă la aceste proporții gigantice.

Lepădarea de cele lumești, în porunca Domnului ca să părăsești pe tatăl și pe mama ta, să-ți împarți averea la săraci și să-L urmezi, apolitia creștină originală din „dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu”, singurătatea lui Iisus în rugăciune, au reînviat în Reformă și au readus solitudinea din grădina Ghetsemani în lumea europeană.

Solitudinea a fost poate pentru prima oară recunoscută în romantism.

Romantismul filosofic sau literar, a răsărit dintr'o antinomie : dragostea imensă de viață și filosofia efemerității. Până la romantism omenirea cunoscuse un elan tot așa de puternic, însă în direcția opusă a morții. Antichitatea cunoscuse seninătatea sinuciderii stoice, creștinismul dăduse

bucuria neființei ca o cufundare în Dumnezeu, Celții nu ezitau să se sinucidă în masă, punând în mirare chiar pe un reprezentant al lumii greco-latine, poetul Silicus Italicus :

Prodiga gens animae et properare facillima mortem,

dar istoria nu înregistrase încă o dragoste de viață așa de grozavă ca aceea a romanticilor. Nemaipomenită dragoste de viață, de viața atotcuprinzătoare și eternă, s'a întâlnit în același suflet cu dezolanta filosofie a efemerității tuturoșfăpturilor, a planetelor și a sistemelor solare. Teama de moarte și regretul vieții au scos acorduri de nespusă melancolie din lira romantică. Părășiți și triști ca primul om pe lume, romanticii au căutat să înfrângă fragilul și efemerul hărăzit omului, dând eului rezonanța cristallului și îmbogățindu-se cu tot trecutul istoric al umanității. Au vrut să-și pregătească nemurirea renunțând la proporțiile infime ale individului, înrădăcinându-se în trecut și în rassă. „Dar, când sorii se sting și stelele pică”, romanticii au renunțat la expansiunea cosmică, au făcut drumul înapoi la melancolie și dor de moarte, pentrucă dragostea prea mare de viață, omoară viața însăși. La reîntoarcere îi aștepta singurătatea. Au sperat încăodată să descopere eternul, negăsit nicăeri în lumea largă, în interioritatea propriului suflet. Cântând o clipă melodiile unui suflet cu aripile plecată, după un sbor zadarnic către veșnicia nehrăzită argilei, s'au trezit singuri, mai singuri ca niciodată, depărtați ca cerul de pământ de ceilalți oameni. Moise al lui Vigny se roagă pe muntele Sinai :

*Vous m'avez fait, Seigneur, puissant et solitaire,
Laissez moi m'endormir du sommeil de la terre.*

Individualismul s'a născut în era noastră din singularizarea pitorească a oamenilor Renașterii, în cascada ei neptunică, și germeii de atunci s'au deschis câte unul în secolele următoare : rațiunea individualistă cu liberul examen, evanghelia sentimentului cu precursori în Francisc d'Assisi și Rousseau, culminând în romantism și curentele voluntariste din secolul al XIX-lea. Toate au la bază un individ cu putere de expansiune metafizică până la coinciderea cu Cosmosul. Toate își văd obârșia în figura puternică și solitară, cu ochii în altă lume, pe care Michelangelo a așezat-o la mormântul Medicișilor : Moise. Stendhal spunea cu dreptate că Grecii vechi s'ar mira să vadă lucruri așa de noi și așa de puternice apăsând sufletul omenesc.

Grefată pe sensibilitatea romantică și pe anonimatul contemporan, singurătatea baudelairiană reține gustul cenușii și al răului, amestecându-l cu delirul creerelor saturate de tutun și alcool. Infiripându-se între două epoci, unește tendința de singularizare cu abrutizarea. Baudelaire a găsit cheia pierdută de romantici : destinul nostru efemer și trist a fost condiționat de un păcat originar. Remușcarea păcatului iremisibil provoacă insomnia lumii din decadele postromantice și anii pregătitori ai secolului nostru oferă panaceul, cel mai bun între cele rele, — abrutizarea : Pierre Louis spune că singura voluptate nouă creată de moderni este fumatul, completând înfrățirea baudelairiană între păcat și voluptate. Revolta împotriva anonimatului a înscris în fața pașilor vieții sale nefericite plăcerea aristocratică de a displace. „Când voi fi inspirat, spune Byron, desgustul și oroarea universală, atunci voi fi cucerit solitudinea”. Butadele pentru epatarea burghezului, bizareriile, paradoxele ciudate se înalță la rangul de sistem al izolării, îndreptățind convingerea că Baudelaire și-a petrecut viața în autocalomniare. Pe lângă singularizare, tehnica acestei singurătăți înscrie cufundarea în lanțul păcat-remușcare-voluptate. Păcatul ancestral ravagiază conștiința sa catolică și totuși, copleșit de spiritul ateu al vremii, omul, care spusese că dacă Dumnezeu n'ar exista, religia n'ar fi mai puțin divină, omul, care cunoscuse trei ființe superioare — soldatul, sacrificându-și viața, poetul, care cântă și preotul în rugăciune, — nu îngenunche în credință mistică, ci fuge de sine însuși cu fruntea îngropată în voluptatea paradisurilor artificiale. Guillaume Apollinaire îl considera un sceptic întristat de propria sa inteligență, care făcuse prea curând și prea ușor „le tour des choses” și singurul mijloc ca să evite senzația supraomenească a hotarelor neantului eră tristețea dublată de dandysm. Tristețea umanizează, coboară la dimensiuni muritoare suprafirescul plasat dincolo de bine și de rău. În poezia lui Baudelaire este un vestigiu de interiorizare salvat de restul de tristețe,

care a răsunit încă în sufletul său, — deși Barrès crede că Baudelaire a izgonit ambele lumi, externă și internă, inspirația sa mișcându-se „în abstract și fără intervenția lumii externe”. Gautier, Benjamin Constant, Sainte-Beuve, ating divinul prin iubirea femeilor tinere sau prin frumusețea naturii. În Baudelaire lumea externă a murit, trecutul poetic a fost învins de primul element al singurătății sale; voluptatea a înăbușit conștiința — al doilea element. Acel rest de tristețe oprește pe Baudelaire să fie cel mai contemporan poet european, — căci posteritatea a învins și tristețea. Interiorizarea nu mai are sens. Suntem dincolo de om și dincolo de tristețe. Tristețe metafizică sau morală, bucurie senină și pașnică, nu mai cunoaște omul actual. Dincolo de regrete și dincolo de speranțe, solitudinea desăvârșită e în mâinile noastre. O spune Max Brod :

„Geliebte! Kind! wie ist es schön
dass wir einander nicht verstehn”.

Hotărât deosebită de solitudinea orientală egotistă și spirituală, singurătatea apuseană apărând în condițiile unei culturi îndreptată spre exterior, nu se caracterizează prin dogma predominării percepției interioare, ci dimpotrivă prin *dogma absenței sufletului*. Drumul solitudinii orientale duce la interiorizare. Prin închiderea în sine și aplicarea către analiză introspectivă se desăvârșește idealul singurătății. Apusul a căutat însă să nimicească sufletul proiectându-l în afară, punând tot spiritualul în lucruri, înstrăinându-și-l prin epuizare exterioară. Intreaga istorie apuseană probează această tendință către creația externă, în care omenirea contemporană a isbutit să lepede și ultimul rest de suflet. Sufletul nu mai este în noi, sufletul a fost evacuat și rezidă în lucruri. Tot ce este în afară, toate rezultatele civilizației apusene trăesc și funcționează însuflețite de ceea ce am pus noi în ele, numai omul contemporan a rămas gol. „Alles funktioniert nur der Mensch selber nicht mehr”.

Ca în dragostea gângăniilor de-o zi, moarte după prima și ultima fecundare, ca în iubirea paianjenilor, când femela fecundată sugerează viața masculului prisoselnic de-aci înainte, sau ca în alte cazuri în care ne plimbă egzema lui Rémy de Gourmont sau răbdarea lui Fabre, umanitatea a plămădit din sângele și carnea ei o nouă lume exterioară — civilizația — și i-a insuflat duhul vieții — cultura —. Spiritul omenesc a creat, dar și-a pregătit implicit moartea. Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece.

Umanitatea a trăit în secole nenumărate povestea privighetorii lui Oscar Wilde : și-a înfipt ghimpele ascuțit de măcieș în inimă ca să crească trandafiri roșii peste noapte. Sângele a îmbujorat rozele, dar anemia a împlinit sacrificiul. Cu roze la mânerul spadei luptau cavalerii cruciați la sfântul mormânt și trandafirii stropiți de sânge se numeau Keff Mariam ; cu roza la cingătoare, în viață și pe rug, s'a trecut fecioara dela Orléans. Nutrite cu sânge omenesc, rozele civilizației și culturii umane au asasinat spiritul uman. Creatorul e o ruină înflorită de propria sa creație. „Das Alte stürzt, es aendert sich die Zeit, Und neues Leben blüht aus den Ruinen”. Ieșit din mâinile creatorului, omul i-a păstrat o vreme amintirea, dar a devenit curând desinestătător și a clădit lumea sa proprie pe ruina Dumnezeirii. Pe ruinele spiritului uman, a căruia amintire mai persistă încă, se va ridica o lume nouă. Care este acea lume și cum va fi — rămâne taina viitorului. Ca și Dumnezeu altădată, lumea spiritului în agonia morții, mai trimite profeți să oprească omenirea în mersul ei fatal către acea treaptă a unei lumi noi — lumea solitudinii desăvârșite.

Solitudine totală și iremediabilă prezic omenirii profeții contemporani, care vor s'o întărieze prin altoirea orientală a Occidentului agonizant. În realitate totul e zadarnic și copilăresc, pen-trucă pe căi diferite, Orientul și Occidentul pășesc spre solitudinea inevitabilă. „Ducunt fata volentem, nolentem trahunt”, spunea dăunăzi Spengler.

Motivul profeției se culege din observarea atentă a fundamentelor culturii apusene : creștinismul și elenismul.

Creștinismul n'a descoperit în realitate interiorizarea. Interiorizarea este un element străin și accesoriu în fața lui Christos. E o influență orientală. Esența creștinismului — veritabila sa nouătate — stă în cufundarea mistică în Dumnezeu. Când raporturile cu lumea externă s'au deslegat, când însăși individualitatea s'a desbărat de intimitatea sa, când *uitarea* totală a cuprins ființa omenească, atunci misticul e singur cu Dumnezeu, singur în marea solitudine. Distrugerea oricărei relații creiază extazul mistic și cufundă în solitudine, împlinind idealul religiozității creștine : „Inquietum est cor meum, donec requiescat, Domine, in Te”.

Profeția că Occidentul apune a îndemnat la analize serioase și unele rezultate par să confirme melancolia unei civilizații, al căreia viitor s'ar rezolva într'o apropiată cretinizare universală, cum a spus Anatole France. Din toate acuzațiile formulate împotriva civilizației contemporane, transpiră una și aceeași clamare : de-spiritualizarea culturii apusene, *absența treptată a spiritului, a sufletului din viața omenirii născute în jurul mării Mediterane*.

Din toate păcatele reproșate : mașinism, raționalism excesiv, capitalism, diviziunea muncii, specializare, individualism ateu, democratism și multe altele răspândite în publicistica mondială, se poate trage concluzia că civilizația actuală moare prin gigantotanasie. Toate aceste tare își au germeii în cultura elină ai cărei moștenitori sunt Occidentalii. Cultura și civilizația occidentală nu trebuiesc înțelese în legătură cu expresia geografică, ci în raport cu un anumit „spirit occidental” răspândit pe toată întinderea planetei. Nu mai este prin urmare vorba de cazuri izolate de singurătate, ci de *solitarizarea* în masă a unei întregi culturi, prin desvoltarea fabuloasă a unor germeni implicați în ființa ei. Civilizația actuală se sufocă : creațiile proprii o copleșesc.

Metodica sociologiei culturale se găsește încă în faza de indecizie, deaceia ca să se evite acuzația de materialism marxist sau de ideologism, s'a apelat la soluția tranzitorie a clasificării fenomenelor sociale în categorii, de obicei patru, presupuse în reciprocă și continuă dependență : fenomenele economice și psihologice (înglobate în categoria constitutivă), fenomenele juridice și politice (înglobate în categoria regulativă). Toate patru schematizează întreaga viață socială și-i dau ritm, aspect și permanență.

În prima categorie ar conta prin urmare pentru alcătuirea unui tablou al vieții moderne decadente, capitalismul și mașinismul cu diviziunea muncii în seria economică, raționalismul, individualismul ateu, dizolvarea familiei morale și specializarea științifică în seria psihologică ; iar în seria politico-juridică, democrația cu tehnica parlamentară, ideea majorității și a votului obștesc, individualismul contractualist, suveranitatea populară și concepția anarhică a raporturilor dintre individ și Stat.

Tinerimea contemporană a fost aleasă de soartă să trăiască o stare sufletească pe care tineretul altor generații n'a bănuț-o nici măcar ca posibilitate existențială. E vorba de impresia de înstrăinare față de foștii camarazi, trăită după un an sau doi de specializare, căci proporțiile enorme ale fiecărui domeniu de cercetare teoretică cere o exagerare nebănuț în tendința de specializare. Fiecare se restrânge în ținutul său, preocupat de problemele sale în așa mod, încât nu mai poate procura materialul de general omenească, pe care se întâlnesc inteligențele și inimile omenești. Specializarea amputează sau înăbușă valențele general-umane, împiedecând astfel comunicarea dela om la om. Tânărul trăește cu strângere de inimă înstrăinarea prietenilor de care altădată l-a legat posibilitatea de a se mișca liber pe acelaș teren de idei și simțăminte. Acum fiecare se mișcă pe planuri deosebite, încarcerat în lumea sa. O să vie vremea — și poate o trăim în începuturile ei — când numai diletanții vor mai reține în pragul dispariției, prietenia. Castor și Pollux vor deveni legenda unui fenomen consumat de lumea veche. Prietenia moare și cu ea apune o mare și frumoasă legătură socială, în locul ei pășind negura opacă a solitudinii. În zadar se organizează mișcări de cooperare intelectuală și congrese științifice : primele nu vor avea rost decât în scopul de plebeizare a științei, iar cele din urmă vor vedea că numărul de membri descrește treptat și vertiginos, până când anunțurile vor chema în congres de specialitate pe cutare profesor universitar cu asistentul

său. Savantul contemporan, cu capul plin de fișe și autori, a înlocuit pe înțeleptul din alte vremuri. Înțelepții erau de obicei ignoranți sau cel puțin nu știau lucruri de speriat în comparație cu clientela sfaturilor lor, dar ceea ce îi distingea de mulțime era instrumentul perfecționat al gândirii, perspicacitatea capabilă să se descurce prin însăși forța sa, plus prestigiul moral al experiențelor trăite. Definind pe filosof, Simmel vizează pe înțelept, când spune că acela e filosof, care spune ceea ce toată lumea știe, cu mica deosebire, că știe ce spune. Înțeleptul reprezintă potențe psihice, savantul reprezintă utilitatea unei biblioteci, căci cunoscând o sumedenie de lucruri, ignorate de specialiști și perfect utile în munca sa științifică, a uitat o mulțime de lucruri pe care toată lumea ar trebui să le știe. Avem savanți, dar nu mai avem înțelepți, avem muncitori, dar au dispărut conducătorii. Specializarea a specializat totul, fecundând activitatea omenească, dar n'a putut crea „specialitatea înțelepților” și de aceea i-a distrus.

Odată cu savantul a apărut în lume un fenomen nou — istorismul — din care Koigen a tras toate consecințele pentru solitudine, cu singura eroare regretabilă că astfel confundă epocile istorice. Ceea ce spune Koigen și anume că istorismul ar provoca, prin proiectarea individului pe fondul fără margini al trecutului și prin compararea spontană a unei biete ființe omenești cu statura uriașă a neamurilor, rasselor și civilizațiilor, — o senzație profundă de nimicnicie și efemeritate. În realitate, istorismul așa înțeles l-am considerat condiție ideologică a unei trepte de singurătate din trecut : singurătatea romantică, care înțelegând istorismul pe un plan practic, a găsit în el o iluzie la început și o deziluzie mai pe urmă. Romanticii au creat simțul istoric, dar contemporanii l-au mutat pe planul teoretic. Teoretizat, istorismul a devenit sistem filosofic de explicare a lumii sau cel puțin metodă științifică. În ambele cazuri însă, istorismul și-a legat soarta de raționalitatea științei, pierzându-și influențele exercitate în romantism.

Mentalitatea contemporană, chiar în curente aparent lăaturalnice, este rezultatul unui puternic impuls ideologic modern : raționalismul. Descartes rămâne înadevăr părintele culturii moderne, pentru că dacă raționalismul a fost negat ca o *concepție de viață*, n'a rămas mai puțin normă de *conducere în viață*. Știința a absorbit în sine empirismul transformându-l în metodă, misticismul, istorismul, sociologismul, însușindu-le scopurilor ei raționale. Raționalismul în filosofie și știință a devenit scientism, iar în viața cotidiană a înlocuit orice altă normă inspiratoare, unindu-se sau cu credința religioasă protestanto-calvină ca să creeze capitalismul prin calcul, prudență și supra-umană stăruință, — sau cu individualismul ateu, liber-penseur. În ambele cazuri, raționalismul a produs aceleași rezultate : a distrus misterul vieții și a mumificat pe Dumnezeu. Omul a pierdut contactul cu cerul și pământul și a început să se usuce ca o plantă desrădăcinată. Raționalismul e uscat și steril, viața e umedă și fecundă.

Gloria raționalismului rămâne pentru istoricul viitorului în mâna de ajutor dată capitalismului. Austeritatea raționalistă a rupt legăturile afective dintre oameni, dar a creat în loc cea mai gigantică colaborare solidarist-contractuală a muncii și a inteligenței. Capitalismul a introdus mașina, care pe de-o parte a necesitat exagerarea în diviziunea muncii, iar pe de altă parte a creat mii de necesități noi. Diviziunea muncii a strâmtat orizontul omenirii muncitoare, înăbușind prin inactivitate fondul de general omenesc. Și oamenii s'au înstrăinat unii de alții. Multiplicarea necesităților a îmbrăcat în oțel omenirea și a silit-o cu vremea să trăiască numai și numai pentru ele. Nu mai lucra mașina pentru om, ci acesta pentru mașină. O rotiță într'un imens mecanism, omul a pierdut legătura *organică* cu totul și s'a mutilat restrângându-și proporțiile, meritele și dorințele la acelea de instrument în laboratorul sau specialitatea sa.

În termeni filosofici, rezultatele raționalismului se pot rezuma în *exteriorizarea* tuturor fenomenelor. Faptele psihice însăși s'au văzut expropriate și aruncate în afară. Interioritatea și dimensiunea sa — timpul — a fost spațializată, iar spațiul însuși omorât de viteză s'a relativizat enorm. Ceea ce mai rămăsese din data imediată a timpului, din *durata* bergsoniană a trebuit să se evaporeze

în fața metodei istorice, care juca aci același rol ca tehnica și viteza în intuiția spațială. În concluzie omul contemporan s'a simțit la un moment dat *deposedat* și tiranizat în slăbiciunea sa de creațiunile proprii.

Efortul de muncă prestat în cantități încă necunoscute în istorie și programul de lucru fără respectarea curgerii noapte-zi cerute de nevoia capitalistă de a produce în cantități, care nu cunosc o limită maximă și de necesitatea impusă de mașină a continuității în muncă, a impus familiilor muncitorești o viață ciudată încoronată de anihilarea valorii morale a relațiilor dintre soț și femeie, tată și copii. Aceste relații s'au redus la satisfacerea nevoilor fizice — tatăl rămânând înstrăinat de familia sa. Munca a copleșit forța de rezistență, mobilizând-o pentru sine în întregime. Fără suport moral, înstrăinați unii de alții și singuri cu desăvârșire, — rațiunea de existență comună a membrilor unei familii a dispărut. David Koigen remarcă just că roata istoriei a schimbat soarta sexelor : femeia, care a trăit o singurătate de zeci de secole fie în haremurile orientale, fie în gineceul greco-roman sau cu centura de castitate a sălilor din castelele feudale, s'a trezit la viața socială, în timp ce bărbatul a devenit prin muncă prizonierul solitudinii.

În același complex se înserează democrația, consfințind idolatria modernă a numărului și a majorității. Consecințele sistemului democratic s'au concentrat în anonimatul valorilor și în crearea orașelor goliatice moderne. Individul a devenit abstract și solitar ca un număr sau o literă algebrică, material amorf pentru o anumită funcțiune în mașina democratică a vieții sociale moderne. Statistica cu omul mijlociu al raționalistului Quetelet este veritabila creație științifică a democrației. În zadar însă se vor căuta în democratism *relații umane*. Totul e în raport de relație funcțională, caracteristic mecanică. În zadar va încerca ingeniozitatea lui Max Scheler să împace democrația raționalistă și simpatia umană — exclusiv afectivă. Simpatia se stabilește dela om la om, dela concret la concret și niciodată un concret nesuferit nu va ajunge susceptibil de iubire prin absorbirea lui într'un concept general, care se bucură de simpatia noastră. Intotdeauna se vor găsi valori individuale, imposibil de comprimat în omogeneitatea democratică și în anonimatul orașelor mari, urmași ai lui de Saint-George, care să protesteze când chelnerul îl numea „Domnul dela masa No. 1”. Democrația și anonimatul au despuiat omul contemporan de însuși numele său și devine caracteristică plângerea unui personaj parizian dintr'un roman modern, că nimeni nu-l cheamă „par son petit-nom”. Intimitatea a dispărut dintre oameni și contemporanul rămâne din ce în ce mai izolat, mai nemângâiat, mai lipsit de suport moral : din ce în ce mai singur.

* * *

Aceste condiții, coroborate de nenumărate alte subconștiințe apărând în anumite circumstanțe speciale, determină solitarizarea în masă a Occidentului prin *evacuarea sufletului din om și translația lui în lucruri* : Ultima treaptă a singurătății, pe care umanitatea pășește ca un gigant, ieșit din singurătatea originară dela începutul lumii și dispărând în singurătatea neantului dela sfârșitul ei :

Din haos, Doamne-am apărut
Și m'aș întoarce 'n haos
Și din repaos m'am născut
Mi-e sete de repaos.

Ecoul psihic al fiecărei trepte de singurătate a fost diferit.

Stoicul s'a simțit învins și resemnat cum l-a reînviat Vigny în „Moartea lupului”. Epicureul s'a simțit comod în gospodăreasca retragere horafiană, iar Christos și colomba creștină au fost cuprinși de beatitudinea celestă a dăruirii în Dumnezeu. Romanticul s'a simțit părăsit, melancolic și abătut,

chemând privighetoarea să-și spuie trilurile apelative în tufișuri nocturne, pe când Baudelaire auzia ronronul pisicii aristocratice și enigmatice ca un sfinx. Orientalul a perceput Nirvana și închis în pagoda sufletului său a trăit imaginea șarpelui încolăcit și înghițindu-se pe sine-însuși, cum arată filigrana supremei înțelepciuni orientale. Occidentalul contemporan a simțit căzând toate relațiile între sine și oameni, lucruri și Dumnezeu : izolat și singur ca într'o fotografie. Pictura reținea relația între personajii, câteodată așa de uman-elocvent ca în „Cina cea de taină”. Deaceia pictura nu mai este actuală și lasă loc fotografiei, care reproducând un grup, respectă solitudinea fiecăruia, orice urmă de legătură umană între ei devenind imperceptibilă. Fotografia rămâne simbolul unei epoci și al singurătății contemporane : nici-o legătură cu lumea, sau cu oamenii. Instrăinare acosmică și aumană — indiferență.

(sfârșit)

N E L I N I Ș T I

DE

ZAHARIA STANCU

Doamne,
Sunt prea flămând pentru-a putea rămâne
Pe piscuri, printre vulturi, fără pâne,
Prea trist, prea gol și prea mânjit de tină
Spre-a nu mă vrea pe-o culme de lumină...

Aripele mi-s șubrede. Mă dor.
De prea mult timp nu le-am deschis în zbor.

Vechi buciume și gonguri de aramă
In codrii cu stejari străbuni mă chiamă,
Cuptoare și izvoare 'n drum mă 'mbie
Cu azimi calde și cu apă vie.

Dar eu
Imi părăsesc livezile cu rod
Pentru meleaguri cu frunzișuri sterpe,
Ucid o mierlă și mângâi un șerpe
Și 'mi svârl cununa 'naltă-a frunții 'n glod.

Mi-am spart cu-o piatră fluierul de-alint
Ca viersul lui să nu mă mai înșele
Și-am frânt-o spada cu mâner de stele
In coapsa roibului cu șea de-argint.

Doamne,
Ce bici mă fugăre din loc în loc,
Ce mâni sub tălpi mi-aruncă ghimpi de foc
Și cin' mă siluește ceas cu ceas
Ca să-ți păstrez în hârbul unui vas,
Intre nămoale, deapururi pur,
Nufărul alb cu gene de azur?...

RUGĂ PENTRU CÂNTECUL INTÂRZIAT

DE

CICERONE THEODORESCU

In nopțile cerește înfrunzite,
In toamna-acestor întristate ore,
Albastrul, printre stele ruginite,
Intinde pretutindeni crengi sonore.

Cu gândul Tău mă 'mpodobesc aci
Ca pasărea cu pene aurii
Ca luna, care-și cântă neatins
Pe ram albastru, cântecul aprins.

Nu am prieten nici un om.
Te-ascunzi, prietenia Ta o caut.
Din crengile înaltului Tău pom
Ajută-mă să tai un flaut.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

SITUAȚIA LUI H. TAINE

CENTENARUL lui Taine e un pretext excelent pentru a examina cursul actual al valorilor lui. Incercim suveranitate intelectuală, în filozofie, psihologie, critică, estetică și istorie, timp de trei sau patru decenii aproape, apare după alte două sau trei decenii încă impunătoare, deși revolută. Civilizația, neîntreruptă mutatoare de valori, consolidează în fiecare generație concepte noi cu reziduul generațiilor trecute. Un bilanț al ideilor agitate de Taine dă un rezultat, în defnitiv, prestigios.

Căci Taine, creator sau inventator mediocre dar admirabil regisor al ideilor în germen a știut ca nimeni altul să dea forță și relief ideilor „în aer” și în mers. Astfel, în ceasul al unsprezecelea aplică lovitura de moarte eclecticismului spiritualist și instaurează metodele pozitive în toate domeniile vieții spirituale. Mai norocos decât genialul A. Comte, Taine este omul timpului său, care oferă unei epoci filozofia ei. Taine în adevăr este capul gânditor al generației sale: o rezumă complet și o exprimă desăvârșit, o conduce urmând-o. Cu maturitate precoce își susține dintr'un început rolul. Apare și puternic zilei se pleacă. Sainte-Beuve îl încununează fără a stecura nici un ghimpe în cununa de lauri. Cousin, principala lui victimă, tace, iar prepușii săi trâmbează ridicol „renașterea spiritualismului în Franța” în momentul înscăunării pozitivismului pentru aproape o jumătate de veac. Cu ambiții poate mai presus de puterile lui, Taine clădește un sistem filozofic, materialist și mecanist, masiv și în aparență solid. Hărțuit de tendințe de spirit diverse, poate de un dualism latent, de influențe eterogene, încearcă o conciliere a pozitivismului cu idealismul hegelian. Unii spiritualiști, un Caro, un Paul Janet, ridică obiecții serioase, dar opinia publică e de partea lui Taine; alții, un Ravaisson și un Lachelier, întind ramura de măsline, în speranța convertirii lui. Taine exprimă încrederea generației sale în știință, în termeni absoluți de oracol: crezul epocii sale va fi nesdruncinat scientist. Cu relative cunoș-

tințe naturale, introduce în toate domeniile în care s'a intronat știința, o terminologie naturalistă imediat acceptată. El este creatorul metafizei științifice de confuzie a metodelor între ele (la noi vezi metodologia d-lui Dragomirescu). Taine forțează metoda științifică în critică, explică scriitorul și opera în funcție de rasă biologică, mediu social, moment cultural și simplificat la o singură calitate. În acelaș an în care Th. Ribot popularizează în Franța metoda paralelismului asociaționist, Taine o prezintă pe cont propriu în dificilul său tratat „despre Inteligență”, și înțiază psihologia fiziologică sau experimentală. Aci ca pretutindeni, metoda lui e statică, riguroasă și strâmtă.

Ea apare mai trancică în încercarea lui de a enunța „Filozofia Artei”, prin aceeași iluzie a științelor naturale. Sugerăm o impresie aproape exactă a acestui op care a fermecat contemporanii, prin comparația cu poezia glacială a lui Leconte de Lisle, care tenta potrivit aceluiași erezii, alianța dintre știință și poezie.

În momentul războiului dela 70, Taine dictează incontestat în filozofie, psihologie, critică și estetică, în ciuda filistinilor și a autorității, și spre mai marea bucurie a spiritelor libere și amurale, care i-au încredințat integral exercițiul facultăților gânditoare.

Dar războiul și Comuna transformă acest spirit științific și fără pasiuni, cu excepția pasiunii absolute a adevărului și a științei, într'un doctor social, istoric improvizat, insuficient documentat, pătimas adversar al Revoluției franceze și al Republicei aderent utilitar și pragmatic al dreptului istoric, al descentralizării, al Bisericii, al Monarhiei. Ultimii săi ani sunt întunecați de defecțiunea elevilor săi Bourget, promotorul romanului psihologic după rețeta tainiană și Brunetière militantul unei critici științifice, prin punerea în discuție a valorii morale a determinismului.

Teza „Discipolului”, actuală la apariție, vechi în argumente pragmatice, o găsim expri-

mată ineficace în contra lui Taine de Gustave Planché, criticul arțăgos dela „Revue des Deux Mondes”, în 1857. Cităm ca titlu de curiozitate: D. Taine mi-ar răspunde în zadar că nu s'a gândit niciodată să suprime moralitatea din acțiunile umane. Fie că a prevăzut, fie că a ignorat consecințele doctrinei lui Spinoza, datoria noastră este să i le semnalăm și să-i imputăm responsabilitatea lor.

În anul fatidic 1889, odată cu „Discipolul” care însemnă prima ruptură a pragmaticilor cu determinismul tainian, apare „Essai sur les Données Immédiates de la Conscience”, începutul reacțiunii filozofiei spiritualiste. Taine a suferit de ruptura morală a lui Bourget și Brunetière, dar n'a citit probabil cealaltă operă (el credea că un fapt psihic bine experimentat valorează mai mult decât un studiu metafizic despre substanța eului) și n'a presimțit bătaia ei lungă. A murit la timp ca să nu asiste la iconoclastele diatribe împotriva Științei declarată în stare de faliment de Brunetière. A murit la timp. De fapt, opera lui monumentală se clătina prin deplasarea terenului. Veacul era oboșit și decepționat de efortul științific, cu toate realizările extraordinare. Un Taine, un Renan, un Berthelot declarau că în concepția științifică a lucrurilor s'ar afla o artă, o morală, o politică, o religie nouă. O artă naturalistă și parnasiană? o morală fatalistă? o religie a știin-

ței? Arta sfârșitului de veac e idealistă; morala spiritualistă; religia creștină.

Veacul pivotează în jurul materialismului și revine de unde plecase. Filozofia și morala lui Taine sunt repudiate, după 1889, de reprezentanții literari ai generațiilor următoare, un Bourget, un Barrès, un Massis, ca principii de imoralitate, de descurajare, de renunțare, de umanitate.

Centenarul lui Taine întrunește în jurul platanului de pe Square des Invalides, simbolicul arbore al maestrului, doar pe elevii săi politici, care au tras din „Originile Franței Contemporane” concluzii de reacțiune împotriva Republicii: un Bourget, un Maurras un Gaxotte.

Contemporanii judecă oarecum aspru sau sumar activitățile sale: estetică (Croce), critică (Lanson), istorică (Mathiez) și chiar filozofică (Meyerson) sau psihologică (Dumas).

E o nedreptate, dar și un semn al vitalității operii tainiane.

Ne-ar plăcea ca, în absența Republicii a treia, vindicative, tineretul suficient, individualist, partizan al intuiției și al libertății marale și pețitor al frumosului, să aclame dintr'un sentiment estetic, paradoxul unei vieți de sfânt în slujba unor idei materialiste, transcendate prin altitudinea țelurilor zadarnic urmărite.

ȘERBAN CIOCULESCU

O ALTĂ FAȚĂ A PROBLEMEI CĂRȚII: EDUCAȚIA ADULȚILOR

MIȘCAREA pentru întregirea cunoștințelor sau păstrarea lor la curent cu mersul științei, între oamenii cari nu mai merg la școli e veche în România, Statul, legat de aplicarea legilor învățământului obligator sau special și superior de tot felul, a făcut mai puțin în această direcție. Cu atât mai mult însă, inițiativa liberă reprezentată de societăți culturale sau de personalități îndrăgite de cultura populară. Într-o vreme când universitățile libere sau organizațiile de cultură ale sindicatelor muncitorești își aveau marcele răsunet în Europa, România a cunoscut, mai cu seamă în orașele ei, același entuziasm de cursuri și conferințe serale, pentru orice public sau pentru publicul mai special inseris într'un partid politic. În același timp țara de țărani găsea în diferiți intelectuali sau societăți, pe întemeietorii caselor de sfat și de citire. Statul însus, prin activitatea zisă extrascolară, încredințată membrilor corpului didactic, lucra în întindere, dacă nu în adâncime, pentru noui îndreptări economice și sociale.

Starea de astăzi, de după război, se arată însă atât de deosebită față de ce se încercase înainte, încât e chiar mai prevăzător pentru înțelegerea fenomenului, să fie cercetată în sine, fără legătură de continuitate cu trecutul.

Ca o lămurire de început e nevoie să fie spus că la noi noțiunea de „educație a adulților” are un înțeles peiorativ și special. Ea face parte mai mult din terminologia oficială, pentrucă a fost întrebuintată ca nume al unei instituții încă în funcțiune. Statul a înființat și are astăzi numeroase școli de adulți, care sunt școlile a-

nalfabeților. Caracterul agrar al țării, cu săte risipite, precum și trebuințele de multe feluri ale unui Stat nou care își urmărea întregirea cu mari părți din popor rămase în afară de hotare au adus la o aplicare numai parțială a obligativității învățământului elementar, destul de vechi, de altminteri ca dată. Ministerul Instrucției Publice a căutat să îndrepte, ceea ce nu făcea la timpul și locul potrivit, în școlile de copii, prin școlile de adulți.

România de astăzi seamănă foarte puțin cu România dinainte de 1918, atât ca întindere și populație, cât și ca tendințe. O reorganizare a tuturor ramurilor de preocupări materiale sau spirituale e în curs. Școala elementară e tratată cu o grijă deosebită și trebuie, după calculele și mărturia oficialității, să desființeze analfabetismul într-o perioadă de patru ani! E vorba, cel puțin, de cunoașterea de carte a vârstelor fragede. Pentru rămășițele de întuneric ale trecutului rămân școlile de adulți.

Dela concepția mai străntă, a învățământului pentru mulțime ca datorie de competențe sau singură datorie a Statului, oficialitatea a înaintat până la concepția culturii generale, care nu se mai oprește înaintea unei anumite vârste și însușire de cunoștințe elementare programate. Aceste cunoștințe au fost privite, în sfârșit, numai ca o pregătire pentru starea adevărată de pricepere a bunurilor spirituale și de înțelegere a lumii, care trebuie ajunsă prin osteneți mai târzii și mai statornice.

Înflorirea neașteptată a tot felul de inițiative particulare și entuziasmul popular pentru ceea ce înseamnă în Apus educația adulților a tras lua-

rea aminte a acelei oficialități. Ea s'a trezit într-o năvală de creații care începeau să o depășească. Astfel a ajuns Ministerul Instrucției, ca, pe lângă noule legi de organizare a învățământului elementar, secundar și superior, să se gândească și la o lege, care să ajute și să reglementeze cultura în înțelesul de educație a adulților. O comisie de specialiști, sociologi, pedagogi, fruntași de societăți libere culturale, a fost însărcinată să lucreze la un anteproiect, care n'așteaptă decât formele obișnuite preparlamentare ca să se apropie de realizare. Mișcarea s'a născut și se dezvoltă singură. Statul a descoperit-o în plină putere.

Activitatea bogată de educație a adulților în România se mișcă în două regimuri deosebite: unul de Stat și altul de inițiativă liberă.

Patru ministere au un program și un personal special pentru tratarea acestei probleme: al Instrucției Publice, al Războiului, al Agriculturii și al Muncii.

Am amintit despre școlile de adulți. Ele au sute de cursuri în toată țara și mai mult de 100.000 de elevi. O literatură didactică specială, de cunoștințe generale și cetățenești, le stă la dispoziție. Ca să se înțeleagă rostul lor și posibilitățile adevăratei educații a adulților trebuie să se știe că în Vechiul Regat mai sunt 40 la sută din populație fără cunoștință de carte; în Bucovina, întoarsă de la Austria, 54 la sută (1910); iar în Basarabia fostă provincie rusească, Români, cari reprezintă majoritatea, absolută, abia aveau (1907) 6,1 la sută ștutori de carte! E nevoie de o adevărată cruciată a alfabetului, pentru înlăturarea unei asemenea stări. Împărățiile care mărgineau România și anexaseră în cursul secolelor părți din ea ca să le fericească, erau niște împărății ale întinericului. Armatele de analfabeți, mult mai numeroase decât în țara mamă, săracă și trăind sub spaima acelor puternici vecini, sunt dovadă.

Tot pe lângă Ministerul Instrucției funcționează Casa Școalelor, care are o direcție aparte, a culturii poporului. Ea patronează tot felul de cercuri culturale la sate și orașe, organizează conferințe de popularizare sau cicluri de conferințe cu subiect pedagogic sau general cultural pentru marele public, are o secție de cinematograf și un serviciu de bibliotecă cu 1.304.506 volume, care, deși alipite școlilor, au titlul și menirea de bibliotecă populare. Ea are pentru tipărire și cumpărare de cărți o prevedere bugetară în 1928 de 21.500.000 lei. E organul care aplică în România politica bibliotecii și a cărții.

Ministerul de Războiu are o întreagă organizație, pentru armata de uscat și de apă, cu scop să prindă și să desăvârșească ceea ce a scăpat Ministerul Instrucției. Fiecare regiment își are în acest plan școala lui de adulți. Pe lângă manualele tipărite anume s'au descoperit și mijloace tehnice, adevărate mașini de învățat repede, proprii până astăzi cazarmii și care n'au ieșit din curtea ei.

Ministerul Agriculturii, într-o țară de țărani, cum e România a înghebat adevărate universități populare ambulante, care străbat fiecare sat ca să dea cunoștințe mai ales în legătură cu în-deletnicirea oamenilor. Direcția îndrumărilor agricole a publicat într'un puternic volum de sute de pagini planul cursurilor populare de agricultură, apicultură, sericicultură, viticultură

și creșterea vitelor. Subiectele sunt tratate în câte 6 până la 22 de lecții teoretice, urmate totdeauna de lecții practice. Corpul de profesori și de conferențieri e alcătuit din profesori ai școlilor de agricultură, din consilieri agricoli, funcționari specialiști ai Ministerului sau arendași ai loturilor demonstrative. Pentru cursuri, iată de pildă, cine sunt auditorii și cari sunt condițiile, la Turda. Se primesc 50 de interni găzduiți la școala de agricultură și 50 de externi în oraș. Zece locuri de interni sunt rezervate personalului Ministerului Agriculturii, zece locuri pentru învățători și preoți și 10 locuri de interni și toate locurile de externi pentru orice doritor să se înscrie. La această școală se va organiza o popotă pentru toți cursiștii, în care scop Ministerul dă un ajutor de 25 lei zilnic de fiecare cursist. Conferințele, care se fac în afară de cursuri și în toate comunele mai însemnate ale țării au un cerc mult mai larg de ascultători.

Zeci și sute de mii de oameni într'un an primesc pe această îndoită cale, în forma mai strictă a cursurilor de vară sau în aceea mai liberă a conferinței, cunoștințele de care satele cu holde de grâne și pășuni pline de vite, au nevoie.

Ministerul Muncii se îndreaptă către cealaltă pătură a populației mai mult orășanească, a meseriașilor și muncitorilor industriali. În afară de școlile de ucenici tot mai numeroase, dar intrând mai mult în rubrica învățământului propriu zis, direcția meserilor și a învățământului muncitoresc are un program de lucru bogat, în legătură cu întrebuintarea timpului liber al lucrătorilor. Din ceea ce s'a realizat trebuie amintită la locul întâi Universitatea muncii, cu conferințe ciclice din tot câmpul cunoștințelor omenești și al celor profesionale. Profesori universitari, ingineri, medici, intelectuali de toate categoriile au alcătuit corpul de conferențieri. Ascultători au fost muncitorii din foarte multe orașe ale României. Căminele de ucenici, prin educația morală pe care o dau internilor lor și prin bibliotecile nelipsite din niciunul, lucrează în acelaș sens. Reprezentații de teatru; anume pentru muncitori, tabere și colonii de vară, serbări și congrese muncitorești, publicații speciale întregesc imaginea. Ea e plină de variație și de îndrăzneală inițiativă.

Alături de această activitate oficială se dezvoltă de nenumărate asociații o activitate liberă, caracterizată printr'un mare avânt cultural. Născută mai ales după întregirea țării, ea urmărește în acelaș timp două scopuri: să unifice o conștiință cetățenească adunată din patru izvoare deosebite, și s'o ridice, prin mijloace de înrăurire concentrate, până la nivelul vremurilor. Întâiul scop e mai mult local național; al doilea, general omenesc. Societăți culturale, universități populare și libere, atenee, case naționale și case ale poporului, cu statute și organizații complicate, își urmăresc zi de zi acțiunea lor pe tot teritoriul României, în orașele mari ca și în cele mai răslețe cătune. Dări de seamă și Congrese pun sub toți ochii rezultatele ajunse.

Cea mai veche societate românească de cultură, care a concentrat în ea singură tot ce se putea face pentru mai mult de două milioane de oameni, în materie de educație a adulților, nu

e din România liberă până la războiu, ci din Transilvania. Ea s'a putut naște pe vremea absolutismului austriac, atunci când între 1849 și 1867, popoarele fostei împărății, care aveau de suferit de pe urma naționalismului desnădăjduit al Ungurilor, puteau găsi ascultare la Viena. Societatea se cheamă „Astra”, întemeiată în 1861 și e o prescurtare a numelui ei întreg „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român”. Sediul e și astăzi la Sibiu. Transilvania întreagă e împărțită în secții, care nu lasă niciun sat în afară de acțiunea culturală a societății. După unire ea a trecut în Basarabia și acum de curând în Dobrogea unde își aplică programul cu minunate rezultate. Adunările ei generale anuale, ținute tot în alt oraș al țării, sunt adevărate congrese culturale ale unui întreg popor. Mii de delegați și de intelectuali se adună atunci din toate colțurile țării în preajma vestitului așezământ. Bugetul central al Astei e de 4 milioane, dar secțiile locale își au bugetele lor speciale, care se apropie uneori de al centralei. Așa e, de pildă, secția dela Brașov, una dintre cele mai vii, mai bine organizate și mai bogate. Ea știe să aplice în folosul ei acel articol din noua regulamentare a cinematografeilor, care dă cu preferință concesiuni noi societăților culturale. Cea mai veche revistă de literatură și cultură generală din România, e buletinul acestei societăți și se cheamă „Transilvania”: cel mai vechiu și mai vizitat muzeu etnografic tot al ei. „Astra” a înființat în 1915. 594 biblioteci, în 1914. 626, în 1921, după marea întrerupere a războiului, care a adus însă unirea tuturor Românilor. 1594, în 1922 și 1923. 2207, în 1924 și 1925, 2771. În ultimele trei decenii s'au început și s'au sprijinit de societate 3149 biblioteci, atât în Transilvania cât și în vechiul Regat și în Basarabia. În 1925—1926 erau 188 biblioteci populare în 153 de „cercuri culturale” și 35 de școli, spitale, închisori. Bibliotecile sunt în cea mai mare parte alcătuite din cărți editate de societate însăși.

În afară de cursurile de analfabeți „Astra” lucrează deadreptul asupra multimei dela sate prin șezători și conferințe. În 1911 se socotește numărul ascultătorilor la 150.000 în 775 de prelegeri. În 1915 s'au ținut 1459 de prelegeri și 47 de șezători. În 1926 au fost 608 cercuri culturale reorganizate, cu rapoarte trimise la centru, și 772 de prelegeri pentru popor. În 1925 au fost 450 de conferințe la oraș, iar în 1926, 272. Propaganda și organizarea științifică eugenică dela Cluj, pusă la cale de profesori universitari și de specialiști, prin conferințe, publicații și institute, e una din marile speranțe ale zilei de mâine.

Am stăruit mai mult asupra „Astrei” pentru-că ea a tras oarecum și cadrele în care se mișcă activitatea culturală a inițiativei libere din România veche. Dezvoltată alături în timp sau venită mai târziu, aceasta a folosit pe cât a putut marea și simbolică pildă ardeleană. O regăsim în diferite dozaie, și firește și cu părți noi în organizația tuturor societăților mari culturale din țară: dela „Jiga” pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, înființată în 1891, cu nenumărate secții în sate și orașe, cu biblioteci, conferințe și o mare acțiune directă populară, condusă și însuflețită de unul din cei mai cunoscuți oameni de știință și oameni de inimă români nu numai în hotarele țării,

profesorul Nicolae Iorga; până la societățile înființate după războiu, într'un entuziasm unanim pentru cultură, dar și din simțul de respectualilor în însemnatele schimbări din urmă: „Casele Naționale” și „Fundatiia Culturală Principele Carol”.

„Fundatiia Culturală Principele Carol” a lucrat în acelaș timp pentru răspândirea culturii în popor și pentru formele ei superioare. La sat ea a înființat peste 600 de cămine culturale. Căminul cultural e gândit și în unele locuri fericite chiar realizat, ca o organizație care cuprinde toate posibilitățile de viață culturală a unui sat românesc. Dela sala de conferințe, la sala de lectură și bibliotecă, depozit de medicamente, până la terenul de experiențe agricole, totul e prevăzut. Bibliotecile căminelor culturale reprezintă cel puțin 100.000 de cărți și numărul conferințelor și șezătorilor într'un an, cel puțin 3000. Bugetul Fundatiiei e de peste 4.000.000 lei, dar fiecare din cele 600 de cămine își are bugetul propriu, care variază dela câteva sute de lei în satele sărace până la câteva sute de mii, în altele. O publicație periodică, ieșind lunar, „Căminul cultural”, face legătura cu căminele și le ține la curent cu tot cece e menit să le ajute activitatea. Pentru dezvoltarea culturii populare, Fundatiia, care are o mare tipografie proprie, publică revistele cu cel mai mare tiraj din România, „Lamura” în 25.000 de exemplare și „Albina”, aceasta din urmă anume pentru săteni. În ce privește cultura superioară, Fundatiia are cicluri de conferințe, care alcătuiesc adevărate cursuri de universitate liberă, organizează expoziții de artă și de cultură, scoate buletine de informații, în limbi străine pentru străinătate, administrează și conduce cea mai puternică orhestră din România, ține la dispoziția publicului o bogată bibliotecă, editează reviste de literatură, publică colecții de litere și știință popularizată, îngrijește de educația fizică a tineretului. Una din secțiile ei de lucru cuprinde cercetășia, alta lucrează pentru răspândirea cinematografului.

O societate de caracter popular, care se întinde repede și a cuprins aproape toate orașele e Ateneul. Cea mai veche organizație e din București și urcă până aproape la jumătatea secolului trecut. Ateneul din Capitală are o clădire proprie ridicată prin subscripție publică încă din 1888 cu cele mai mari, mai cunoscute și mai folosite săli de concerte și de conferințe, saloane de expoziții plastice, săli de bibliotecă publică și de cinematograf din București. Pinacoteca Statului e adăpostită tot aici. Conferințele ciclice ale Ateneului au acum o tradiție de multe decenii și oricine ar vrea să facă istoria culturală a României n'ar avea voie să le ignoreze. De vre-o doi ani, pe lângă aceste conferințe săptămânale, s'a organizat o Universitate populară, cu tot felul de cursuri din întreg domeniul cunoștințelor omenești. Ele sunt publice, gratuite și ținute de profesori universitari și de specialiști. Biblioteca Ateneului, pusă la dispoziția publicului, are 40.000 de volume.

După chipul și asemănarea Ateneului din București sau în variante mult mai libere s'au înființat în toată țara, și se înființează mereu un număr de Atenee populare, care tocmai de aceea nu poate fi prins deocamdată în cifre. E destul

să spun că numai în București ele au trecut de 60. Primăria Capitalei, care le înființează și îndrumă printr'un serviciu special, le dă și toate posibilitățile de mare înrâurire. Săli anume, încăpătoare, cu scenă, biblioteci și alte înlesniri de acțiune, li s'au pus la îndemână, fie pe lângă școli, fie independent. Publicul s'a alăturat la fapta comunei și, atât prin subscriere de fonduri cât și prin participare la organizare și împlinirea programelor, a dat viață acestor instituții, care sunt în plină dezvoltare. Din centrul orașului până în cele mai depărtate periferii, peste 60 de săli, cu conferențieri uneori de întâia mână și cu serbări culturale, în care intră teatrul muzica și cinematograful, primesc în fiecare Duminică, timp de opt, nouă luni pe an până la 25.000 de ascultători. O doctrină aplicată cu tot atâta discreție câtă grijă, aceea a emotivității, și o îndreptare generală spre descoperirea isvoarelor launtrice și creștine, dă o înfățișare aparte acestei mișcări, dela care, după corectările trebuincioase, se așteaptă mult bine.

Universități populare propriu zise întregesc mijloacele de educație a adulților la oraș. Deși n'au un program unitar nici frecvența obligatorie, ele nu înseamnă mai puțin, prin cursurile șerale sau conferințele duminicale, o mare școală liberă pusă la îndemâna comunității. O amintire deosebită merită poate „Extensiunea universitară” dela Cluj, înființată de profesorii celei universități și care lucrează mai cu seamă în Transilvania. Celelalte trei universități fac și ele, într'o formă sau alta, în afară de lucrul lor științific, aceeași acțiune paralelă, de răspândire a cunoștințelor în mulțime.

O alcătuire aparte are „Universitatea Liberă” din București, care intră acum în al II-lea an și care ține două feluri de conferințe anuale ci-

lice: unele în Capitală și altele în provinciile. Iată, de pildă, conferințele bucureștene din primăvara anului 1927. S'au ținut: un ciclu de conferințe despre Filozofia științelor și artelor; un ciclu literar despre Motivele creației populare, ambele în câte șase conferințe, și al 3-lea despre Războiul Independenței României în 12 conferințe. În toamna aceluiaș an: un ciclu filozofic despre Spinoza, un ciclu istoric și economic despre Dunăre și un ciclu științific despre creatorii de știință, toate din câte șase conferințe. Intre 15 și 20.000 de ascultători iau parte la aceste cursuri.

Unele inițiative internaționale împământenite în România, cum e „Asociația creștină a jinerilor Y. M. C. A.” țin cursuri, conferințe, fac tabere de vară „Asociația creștină a femeilor” Y. W. C. A., între ale cărei membre se deosebesc prin râvnă neobosită, inimă bună față de cei mulți și talent de vorbă și de scris, Prințipesa Ileana,—desvoltând mai departe niște principii generale de funcționare—a ajuns un așezământ de mare îndrumare morală și de pre-ărire socială a fetelor, precum și de organizare de desăvârșite serbări, biblioteci, cantine și colonii de vară muncitorești.

Acesta este materialul de informație, numai adunat și grupat, fără aprecieri, în legătură cu educația mulțimii la noi. El deschide perspective, atât spre formarea curentelor de opinie, cât și spre probleme cum e aceea a participării scriitorilor, deadreptul și nu prin rândul scris, la crearea culturii populare, sau chiar prin acel rând scris într'un regim reglementat al bibliotecii populare. Perspectivele există, cum există și stelele. Mai trebuie descoperit drumul până la ele.

EMANOIL BUCUȚA

O ȘCOALĂ ÎN AER LIBER

DACA cineva ar face mărturisirea că simte o nedefinită atracție pentru cărțile semnate de autori necunoscuți, m'as grăbi să-l aprob și să stăruj asupra ciudatei lui slăbiciuni. Cărțile necunoscuților, ale diletanților, ale celor cari nu se știu scriitori, nu se vor scriitori, nu s'au pregătit în acest sens și sunt, cele mai adesea, la ultima carte când sunt la întâia, au un farmec de viață specifică, exalând anonim o poezie care sugerează ceva din chinuitoarea poveste fără cuvinte a soartei și vieții generale. Chiar când aceste cărți sunt neisbutite, ele interesează ca experiență; ceea ce la scriitori caracterizați ar fi simple greșeli supărătoare, la ceilalți devine adesea o serie de calități și de momeli. De câte ori greșelile copiilor nu-s mai frumoase decât virtuozitățile adulților? Iar dacă sub un nume necunoscut descoperi un talent în adevăr impunător, deși nu știe de sine în măsura excelenței lui, ai bucuria surprinderii. Oricum ar fi, aceste cărți, de cari ne ocupăm acum, au două calități, pe cari cu greu le pot avea cărțile însemnate cu marca profesională. E, pe deoparte, o ingenuitate în a privi viața, ce e însuș ecoul nedumeririi dintâu a spiritului ajuns în anotimpul efflorescenței. În această inge-

nuitate se irizează atâtea vibrații și viziuni personale încât, oricât de cunoscută ar fi ideea exprimată, ea devine nouă prin însuș privilegiul vieții tinere, care o actualizează și, prin aceasta, oferă un motiv de sugerări proaspete. Ceea ce într'o producție profesională ar fi vexatoriu prin banalitate aici e nou și sugestiv. Aici ideea se trăiește cași cum ar fi gândită întâia oară acum de cineva. Câtă deosebire de profesionalității, cari vânează citate până și pentru ideile, pe cari le-au gândit ei. . . Pe de altă parte, întâlnim la aceste cărți o vedere integrală asupra existenței, pe care și-o interzice scriitorul specialist ori nici nu mai e capabil de ea. Acești autori quasionimi sunt suflete întregi și se emoționează de viața ca atare. Aceasta le produce o modestă simfonie de ecouri ideologice și afective, ce e însuș cântecul vieții. Ei nu împart viața pe probleme, cari ajung cu vremea să se decupeze din realitate și să trăiască pentru sine, și cu atât mai puțin în domenii. Ei nu-și interzic să înțeleagă și să simtă, fiindcă o vibrație a vieții ar aparține unui anume domeniu. Sufletul omenesc nefalsificat e ca un ghioc, ce adăpostește muzical mișcarea întregii realități. E un ghioc mai fin, mai tulburător și mai integral decât sufletul —

sufletul neindustrializat? Și, saturați de creație cu structură industrială, nu ne bucurăm de fiorul nemijlocit, sintetic al vieții, pe care ni-l dau niște anonimi, al căror nume însuș le mărește anonimatul, atunci când pentru a se închina vieții, îi transcriu pulsațiile?

La aceste lucruri ne-am gândit cotind paginile înhorbotate ingenuu și iluminate lăuntric de religiozitate față de toată viața din „O școală în aer liber” a lui Dan Alecu.

Dacă cele de mai sus nu au fost îndestulătoare, prevenim cititorul, care ar putea să se alarmeze auzind cuvântul de „școală”, că nu e vorba de o carte cu caracter propriu zis didactic, ci de o confesiune care ține în același timp de istorie, de roman și de educație. Cum spune modest autorul: „... o simplă înșirare de fapte, petrecute acum un deceniu, în timpul marșilor suferințe și victorii ale războiului nostru, de o mână de copii, strănși din toate colțurile țării ocupate într-o școală ad-hoc, în aer liber și în mijlocul naturii creatoare, departe de orice încercare de metodizare a vieții lor”. Un grup de cercetași plecând din București, în vremea de apocalipsă a Retragerii, spre Moldova ospitalieră a renunțărilor și speranțelor. S-au aciuat întâiu la Solești, nu departe de Vaslui, unde au întemeiat o colonie eroică, au petrecut iarna au ajuns dintr-o dată la culmile martiriului: colonia se transformă uneori într-un lazaret de roman halucinant, actele de voință depășeau puterea trupului, devotamentul cunoștea sublimul complectei refuzări a egoismului. Când s'a imprimăvarat au pornit-o să se gospodărească — tânără armată de Robisoni Crusoe — la Sculeni, pe Prut, în dreptul Iașilor, hotărâți să cultive 28 de pogoane de pământ, să se întrețină singuri, să muncească și să învețe, umind eroicul bărbătesc cu înțelepciunea și cu idila. Aici s'a realizat școala în aer liber, despre care se vorbea în Moldova spiritualității de atunci ca de o nouă victorie, căreia i se dusesse repede falma constituind imaginea educației pe care ne-o doream după marea încercare. Au fost conduși de domnii Mugur și Nedelcu ca de un dublu noroc. Cel dintâiu a trecut curând la o comandă mai înaltă, rămânând ca celălalt să-și amestece viața cu a acestor copii, închinându-le marele lui devotament, a cărui singură imagine e unul din cele mai mari trofee, cu cari ucenicii săi s'au întors din războiu.

Povestea, înduioșată de ea însăși, pe care o schițează, colorată de curcubeul amintirii, Dan Alecu, atrage atenția ca dramă a vieții în sine; ca istorie a războiului nostru în unele din resurțurile lui cele mai întine și mai fragile; ca revelație a eroismului școlii în aceeași vreme; ca epopee a sufletului tânăr și mai ales a cercetășiei; istoria acestor adolescenți în acei ani, în cari s'au înnodat din nou firuțele de evoluție ale neamului nostru nu s'a scris încă. Documente autentice sunt aceste pagini sfioase și devote. Și fiindcă documentul nu e sugestiv decât când e pus sub ochi, aici citatele sunt de rigoare.

Plecarea: „In după amiaza zilei de 13 Noiembrie 1916 o mână de 60 de cercetași părăseau Capitala, luând drumul pribegiei. Dealungul șoselei Kiselef, convoiul înainta anevoie sub greutatea ranitelor încărcate cu două rânduri de schimburi, un rând de tacâmuri, o pereche de ghețe de rezervă (cine avea) și mâncarea pe două zile.

Vremea era posomorâtă, cerul de plumb. Pe margini, pe aleele pietonilor, câțiva părinți lăcrămau. Și înainte de a ajunge la rondul al doilea, convoiul obosise. Dar cum apoi s'a dovedit cu prisosință, mai tare decât forța fizică a acelor copii, era influența morală a comandanților. . . Târziu în noapte — după un drum din cele mai jalnice, luminat de farurile automobilelor cari fugeau spre Moldova, însoțit de strigătele „dreapta, dreapta”, cari izbeau automat timpanele amorțite de oboseală, după o dureroasă defilare dealungul tunurilor mari din forturi, acum trase de boi spre Siret — convoiul a poposit, pentru câteva ceasuri, într'un grajd din Tâncăbești. . . Ce odihnă grozavă! Vite cari se speriau și săreau peste trupurile frânte de oboseală comandanți cari nedormiți vegheau la somnul copiilor, strigăte de mecaz și învălmășeală afară și o ploaie subțire și deasă. Iar a doua zi până la Ploești, în același marș chinuitor și apoi cu un tren de marfă zile întregi și nopți întregi până la Vaslui”. Un aspect din gospodăria de hipnotizați ai muncii, ai efortului, dela Solești: „Pentru tăiațul lemnului era aproape în permanență o echipă de băieți mai voinici. . . Rămâne imaginației. . . să urmărească pe acești copii prin troienele de zăpadă și viscoalele acelei ierni grozave, doborând copacii și transformându-i apoi în lemne de foc. Elevii din internatele de astăzi, dela gazele, sau cei prea fericiți de acasă, să-și oprească o clipă mintea, atunci când crivățul ridică troienele și urlă înspăimântător pe la ferestre, iar pietrele crapă de ger și să vadă echipa de eroi cercetași, fără glugi, unii fără căciuli, fără mănuși, cu topoarele la subțioară și capul în piept, urcând spre pădure, la muncă. Și totuși, cel mai greu serviciu era bucătăria. Camera de bucătărie nu avea sobă de gătit, ci numai o prispă, pe care se puneau pirostriile cu cazanul. Ferestrele nu aveau geamuri și nici nu trebuia să aibă, pentrucă fumul, pe care îl făceau lemnele ude umplea camera, umfla și lăcrăma ochii și ieșia numai pe fereastră. In momentele de disperare, cercetașii dela acest serviciu, cari stăteau tot timpul în genunchi sau pe vîine, pentrucă să fie *sub* fum, deschideau și cele două uși și astfel fumul se mai rărea. Dar căldura de lângă foc și curentul de aer rece, care intra pe fereastră sau căruța atunci când se deschideau ușile, îi îmbolnăvea. Fiecare echipă de serviciu la bucătărie, seara cădea la pat. De aceea, înainte de culcare, când d. Nedelcu făcea lista de servicii pe a doua zi și ajungea la bucătărie, niciodată nu numea pe cei de rând, ci întreba cine se oferă. Și iarăși niciodată serviciul n'a fost lipsit de cercetași. Conștienți că merg la suferință copiii se ofereau de bunăvoie să-și facă rândul. Cel mai mic din colonie era de 12 ani, cel mai mare de 17 ani”.

Pentru atmosfera de lazaret și eroică durere, la cari ne-am referit, sunt mărturie aceste rânduri: „In Februarie 1917, pe un ger cumplit, se spălaseră rufe. Iar pentru a fi uscate, s'au isțînse în dormitoare. In același timp, o gripă molișitoare îmbolnăvise 19 din cei 22 de cercetași, cari locuiau în „dormitorul” No. 2 al coloniei. Pe pae, jos, se chinuiau nouăsprezece trupuri tinere, cu aerul mereu neprimenit. Rufe exalau vapori grei, cari viciau complet atmosfera. Căldurile arseseră buzele supte ale copiilor. Ochii sticleau. In mijlocul acestui grup, care repre-

zenta superlativul mizeriei, sta un om cu mâinile împreunate pe mânerul bastonului, cu bărbia sprijinită pe mâini, cu ochii închiși, și fruntea încruntată. Nu se auziau decât respirațiile grele ale bolnavilor și, rar, câte un foșnet surd de pae umede. Gândurile se opriseră spânzurate între rufele încă negre. Timpul sta pe loc sau curgea — asta nu o pricepea nimeni și nici nu era nevoie. Ce-a fost mai înainte? O problemă inexistentă pentru acele suflete. Ce va urma? Indiferent. Cele nouăsprezece perechi de ochi sticloși și mari, pe fețele slăbite, priveau cu desnaudejde spre comandantul acela, care făcea, tăcea și suferea, copleșit de durere, de căutăturile bolnave și... cine știe încă de câte frământări. Într-un timp, și-a coborât fruntea pe mâini. A oftat prelung. Nimeni nu-i vedea ochii. Apoi, ca desprinsă de undeva, din camera îmbăcșită de aburi, o voce stinsă, rară a făcut: să se oprească foșnetele și respirațiile grele. D. Const. Nedelcu vorbea despre suferință. Vorbea ca pentru sine. Căuta o motivare pentru copii. Și, în disperarea de atunci, s'a adresat Bibliei, l-a invocat pe Iov. Dar suferințele sunt nesfârșite în varietate. Și a trecut la Românii din Ardeal, la dilema de a fi în armata austriacă împotriva noastră, la suferințele lor dealungul veacurilor, la Gh. Șincai, la Șaguna, Memorandum Lucaci, „Tribuna“... a invocat cele mai de seamă figuri de peste munți și când, odată cu noaptea care se cobora prea curând, a trebuit să termine, ca să facă lista de servicii, în dormitor erau numai suferinzi, bolnav nu mai era niciun cercetaș. O liniște înălțătoare se așternuse peste sufletele copiilor, cari vedeau că trecătoarea lor suferință era un bob de mei lângă nesfârșitele suferințe ce-au fost închinat acestui meam. Sufletul lor palpită iarăși. Învățaseră o mare lecție de viață și o neuitată lecție de istorie.

O introducere la episodul pedagogico-agricol dela Sculeni: „Astăzi, când închid ochii și văd în amintire câmpul acela întins, pe care cercetașii lucrau fără șovăire, în costumul lor sumar: pantaloni scurți, cămașe și pălărie (în picioarele goale), aproape nu-mi explic izvorul energiei lor. Au fost zile când s'a suspendat școala și întreaga cohortă a plecat la grădină să o curețe de ierburile, cari o măpădiseră. Din mâinile mici și bătătorite a picat atunci sânge copilăresc pe legumele, care îi hrăneau”. Aici, la Sculeni, s'a scris o splendidă pagină de devotament pedagogic: „Seara târziu, după ce toată lumea adormea, în cadența pașilor, plantoanelor, d. Const. Nedelcu se retrăgea în cort, își punea „masa” pe genunchi, un caet pe „masă” și scria lecții pentru a doua zi, la obiectele sale. Lecțiile de latină cuprindeau bucăți de cetire, cuvintele necunoscute „scoase” și învățămintele gramaticale. Lecțiile de română cuprindeau exerciții gramaticale pentru clasele inferioare, caracterizări pentru cele superioare sau biografii; cele de franceză, materia clasei corespunzătoare. Și munca se făcea pentru fiecare obiect în parte și pentru fiecare clasă în parte. Numai plantoanele știau la ce oră se stingea lumina în cort. De multe ori, obosit de atâta scris, d. Const. Nedelcu ieșea pentru o clipă să se odihnească. Și dacă plantoanele se nimereau prin preajmă, apoi, acolo, sub sclipirea stelelor, cine știe ce lecție nouă se preda, peste ora de schimb și în a-

fară de orice program! Alte ori d. Const. Nedelcu trecea din cercetaș în cercetaș, pe unul îl învelea, pe altul îl trezea, dacă dormea agitat, sau pe al treilea îl mângâia, dacă suspina în somn. De câte ori părinteasca sa mână, n'a însemnat prin somn, mâna mamei rămasă departe. A doua zi dimineață, Șt. Crețu, șeful serviciului de tăiat lemnele, care își avea „atelierul” (capia, butucul, toporul și jagurul) lângă „tipografie”, lua cactele scrise peste noapte și începea să strige prin curte: „Ediție specială, limba franceză, clasa IV-a...”. Un elev din clasa respectivă își asuma răspunderea, copia lecția, da cactul și la alții, iar scara îl ducea singur înapoi la tipografie, pentruca să se „tipărească” (cu câtă trudă!) și lecția următoare. „Tipografia” din Sculeni, pe seama căreia cercetașii făceau atâtea glume frumoase, a însemnat, desigur, cel puțin jumătate din exemplele cari au fost date și mare parte din învățătura oficială, pe care au căpătat-o acolo. Pe periclii ei de pânză, pâlparele lumânării aruncau umbra mișcătoare a unui m'plecat peste genunchii săi și peste gândurile sale, chinându-se să aștearnă limpede pe hârtie ceea ce avea mai prețios în bogăția sa intelectuală. O muncă istovitoare, de mucenic. Și nimeni pe atunci, nu-și dădea seama cât sacrificiu se făcea. Imaginea d-lui Const. Nedelcu, care va rămâne, va fi umbra sa pe mișcătorii pereți ai „tipografiei”.

Dar puterea emotivă a rândurilor ce urmează?: „După masa de seară, cercetașii erau liberi o oră, în care fie că citeau ziarele dela Iași, fie că treceau în mica lor bibliotecă sau sfătuiau încet prin curte. Așteptau astfel rugăciunea, care se făcea în curtea din dos, într-un patruleter strâns. Era un moment de reculegere. De obicei d. Const. Nedelcu la această rugăciune, comunica noutățile zilei, comentându-le în complexul evenimentelor, ai căror infimi actori erau și cei 147 de cercetași. La una din aceste rugăciuni, în cuvinte simple dar tragice, s'a anunțat plecarea coloniei la Taganrog, în Rusia. Era preludiul marelui despărțiri. Aceia, cari își părăsiseră leagănul copilăriei lor și familia, aveau să piardă și cea din urmă legătură cu rostul lor pe lume: pământul țării. Glasul comandantului, care anunța evenimentul și făgăduia drept echilibrant o pereche de opinci și una de ciorapi era sugrumat. Vibra în el revolta împotriva soartei nedrepte și grija de o răspundere prea mare. Se da lupta dela Mărășești. Mintea coloniștilor se oprise în loc. Cuvintele loviau timpanul fără să-l impresioneze. Se făcuse un gol imens în jurul celui grup de pribegi, care îi despărțea de restul lumii. Rămăneau ei singuri înfrățiți de suferință, în voia unor întâmplări mai tari decât inimile lor tinere și mai capricioase decât vânturile mărilor atunci când în mijlocul valurilor rup pânzele corăbiei, prinzând-o în satanica lor operă de distrugere. Singură, ca un ochiu deștept al lui Dumnezeu, steaua polară clipea deasupra capetelor, arătând drumul Miază-noptii. Până unde îi va duce ea?... De mult tăcuse comandantul. Și, împlinind ritul, Istrăți a început să cânte din fluer „Ave Maria”. Cei mai mari lăcrămau; cei mai mici plâneau cu hohote. A fost atunci cea mai sfâșietoare rugăciune. Poate și Florea, câinele ciobănesc al

cohortei, care își avea locul în dreapta careului, poate și el cel mai drag prieten al cercetașilor, a plâns. Și apoi un glas stins a spus rugăciunea:

Rugămu-ne 'ndurărilor
Luceafărului mărilor:
Din valul ce ne bântue,
Înalță-ne, ne mântue —
Privirea-ți adorată
Asupra-ne coboară,
O, măică prea curată
Și pururea fecioară Marie!

— Noapte bună.

Fără o vorbă, fără un gest, copiii cari începeau să fie ai nimănui, au plecat la culcare”.

Iată acum mărturia, până și din partea unor copii, a providenței ce vorbea, în fiecare zi, printr-o tipărită miraculoasă: „Iar pe lângă acestea... mai era încă ceva; ziarul acela mic, de multe ori tipărit pe hârtie colorată, „Neamul Românesc” al d-lui profesor N. Iorga, în care vibra încrederea. Cu o regularitate nedesmintită, în fiecare seară, la lumina focului din dormitoarele dela Solești unul c-tea cu glas tare tot ziarul. Și parcă n'ajungea. Fiecare cercetaș căuța apoi să vadă singur rândurile tipărite, să simtă toată acea forță națională, care se pulveriza în conștiințele tuturor, germinând voințele. Nu știu — și nici nu mă interesează acum — aportul pe care l-a adus „Neamul Românesc” în organizarea rezistenței, dar dacă a avut țaria să înalțe copiii, abia pricepuți în treburile lumești, vădit este că mult îi datorește sufletul din Moldova”. Efectul sfințitor al memorocrii și al nevoiei se vede în aceste rânduri, ce picură sfios cu o evlavioasă simplitate, definitive ca o emblema: „Nevoia e cel mai mare meșter. Iar cercetașii s'au deprins cu toate. Și cu lipsa, și cu sărăcia completă și cu munca fără preget. S'au deprins să fie și croitori, și cizmari, și bucătari, și gospodari, și chiar agricultori. Dar, mai presus de orice, au înțeles ce înseamnă să fii om, și — s'au deprins să fie oameni”. Și melancolia discretă, ce evadează ușor în însăș tristețea turbătoare a fenomenului vieții, cu care autorul își încheie confesiunea: „Din momentele unei vieți intens trăite ce teorie se mai poate deduce, decât aceea care reiese din fapte? Iar faptele, descoperite și culese fără nici o metodă mai dinainte stabilită au zburat din sufletul unui colonist, care, după zece ani, s'a dus în pios pelearinagiu pe malul Prutului. Și a văzut colonia transformată într'un spital „rece”, a văzut grădina lucrată acum de militari și poiana, frumoasa poiană din luncă, — dar nu a mai văzut nici un cercetaș; cohorta, care umplea de chiote pădurile, plecase de mult... Și dacă lipseau oamenii, a găsit totuș sufletul coloniei, plutind deasupra oamenilor și a anilor trecători — sufletul despre care nu se poate povesti, pentru că el a fost numai al acelor copii, s'a dezvoltat cu ei, le-a împrumutat o undă din el și s'a păstrat întocmai, așteptând pe cei plecați, pentru a le mai dezvălui odată tăinele puterii lui. Și ei nu se vor mai întoarce...”

În adevăr, ce altă teorie decât aceia care rezultă din fapte? E alta mai bună? Dar aceasta trebuie totuș extrasă. Cel puțin aceea propriu zis pedagogică, școlară. Căci deși „O școală în aer

iber” nu e o carte de pedagogie, dar ea e și o apologie concretă și aproape mistică a educației eroice. O carte fără experiență nu e nimic. O experiență, e mult. Iar o carte cu experiență, e tot ce poate fi mai bun. În cazul de față, se aplică ultima alternativă. Alternativa experiențelor mlădioase și curagioase, relevând tocmai de aceea un sens local, consemnate într'un memoriu. Vorbele autorului vor fi reușit acum să biruiască fereala unora pentru chestiuni de educație. Și ei vor vedea atunci că la Sculeni s'a experimentat un mănunchiu bogat de idei pe cari le recomandă pedagogii cei mai înaintați și în acelaș timp cei mai înțelepți astăzi. Fiecare din aceste idei ar putea fi urmărită, în dezvoltări speciale, în istoria Soleștilor și mai ales a Sculenilor. Nu e locul s'o facem aci. Dar nu se găsește un pedagog, din mulțimea celor cari puiesc acum la noi, să studieze acest aspect întineritor și aproape necunoscut din istoria pedagogiei și a școlii în țara noastră? După cât se pare, ceea ce s'a făcut la Sculeni ca experiență autohtonă de educație, de educație în adevăr etnică deși fără demonstrație, e mai important decât ceea ce fac apostolii cu grad ierarhic ai școlii noastre de azi. Pedagogia noastră decât și-ar frosi energia mastincând, adeseori una și aceeași iască pedagogică, mai mult ar dobândi, dacă s'ar îndrepta către subiecte proaspete și experiențe efective. Episodul dela Sculeni războiului se îmbeie printre cele dintâi, ademenitor în cadru-i de sugestii grave. Iar izvoare de informații s'ar găsi.

Unul, ce ar servi ca punct de plecare e chiar cartea de care ne ocupăm aici. Informația nu e cantitativ prea bogată, dar devine bogată fiindcă e semnificativă. Tocmai firele de lumină și de caracteristică, așa cum au stăruit ele în ezotericul idealizat al amintirii, s'au adunat în izvodul acestor pagini. Atitudinea față de obiectul redat, sublimată de absoluturi adolescențe ce supraviețuiesc discret, și stilul, nu metaforic, dar cu toată animarea lăuntrică, pe care poate s'o dea o pietate fragedă, înfiorată și înflorind în perioade dozate de emoție obiectivă, depersonalizată oarecum, precum și unele găselnițe de rară cuviință, deloc căutate, în fuga condeului ca un fulg de nea care se așează ondulând pe patu-i alb, căci adevărata experiență sufletească are stil, iar sinceritatea duce la poezie — fac fondul acestei cărți evocator și emoționant: uneori lucruri de fragmente de roman, alteori accente muzicale de rugă. Pentru oricine, fie că se interesează sau nu de istoria războiului ori de educație, această lectură e învălătoare, fiindcă pune în contact direct cu viața, cu emoția, fără nici o alambicare. Și dacă se adaogă că aceste lucruri nu se tac, ele aparținând zestrei obștești a vieții și a nației și că oricine știe ceva trebuie să le facă publice, nu din vanitate de memorialist ce-și autoflatează duioșile ori din datorie mecanică, ci din sentiment de închinare față de ce e prețios în viață — vedem că bine a făcut autorul nostru că și-a însemnat gândurile și pentru alții. A măriț pentru noi mănunchiul imaginilor de repaos sufletesc și de nădejde.

Dar am lăsat în urmă un gând, care ne chiamă înapoi. E vorba tot de cărțile necunoscuților. O anume fatalitate interioară le face aproape în totdeauna să rămână mai mult sau mai puțin necunoscute, deși pot să aibă calități ori aspecte ispititoare. Ele sunt, prin urmare, o categorie su-

fletească aparte în producția culturii. Deci nu ar fi de o particulară savoare și alături chiar de o precisă utilitate, o cronică a cărților cu nume necunoscute? O cronică oarecum stranie, și amabilă, și cu rezultate foarte variabile. . . Dar de unde să știi aceste cărți, necunoscute ca și autorii lor? Le întâlnești întâmplător — ca pe un răzoi de albăstrițe într-o poiană ascunsă. Și, totuși, câte din ideile autorilor celebri nu se datorează cărților așa zicând necunoscute! După cum, pe de altă parte, s'ar putea face oare abstracție de partea diletanților în progresul ideilor? Pe lângă aceasta, cărțile în chestiune pot avea o poezie de floare de câmp, de frunze de pădure, de gând anonim—de vibrație integrală și sfioasă ori îndrăzneță și candidă. Pe când atâtea din

cărțile cotate la bursa comercializării culturii sunt uscate, pedante și, în cecece au bun, miros prea mult a meserie, a meșteșug: ce le-ar rămâne dacă li s'ar lua aportul acestuia? Orice cititor sărguincios e săturat de aceste cărți produse de meserie, de o industrie ca oricare alta, în cari conținuturile grave se etalează imperialist ambalate în paragrafe și capitole, într'un stil de farmaciști masivi. După astfel de lecturi rămâi cu un gust de cenușă. Față de acestea, cărțile necunoscute sunt ca niște flori de gura-leului, zâmbind încă din bobul de rouă adus cu ele din luminișul crângului. Cărțile cele mai înălțătoare nu sunt și cele mai bine făcute și nici chiar, întotdeauna, cele mai talentate.

VASILE BÂNCILĂ

CRONICA LITERARA

AU MURIT TREI SCRITORII

PENTRU gătelile ei, primăveri acestui an nu i-au ajuns, singure, mărmile fragile și albe ale pomilor: ele prelungiau, probabil, prea în adâncul ei sau în sensibilitatea cântăreților săi, hotarele și imaginea reînprospătată a unei ierni, care se continua floral.

Fără îndoială că, din nevoia unei diferențieri, primăvara cere contraste: lângă borangi-cul alb și proaspăt al pomilor, crepul fălfăind și neliniștit al morții.

Sunt boli, parcă anume făcute pentru a alimenta această tragică învrăstare de două idei profund contradictorii: viață și moarte, al cărui capăt se termină necesar în primăvară; ca și cum pământul ar avea nevoie de acest regenera-tor îngrășământ uman, pentru semănăturile și hrana subterană a pomilor săi.

Căci, niciodată, nu s'au înfipt atâtea cruci, în breasla noastră, ca în această primăvară: I. Dragoslav, George Raneti și Artur Stavri, plus câțiva mai tineri care trimiseră din spitale, de curând spre cer, prin pământestile hornuri măcinate ale trupurilor, fumul subțire al sufletu-lui lor. . .

* * *

Pentru generația noastră, a acelor care am venit literatură după război, Dragoslav ne era dintre ei cel mai aproape. Ceilalți doi se opri-seră cu scrisul, în ultimi ani, dincolo de hota-rele noastre; dar fără ca, prin aceasta, să ne fie streini.

Întârziat reprezentant al unei pitorești boemo literare românești, Dragoslav purta pretuțin-denii cu sine zâmbetul nesilit al unei robuste și naturale iubiri pentru profesia sa.

Mereu drumeț, după două-trei săptămâni pe-trecute în târgul său moldovenesc, Dragoslav revenea în oraș, cu ghiozdanul doldora de lu-cruri scrise cu mîgălă și pasiune.

Și aceasta este întâia trăsătură caracteristică a literaturii sale: permanenta și nestîrbita legă-tură pe care a păstrat-o totdeauna Dragoslav

între sine și oamenii sau locurile în mijlocul că-roră trăise.

Dăruit cu un atent și ascuțit spirit de observa-ție, I. Dragoslav a fixat în cărțile sale cu multă știință a desenului literar, tipuri și întâm-plări, extrem de autentice și fresce povestite.

Deaceia, Dragoslav rămâne printre puținii noștri prozatori buni, între altele și pentru că a speculat cu deosebită pricepere materialul folcloric al ținutului său: fie păstrând integral anecdota și construind pe temele unor legende parțial cunoscute, fie impregând creația sa per-sonală cu spiritul lor.

„*Firimiturile lui Dalib*” sau „*Hanul la Trei Ulcele*” cuprind, mai ales, câteva admirabile nu-vele, de judicioase notații și adâncă omenie; ele singure capabile să păstreze, deasupra oricărei amenințări a vremii, numele lui Dragoslav: a-cest vrednic descendent din rădăcina adânc ro-mânească de mare și universal povestitor al lui Creangă, alături de care el a mers de atâtea ori cu cinste.

Mai puțin norocos decât Dragoslav, dar prin firea lucrurilor, George Raneti nu a avut nici măcar șansa de a lăsa, adunate în volum definitiv, toate sonorele semințe de veselie pe care el le aruncase rele semințe de veselie pe care el le aruncase. generos și indiferent, în paginile tuturor publi-cațiilor care i-au fost contemporane: de la *Veselia* până la *Viața Românească*.

Între aceste două nume, de altminteri, se cu-prinde, întreagă, glorioasa scară pe care izbu-fise s'o urce — și multă vreme s'o păstreze — umorul necruțător și fecund al lui George Raneti.

Mai presus de orice, temperament combativ de gazetar, Raneti a purces totdeauna, dela rea-litate, cunoscând din plin toate triumfurile dar înfruntând, egal, și inevitabilele ei riscuri: apli-cându-se acid asupra faptei imediate, el și-a fă-cut verva pe cât de temută pe atât de utilă.

Legate strâns de evenimente peste care vremea s'a prăbușit demult, unele din versurile sale vor trebui să urmeze destinul neîndurat al artăcelor de gazetă.

Alături și sub ochiul lui Caragiale, Raneti a scris și ne-a lăsat însă câteva *fabule*, cu adevărat prețioase și desăvârșite: cu mult meșteșug construite, pînă la finală este un sfichiu împletit din usturătoare fire de umor și morală.

Pe lângă volumul editat de *Cartea Românească*, chiar în clipa îmbarcării sufletului său pentru eternitate, în ultimul timp obosit și urmărit de aproape de necazuri, retipărirea acestor *Fabule* ar putea foarte bine constitui începutul unei trebuitoare opere de fixare și sănătoasă cunoaștere a lui George Raneti.

Căci nimic nu este mai penibil ca sfârșitul, nemeritat trist, al unei inteligenți care a semănat printre oameni, toată viața, răsul reconfortant și liberator. . .

Anatole France arăta undeva cum ar visa el ca, orice poet care i-a fermecat sufletul să moară, astfel ca dispariția lui să nu tulbure de loc imaterialitatea poeziei: iluzia ființării ei ca un fenomen dincolo și cu totul detașat de obșnuitele legi ale existenței noastre.

Deaceia, în ceasul când eroul său simte că și-a spus ultimul cuvânt al artei lui, părăsește orașul și se izolează anonim într'un sat, în afară de orice puțință a vremenei reîntâlniri.

Aceiași tărie de renunțare trebuie să o fi avut

și Artur Stavri: el a vrut, probabil, și a izbucit, să se desfacă de contemporani în clipa când a intuit clar că o despărțire se impunea; cedând pasul altora, Stavri s'a inclinat în *Luminisurile* sale, rămânând acolo pînă la sfârșit.

A fost totuși un poet gingaș cu o simțire curată și nealterată de nici una din tentațiile poetice noi, care căpătau glas și preferință încă din vremea sa: riscând dezactualizarea a rămas credincios lângă steagul sub cutele căruia plecase dela început.

Inrudit prin timp și unele afinități de atitudine cu marele nostru poet al *țărânmii*, Artur Stavri a emis o poezie minoră și limpede ușor colorată idilic sau în pastel grigorescian.

Purtând însă așezată pe sensibilitate povara grea a umbrei eminesciene, Stavri a reușit totuși, de câteva ori, să se realizeze într'o poezie personală și discretă, din care nici accentele mari n'au lipsit; cum, de pildă acele admirabile strofe din *Seară* și *Departé*: bucăți care vor trebui negreșit să figureze într'o eventuală antologie a poeziilor de seamă, dintre Eminescu și Coșbuc.

* * *

În acest chip, din trei glastre de trup pămăntesc, au crescut cu ireale lujere pentru a înflori definitiv în cer, în primăvara aceasta, sufletele a trei scriitori români. . .

AL. BĂDAUȚA

C Ă R Ț I L E

ULTIMA CARTE A D-LUI D. DRĂGHICESCU *)

D. DRĂGHICESCU s'a definit cândva „un om, căruia nu i se va fi cunoscut o altă profesie mai precisă decât acela a gândirii”. Așa este. Cu adaosul că este omul unei singure idei, fixe și absolute. Timp de un pătrar de veac, a depănat firul de mătase al unei idei unice, intransigente. Născut la viață intelectuală sub semnul lui Durkheim, încarnează profetic misiunea sociologică fără compromis. Primii sociologi, fondatori energici, dar circumspecți, de disciplină nouă cu ambiții de știință, aprig contestate, i-au transmis zelul, multiplicat, dar nu și grăuntele spiritului de îndoială care este semnul structurii cerebrale științifice. D. Drăghicescu reprezintă misticismul sociologic în forma sa cea mai excesivă. Credința sociologică a d-sale atinge absolutul, dacă se poate spune De altfel, fiecare din afirmațiile și negațiile d-sale are un caracter de absolut.

D-sa debutează prin afirmarea determinismului social, pe tipul determinismului biologic și împotriva lui, prin tăgăduirea paralelismului psiho-fizic. (Un împrumut care nu este probabil decât o restituție). Afirmarea sociolo-

gică a d-lui Drăghicescu are acel ceva din afirmarea voinței de viață. Nu cumva este un act subiectiv și o logică afectivă? Zelul sociologic, impaciența sociologică se manifestă din prima lucrare (*Le Problème du Déterminisme Social*, Paris 1903). D-sa reproșa lui Durkheim că întârzie în căutarea legilor naturale ale sociologiei și preconiza decretarea imediată de legi sociologice, potrivit unei metode active și voluntare, de legislație, în sens democrat sau socialist. Una din axiomele d-sale originare era aceea că fenomenele psihice sunt un produs istoric și social iar nu fiziologic. A sustrage primatul psihologiei experimentale, în folosul sociologiei, devine o chestiune personală a tineretii înflorite. Cel dintâi, maestrul d-sale Roberty, Espinas, Durkheim și Tarde sunt învinovați că au văzut numeroasele puncte de contact dintre psihologie și sociologie, interdependența lor, însă nu și subordonarea psihologiei. D-sa dresa dosarul chestiunii (*Le Problème de la Conscience, Etude Psycho-Sociologique* 1907, Paris), și stabilea drepturile sociologiei de a se substitui psihologiei în studiul spiritului și al conștiinței. Cuvântul final exprima speranța într'o eră nouă de profeți etico-sociali ai veacului al XX

La Réalité de l'Esprit, Paris, F. Alcan, 1928,

lea. Dar la cotitura veacului, întâmpinând rezistența operii bergsoniene, scrise „*L'Idéal Créateur*” (Essai psycho-sociologique sur l'évolution sociale, Paris 1914), ca o contrapondere a „*Evoluției Creatoare*” în balanța spiritului contemporan. D-sa nega caracterul creator al evoluției: „în lumea morală evoluția nu creiază nimic, spiritul creiază totul”. Deci, idealismul va lua locul evoluționismului. Aci sociologismul se numește idealism, după axioma școlii, care identifică spiritualul cu socialul și raționalitatea cu socialitatea. Căutăm ultimul cuvânt: „Știința viitorului trebuie să-l reabiliteze și să-l realizeze pe D-zeu, dogmele și Utopia, precum fizica și chimia din zilele noastre reiau, reabilitează și realizează, cel puțin în parte, visurile magicienilor și alchimistilor”.

Iată dar că problematica sociologiei, principala preocupare a d-lui Drăghicescu, are drept apendice, înaripat, chestiunea politică și problema lui Dumnezeu. Se înțelege că pasiunea politică și a divinității, în spiritul d-sale sunt afecte logice. Tratănd despre „*Le Renouveau Religieux et la Guerre Mondiale*” (Bucarest, 1916), avertiza că „oferă rezultatul unor meditații și cercetări anxioase de 20 de ani”, dar anxietățile și meditațiile d-sale erau pur conceptuale. Omul de studiu prea puțin om, nu vedea în renașterea religioasă un misticism modern, imanentismul, religia personală și interioară, ci o necesitate permanentă și identică a spiritului uman, vrednică de considerat. Raționalist impetent, dar suplu, descoperea în dogmele creștine un paralelism social și biologic. Așa fiind, credința în îngeri, împărăția lui Dumnezeu, nemurirea, învierea judecata de apoi, păcatul original, concepția imaculată, traduse în limbaj socio-biologic (concepția imaculată devenea generația spontanee!) îi apăreau „moralmente logice”, acceptabile, și dacă nu verificabile, cel puțin „raționale” și „practic realizabile în viitor”. Conflictul dintre știință și religie, îl rezolva după d. Rădulescu-Motru („*Puterea sufletească*”) prin aserția că știința rațională și experimentală este produsul religiei creștine. Religia viitorului, pentru d-sa, este un mesianism al științei, misiunara lui Isus, și credința într-o umanitate superioară, atotputernică și atotștiutoare, socialistă sau comunistă.

Față de înaltele ambiții precedente, ultima carte a d-sale, cuprinzând câte un studiu social, psihologic și metafizic, reprezintă un „relâche” studios, în care regăsim același program: paralelismul psiho-sociologic primatul sociologiei, profetia finală. Ultimul capitol „Idealismul” fixează poziția d-sale medie, dualistă între monismul materialist și cel idealist. Conștiința nu ar fi nici fenomen, nici epifenomen, ci realitate concretă, „sinteză materială”: „realitatea spiritului este efectul interferenței dintre social și biologic”.

Al doilea capitol, studiu de psiho-sociologie aplicată, sau de sociologie subiectivă, stabilește identitatea dintre abstract și social.

Primul capitol afirmă „falimentul” psihologiei experimentale, rolul religiei și al sclavajului în producerea primelor fenomene de conștiință, etc. Aci semnalăm o altă latură interesantă a sensibilității intelectuale a autorului, de obicei disimulată în încordarea rigidă. Și

anume un pesimism creștin, augustinian, un masochism și chiar un sadism, ridicat la rangul de explicator al cauzalismului social.

Proverbul spune că toate drumurile duc la Roma. Adevărul este că mai toate drumurile gândirii moderne duc spre credință. Sociologia comitană avea la capăt religia Umanității.

Sociologia d-lui Drăghicescu, ca un Moloh, devorase toate științele morale, cu excepția teologiei. Astăzi autorul profetizează că sociologia va deveni o teologie rațională. Căci intră în procedeele d-sale de a-și ânceha sonor fiecare operă cu o profecie.

Suntem în măsură să știm că d. Drăghicescu prepară o operă de sinteză, jalonată de scrierile anterioare, despre „La Nouvelle Cité de Dieu”. „Noua Cetate a lui D-zeu” este organizația socială viitoare, Utopia d-lui Drăghicescu, consecință riguroasă a premizelor d-sale sociale. Este încă prematur, înainte de „Suma” aceasta socio-teologică să ne pronunțăm asupra operii d-lui Drăghicescu.

Deocamdată, dimensiunile ei, reductibile la una singură, îi conferă un caracter linear: este ca o săgeată, care arată o direcție. Ca orice direcție, contestabilă. Sociologia, disciplină cu drept de cetățenie în știință, sau chiar știință printre alte științe, până la un punct, devine conjecturală, de îndată ce părăsește terenul realist al statisticii și al economiei; se cade întâi să-și delimiteze bine obiectul, să evite confuzia cu alte discipline sau științe, să nu tindă prematur la pansociologism; însfârșit mesianismul poate fi o expresie a unui temperament poetic, dar nu al unei științe. Se poate iarăși să nu fim de acord în condamnarea peremptorie a psihologiei experimentale, tehnică ce a dat rezultate remarcabile; nici în proclamarea axiomatică, încă nedovedită, a paralelismului psiho-sociologic.

Mai ales nu suntem convinși de superioritatea morală a paralelismului psiho-sociologic asupra paralelismului psiho-fizic. Acesta este marele argument al d-lui Drăghicescu. Psihologia experimentală a furat și înșelat pe om. „Știința i-a răpît conștiința”. O! cât de sonor! „Și totuși conștiința este tot binele omului. Ea singură poate spune împreună cu Iehova al vechilor Israeliti: „Eu sunt cel ce sunt, și tot ceea ce este nu există decât prin mine”. D-sa afirmă, răzlejit, ca un vrednic spiritualist: „conștiința este liberă”, „de natură nemuritoare, infinită”, religia „instituție stranie, providențială” dar acest-a simple metafore și scâpări. În sistemul d-sale, „socialitatea este cauza esențială, rațiunea suficientă a fenomenelor conștiință și abstracție” iar mistica și religia „aparțin” sociologiei. Paralelismul psiho-sociologic implică un determinism social absolut. Spiritualistii și idealistii vor înțelege că D-zeu, sufletul și libertatea lipsesc din acest determinism, exact ca din determinismul biologic. „Un déterminisme en vaut un autre”, pot conchide dânsii. Personal, preferăm un determinism în parte dovedit, ca acela biologic, determinismului social mai puțin dovedit.

Însfârșit, exprimăm satisfacția noastră intelectuală pentru poziția intelectualistă a d-lui Drăghicescu la egală distanță de intuiționismul bergsonian și de pragmatismul jamist; dar sun-

tem nedumeriți de afecțiunea d-sale pentru idealismul dualist. Credeam că un sociolog, prin definiție, *trebuie* să fie pozitivist și materialist. D. Drăghicescu nu ne-a dissuadat de materialismul inerent determinismului social. Dar d-sa

ne convinge mai puțin decât ne smulge admirația estetică față de contradicțiile fundamentale ale unui metafizician prin vocație, cantonat în sociologie.

ȘERBAN CIOCULESCU

D R A M A Ș I T E A T R U

BAVA AFRICANUL, patru acte de d-l BERNARD ZIMMER

NU vi se pare că Africa seamănă cu o inimă?! spune la un sfârșit de act un personaj din Bava. . . E o încheiere în gustul și posibilitățile, mai mult lirice, ale d-lui Zimmer, și un cristal care închide în el „sufletele” pornite într-o aceeaș evadare cu un conducător și un cântăreț: Bava însuși. Africa: apare aici ca un pănant al făgăduinței pentru inimile franceze și peste întreaga țesătură a piesei, care acoperă oamenii și sentimentele lor, ar pluti un fel de refren de entuziasm al unei expansiuni coloniale de n'ar fi măsura și discreția, cunoscute și d-lui Zimmer ca și întregii familii de scriitori din care face parte. Subt vătuiră aceasta galică, faptul rămâne totuși și transpunerea lui: literatura exotică, construită la un moment dat nu numai cu impresii lirice și personale, sau cu gând de smălțuită înregistrare de peisagii, ci făcută prin deplasarea unor mici nuclee sociale puse subt reactivul acesta exotic prin legături politice, a trecut pe nesimțite, după răboșii dela germani la francezi.

Epoca din preajma anilor 905—910 când subt imboldul violent al politicii wilhelmieni, politica de expansiune germană, colonială, se afirmă, ea a creat o răsfrângere în literatura germană contemporană, pe care o însemnăm cu două nume caracteristice: Hans Heinz Evers și Max Dauthendey. Astăzi Franța se bate pentru locul acesta. Și subt întreaga literatură a călătorilor se simte pulsând mai mult decât o simplă vagabondare. Bava africanul interesează mica burghezie franceză pentru colonii și o interesează complet, subt toate aspectele: dela entuziasmul tânărului Emile Soin pentru „turcos” în rândurile cărora vrea să intre ca voluntar, până la investirea economiilor în acțiunile întreprinderilor din Congo. Mișcarea aceasta de evadare exotică vrea să cuprindă subt mâna d-lui Zimmer toate nuanțele—lucrul acesta creiază interesul de felul cum este pusă chestiunea de către autor — logodindu-se minunat cu încă o altă trăsătură a sufletului modern, iarăș foarte des întrebuințată de poezia dramatică franceză, contemporană. E vorba de o anumită romantică a orașelor mari, o romantică a celor umili, care se dospește între ziduri negre și ticsite și murdare, la olaltă cu entuziasmele sportive. Prin tinerile generații, cari au o tendință de omogenizare ca circula, dusă de foile ieftine și populare, cu vești miraculoase despre știință sau fără vrăjite, sau subt mâna unui mare animator-poet cum ar fi spre pildă, Bava.

Amintiți-vă „Paquebotul Tenacity” al lui Charles Vildrac, cu acel cântec permanent și

naiv care-și chema, ca o sireună, croul spre Canada, sau, mai recent, amintiți-vă din „Societatea Atleților Spirituali” a lui Georges Duhamel, vagabondarea cu gândul și apoi cu fapta, plecarea lui Denis și Amédé spre acea Patagonie Iluzorie și veți vedea că Africa d-lui Zimmer e ruptă din acelaș atlas de iluzii moderne, de romantică umilă și citadină.

Bava e funcționar la un notar într'un sătuc uitat de Dumnezeu. De douăzeci de ani vorbește de Africa, de Congo, de o expediție la care a luat parte. În Africa el n'a fost. E numai un mitoman cu o puternică înțuiție, un imaginativ, un constructiv.

Puterea sugestiei sale e atât de mare încât fură pe toți ceilalți cu el și ajunge cu încetul să creeze un trib african din tot satul acesta. După cum era fatal și mai ales frumos, victima cea mai convinsă a acestui monstru imaginativ, va fi o femeie: d-na Soin, proprietara unui debit, femeie așezată, văduvă, însă cu un demon necunoscut și neclasaț în ea — inconștientă de târcoale unor modeste gânduri metafizice de comunicare cu lumea de dincolo și „Florilor răului” lui Baudelaire.

Pe d-na Soin o iubește însă și d. Caille, șeful gării care refuzat de femeia aceasta prinsă cu totul în mrejele lui Bava, se hotărăște să se răsbune, răsvrătind tribul împotriva mincinosului. Lovitura de grație va fi un acar, care a fost adevărat în Congo, un biet bețiv însărcinat cu misiunea să-l infurie pe Bava.

Am fi putut vedea o scenă mare, sub mâna unui mare scriitor. În realizarea d-lui Zimmer, realizarea luptei acesteia, nu am văzut decât o schiță aproape nesugestivă. Singurul lucru ce ni s'a comunicat e gândul, ideea. De altfel întreaga piesă lasă această impresie de necopt, necrescut, nedospit.

Iei pretutindeni contact numai cu probleme interesante, cu aspecte nouă descoperite, cu intenții din cele mai ferice, în acest Bava, africanul. Nicăeri însă nu întâlnești realizarea.

Bava, surprins de amănunte, la început se elatină; e însă mult prea abil și prea inteligent pentru a nu eși din încurcătură. La al doilea atac al acarului, Bava își pierde însă busola și e trădat ca impostor. Un câștig de premiu — premiu: un bilet de călătorie în Congo — îl împinge pe fantazist spre realitate. În preajma plecării sale reapar vechile legături și regretele cu ele. Acarul nu poate lua locul lui Bava fiindcă nu are fantazie și nu știe să povestească. Tribul mărturisește că preferă un mincinos talentat (ce e oare altceva talentul?) unui martor

cinstit, netalentat. Lui Bava i se vătuește iarăș viața în sat și rămâne ca soț al d-nei Soim marea lui admiratoare.

Chiar personajul central, Bava nu e unitar și suficient construit. Materialul acesta delicat sufleteș e notat și risipit ceea ce împiedică redarea unei singure impresii. Apoi, povestea e mult prea diluată de-alungul celor patru acte. O mână sigură, care ar fi știut și putut concentra în cât mai puțin neîndoios și minunatele amănunte, și intențiile ar fi dat o lucrare care să conțene. În fața piesei d-lui Zimmer nu putem

avea decât regretul unui foarte frumos material necristalizat suficient.

În interpretarea Teatrului Național, defectele piesei au apărut și mai mari. Subțirimea și prețiosul amănuntului s'a șters sau s'a tocat. S'a lucrat în mare, pe când aci se cerea tocmai tehnica opusă a punctului bine rotunjit.

Limba curgătoare și curată, precum și justetea expresiilor românești, pentru foarte grelele fraze franceze fac din traducerea d-lui Iosif Nădejde o lucrare de multă laudă.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M A R U N T A

GEORGE COȘBUC a murit acum zece ani în luna Maiu, în Bucureștiul ocupat de armatele cesaro-crăiești de care fugise în tinerețe și a fost înmormântat simplu și trist, pe o zi ploioasă, de câțiva prieteni prinși sub măvala vrăjmașului. Cântărețul care a glorificat chiotul vesel al vieții nu s'a bucurat, cât a trăit, decât de atenția ce se dă unui șef de birou în lumea noastră stăpânită de obraznici cu suflet de subterană și eleganță parisiiană. Nu era greu de observat cum s'a și observat: George Coșbuc a fost un înadaptabil. S'a spus însă ca un regret ceea ce trebuie spus ca un omagiu. Înadaptabilitatea lui se ținea de structura intimă, robustă și vastă, a personalității poetului. Rar exemplar al rasei personalitatea lui întrupa tot ce e mai înalt și mai aristocrat în ruralismul milenar al vieții românești. Veac după veac lucrează, încet și neobservat, spiritul rural care, tocmai de aceea, pare imobil și identic cu sine: ca o piatră rotunjită în râu de lunecarea măilor de valuri consecutive și care te face s'o crezi din totdeauna rotundă. Cu acest ruralism milenar adâncit în structura lui sufletească, George Coșbuc poate numai după o viață matusalemică s'ar fi adaptat orașului. A rămas cum era în vorbă și în fel de a fi ca fata aceea imobilizată într'o credință de dragoste pe care a cântat-o în „Ideal”. Orașul nostru era caragialesc: omul brusc adaptat se transforma într'o caricatură. Lui Coșbuc trebuie să-i fi făcut silă. Și refugiul lui spiritual era în elementele de statornicie eternă: în ruralismul din propriu-i sânge, în primitivul Omer în agrestul Virgiliu, în creștinul Dante. Tipul urban al lui Goethe, oricât de clasicizant ar fi fost, nu l-a atras. Însăși cultura lui literară e determinată de structura lui sufletească: acelaș ruralism amplificat în spțiu și în timpuri. Pentru acest rusticism înalterabil, Oswald Spengler l-ar numi contemporanul lui Omer și al lui Virgiliu. Înadaptabilitatea lui Coșbuc e astfel un omagiu adus personalității lui puternice și biruitoare.

N'a cucerit orașul care l-a cinstit ca pe un simplu șef de birou? În orice caz i-a stat dârz, față în față, egal în puteri, Eminescu purtase un suflet dizolvat de urbanism. Nestatornicia formelor, transformările caleidoscopice, vârtejurile efemere ale vieții urbane, care provoau gluma crudă și neumană a lui Caragiale

trezeau desnădejdea satirică a lui Eminescu. Se poate ca pesimismul său să fie expresia unei dezorganizări interne de natură morbidă, cum s'a zis, deși în apogeul geniului său Eminescu era sănătos; în orice caz el este expresia unei psihologii urbane ce nu-și putea găsi echilibrul în jucăușul și vesnicul provizorat al mediului de oraș. Trăind în acest mediu, purtându-l în sânge, spectacolul existenței îi apare fărâmițat, petecit cu mizerii, deșert de sens și fără noimă. El te determină la negarea existenței sau cel puțin la disprețul ei. Nu e semnificativ că desgustul de mobilitatea urbană împingea pe Eminescu la prietenia șagălnicului Ion Creangă, iar pe Caragiale la ritmul robust al poeziei lui Coșbuc? Preferințele literare contrastând cu firea celor doi orășeni nu par niște refugii de vilegiatură în mijlocul naturii, suflete obosite de sdruncinul urban ce-și caută razim în veșnica statornicie rurală?

Sufletul rustic nu cunoaște această amară dezagregare zilnică. El e prin natură optimist. Încadrat în formula unei înțelepciuni milenare, în ritmul tipic al datinei moștenite, înfășurat în aceeași vastă circumferință a cerului albastru (pe care orășeanul nu-l vede decât arar printre spărțurile acoperișurilor), omul de țară are o soliditate psihologică incomparabilă, o voie bună întemeiată pe o statornicie innăscută, o dispoziție de a privi tot ce se întâmplă sub unghiul eternității și de a se simți astfel deasupra a tot ce se întâmplă. El nu e terorizat de amănuntul zilnic (care pentru orășan ia proporții catastrofale), și deci nu e expus dezagregării. Din perspectiva lui nesfârșită, el vede orașul redus la un biet furnicar sub vastul cer și râde de marile frământări clocotitoare unde se zămislește „progresul modern”. Spectacolul existenței pentru el nu se înfățișează fragmentat și desfigurat de mizerii ci integral, măreț și statornic. Dacă orășeanul trăiește în efemer, țărănul trăiește în eternitate. Ea îi impune regule de viață și, prin urmare, viața lui e tipică, netrecându-se în formule de mai înainte știute. Rob al femerului, orășeanul e provocat la continuă invenție a formulei de existență. El e individualist.

În arta lui, Coșbuc ridică la expresie înaltă acest suflet colectiv, modelat de ruralismul milenar. Nic'o notă subiectivă nu pătează imensa orchestrație a acestei colectivități contopite în tip și ridicate parcă deadreptul din natură în apo-

teza artei. Egocentrismului romantic al lui Eminescu și se opune dintr-o dată și masiv colectivismul realist al lui George Coșbuc. E singurul poet care, dela Eminescu a creat o ordine nouă în poezia românească, opusă în conținut, egală în expresia artistică. Ordine nouă și stil nou. Un stil crescut pe rusticitatea inspirației ca portul țărănesc potrivit pe trupul țărănesc. Fîrește, un stil de sărbătoare, ca un port de sărbătoare. Ion Slavici și Ion Creangă l-au creat în proză; George Coșbuc l-a desăvârșit în poezie: stilul rural care stă la baza culturii românești întregi ca expresie a sufletului colectiv și permanent de unde ne sorbim energiile creatoare și pe care ne răzîmăm ca pe un fundament statornic al siguranței de noi înșine.

EMINESCU continuă să rămână încă o problemă nedeslegată. N'avem o biografie completă a lui (nici nu ne trece prin gând un roman al lui, o literarizare a vieții lui, care, atîta vreme cât nu există un documentat studiu biografic ar însemna o falsificare); n'avem de asemenea o lucrare de analiză și de interpretare a operei și a geniului său. Avem numai încercări și fragmente. Se dovedește încă o dată, în fața problemei Eminescu, cât de sterilă și zadarnică e critica noastră oficială, critica „raționalistă și estetică” cu „cele trei aripi” ale originalității lui Eminescu”, sau critica impresionistă care, fără să ne demonstreze ce este Eminescu, se străduiește ridicul neprovocată de nimeni, să ne demonstreze că Eminescu n'a fost un filosof fiindcă n'are un sistem de filosofie în versurile sale! Fîrește, e mult mai ușor să treci drept critic ocupându-te de „aripile” ei în loc să te ocupi de însăși pasărea măiastră, sau în cellalt caz, de puețul Camil Baltazar.

În ultimii ani, multe științuror istoric literar d. G. Bogdan-Duică ne-a dat, prin *Viața Românească*, o serie de amănunte biografice noi în perspectiva unei viitoare biografii a lui Eminescu. De-o vreme publicarea lor a încetat: și-a părăsit d. G. Bogdan-Duică proiectul? Recent și tot prin *Viața românească*, în care crește parcă tot mai mult un cult pentru Eminescu, d. G. Ibrăileanu reia, adîncindu-le și amplificîndu-le, vechi preocupări ale sale în legătură cu opera poetului.

Care sînt poeziile și care textele ce-ar putea alcătui o ediție națională a lui Mihail Eminescu? E și aceasta o problemă încă nedeslegată. Edițiile de pînă acum diferă una de alta și în text și în cuprîns. Niciuna nu poate fi socotită definitivă. Toate sînt încercări ce nu pot mulțumi pe nimeni, cu atît mai puțin pe d. G. Ibrăileanu. Criticul ieșean și-a luat sarcina să elucideze aceste dificile chestiuni. Rezultatele a doi ani de intense cercetări încep să iasă la lumină prin lungul studiu din care au apărut primele capitole în numerele din April și Mart ale revistei. E o muncă meticuloasă din cale-afară, condusă de spiritul ager și de gustul neproșabil pe care îl cunoaștem. Deocamdată problema care îl preocupă pe d. Ibrăileanu e aceea a poeziilor postume. N'am cetit încă ceva mai judicios și mai luxos documentat în această chestiune atît de controversată și nelămurită

pînă acum. La siguranța judecării și a informației, d. G. Ibrăileanu adaugă un infinit sentiment de religiozitate pentru marele poet. E o muncă de alexandrin sau de benedictin, umilă dacă vrei, dar cu atît mai necesară cu cît nimeni n'a avut curajul s'o facă pînă acum. O dată problema postumelor lămurită va urma, sperăm, aceea a stabilirii textului și ortografiei definitive, lucruri și mai meticuloase. Ediția națională, e, înfășurît, pe drum. . .

PREMIILE S. S. R. s'au dat și anul acesta prin vot. Comitetul propune adunarea generală deliberează și votează. Comitetul a propus la acelaș premiu pe Tudor Arghezi și Alfred Moșoiu; adunarea a delibereat asupra celor doi poeți adversari fără voia lui Arghezi și, după o minuțioasă cîntărire a valorilor, a premiat pe Alfred Moșoiu. Comitetul a propus la acelaș premiu de proză pe romancierii Ionel Teodoreanu și Ion Foti; adunarea a delibereat asupra celor doi adversari fără voia lui Ionel Teodoreanu, și după o minuțioasă cîntărire a valorilor, a premiat pe Ion Foti.

Precum în medicină cei mai competenți oameni sînt medicii, precum în inginerie cei mai competenți oameni sînt inginerii, tot astfel în literatură cei mai competenți oameni sînt scriitorii înșiși. Votul lor, expresie a gustului fără greș și a entuziasmului nedomolit pentru adevăratele creații de artă, e o consacrare definitivă. Premiul e deci un ales între aleși. Pentru mulțimea informă a cititorilor, actul acesta de judecătural supremă competenți trebuie să fie un criteriu normativ, o indicație de proiector luminos, aproape o poruncă scoborită în sunete de liră apolinică depe Muntele Muzelor: Iată poetul ales; pe-acesta să-l învățați pe dinafară! Iată romancierul demiurg; după eroii lui modelați-vă sufletul! Astfel, după criteriul democrației olimpice a scriitorilor, zeci de mij de exemplare se vor trage din operele poetice ale d-lui Alfred Moșoiu, se vor citi, se vor spune pe dinafară se vor traduce în felurite limbi ducînd pînă la marginile pămîntului vraja versului românesc și prestigiul autoritar al judecării scriitorilor români. Tiraje de sute de mii din romanele d-lui Ion Foti, (proza e mai citită decît poezia) vor inunda piața și, pînă și agenții de siguranță din întreaga lume (în ultimul timp se ocupă și ei cu literatura) vor dormi sub căpătâiu cu superbe pagini premiate de scriitorii români.

Votul dela S. S. R. este, în dezorientarea actuală, un act de moralitate artistică. El face o demarcație categorică între bun și între rău. El încunună pe cei chemați și, poate fără să vrea, osîndește pe cei nechemați. În curînd veți auzi: — Iți place poezia lui Tudor Arghezi? — Eu nu citesc decît pe Alfred Moșoiu! — Iți plac romanele lui Ionel Teodoreanu? — Eu nu citesc decît pe Ion Foti!

Votul dela S. S. R. e categoric.

DE IMITATIONE CHRISTI, cartea cea mai citită și cea mai răspîndită după Biblie, în

creștinătate, își are în lungă și variată istorie un capitol aparte în legătură cu cultura românească. I-l închină cunoscutul folklorist și istoric bisericesc, părintele D. Furtună într-o broșură recentă: „*De imitatione Christi*” în românește. Sânt cercetate cronologic tălmăcirile ei cu multă contribuție nouă.

Cartea există la noi în slavonește, tipărită la 1647 în mănăstirea Dealului, pe cheltuiala Doamnei Elena a lui Mateiu Basarab și cu îngrijirea lui Udriște Năsturel. Brașoveanul Ion Duma o traduce întâia oară în românește (din grecește) la 1774. A doua traducere părintele Furtună o atribuie lui Iosif, cărturarul episcop al Argeșului (1794), însoțită de o interesantă prefață. Versiunea lui Samuil Clain dela 1803, socotită până acum întâia în românește vine cronologic în rândul al treilea. Prezența celebrei cărți de spiritualitate creștină în limba noastră se datorește deci unui împuls ortodox iar nu unit cum s'a crezut până acum. A patra și cea mai cunoscută e buna traducere dela 1845 a lui Gavriil Munteanu, profesor la seminariul din Buzău și fondatorul întâiului ziar religios la noi, *Vestitorul bisericesc*, ce-și propunea „de a hrăni duhul religios și moral, ce a caracterizat totdeauna pe nația românească”, împotriva curentului voltairian din veacul său. Canonical blăjean Gavriil Pop dă a cincea versiune la 1893. Mitropolitul Iosif Gheorghian adaugă la textul lui G. Munteanu reflexiunile franceze ale lui Lamennais (nu ale lui Lemanie, firește!) Astfel completată, cartea a fost tipărită de piosul creștin Iorgu Dumitrescu, ediția cea mai larg răspândită pe cât știm.

După războiu se retipărește la Neamțu versiunea lui Iosif Gheorghian. Arhmandritul Galaction Cordun care nu cunoaște nimic din celelalte, dă o stuידă ediție vrând să ne facă a crede că e din latinește tradusă. Ultima traducere, aceasta limpede, e a preotului D. C. Vișan. N'am avut-o în mână, dar judecând după fragmentul reproduș în broșura părintelui D. Furtună, găsesc totuși că versiunea cea mai frumoasă de până acum e tot a lui Gavriil Munteanu.

Iată deci o serie de preocupări românești, prin veacuri, în legătură cu această mare carte — una dintre cele mai fecunde ale umanității. Nicolae Iorga însuși s'a oprit asupra ei într-o neuitată prelegere din seria „Cărților reprezentative în istoria omenirii”. Cei ce contestă preocupările de adâncire religioasă ale sufletului nostru au prilej de reflexii corective asupra acestui capitol românesc din istoria unei cărți fundamentale a misticismului european.

NICHIFOR CRAINIC

NE mulțumim, înainte de război, cu trecerea printre noi a cărții modeste — faimoasa 350 franceză — pe care generații întregi am învățat după curiozitate și temperament și cântecul și idela franceză, de-alungul veacurilor. Astăzi cardinalii prețioși ai librăriei se întâlnesc somptuoși pretutindeni și nouă sau vechi, ca text, cărțile de artă chiamă înspre ele mai mult de o ispită.

Librăria „Hasefer” a inaugurat de curând cu discursuri și oficialitate, expoziția cărții de artă franceză. Expoziția desfășoară în fața ochilor, ca pasări rare cu aripile întinse, volume mănunate fiecare ar fi semnate Piazza, fie Kra, fie Ferroud, fie Kieffer!

Și fiecare carte aduce cu ea, nu numai o lamură de text asupra căruia s'a aplicat fantazia unui ilustrator — surpriza lectorului care își poate astfel controla propria sa fantazie! — dar și o culoare, un stil, o haină materială a gândirii, care dă și lasă o amintire mai mult, despre cele ce sunt strânse în ea.

Serie eroică de mituri și legende din Occident până în Orientul îndepărtat strânge de pildă Piazza, cu horbote de piele aurită și culori translucide și fragede; Kra, prezintă un Don Quichotte complet, petecat de violența culoare pătată a lui Gus Bofa, care urmărește cu desemnul tremurat dar expresiv siluetele epopeei lui Cervantes. Pe Anatole France și-l împart Ferroud și cu Kieffer: cel dintâiu desprinzând câte o poveste din voluminoasa operă, povește pe care o împodobește subțire cu o pență plină de umbre subtile cel de-al doilea preferind romanul substanțial. În paginile dense ale căruia sparge miraculoase ferestre de lumină și culoare. . . Și așa din tiparnițele unei Franțe harnice și aristocrate răsar traduse sau numai desprinse din literatura mai veche și mai nouă, minuni de cărți, tovarăși prețioși și rari de seri de veghe catifelate, gânduri răsfărânte de îndată în imagini. . . Expoziția cărții de artă franceză la noi, e o atenție și un imbold și, vădit, am scris o umbră o vagă aripă de melancolie. De îndată gândul apropie de cartea franceză — care oricât ne-ar fi de dragă, rămâne puțin în afară de frământările noastre — cartea românească care, câteodată, e tare vrednică în gânduri, simți o strângere de inimă. Umilă, sdrențuită, cenușie abia de a început puțin, ici coala să prindă și ea aripi decente. Și nimeni nu se îngrijește de ea; cei mari au alte gânduri, cei mici sunt bucuroși că o au — câți o vor, și câți o au!

Expoziția cărții de lux franceze, de ne-ar aduce după ea, din imboldul ei, cartea frumoasă de toate zilele românească, ne-ar fi făcut un nemăsurat bine. Până atunci luxul acesta, total, ne întristează.

ION MARIN SADOVEANU

EUROPA a trăit de rând, în hipnoza Romei, a Florenței, a Parisului; trăește acum în hipnoza Moscovei. Oricât am vrea să întoarcem ochii în altă parte, sânt atrași spre această lume, barbară și futuristă arhaică și ultramodernistă, mistică și avortată de materialismul istoric marxist.

Călătorii se întorc cu dosarele cele mai contradictorii: Unde au plecat să descopere paradisul au găsit infern și unde așteptau infernul, au întâlnit paradisiace miracole.

Dar literatura, arta, cugetarea, mai mult decât revendicările sociale, poartă acum pecetea Rusiei. Dela baletul de operă, până la cel mai nou film de cinematograf, pătruns de umanitate, și

până la romanul analizei sufleteste, care dacă n'a fost ucenicit de la Dostoievski, e de la Remizov; pretutindeni descoperi, în orice țesătură, oricât de grosieră și oricât de diafană, firul roș al Moscovei. Există, nu-l putem ignora, cum ne spunea paradoxal la o masă prietenească, Coradini, recomandându-ne ca singur remediu, „să refuzăm a ne interesa de ce se petrece în Rusia, ce pregătește ea viitorului“. Tragi obloane groase, refuză să știi când se înalță și apune soarele. Răsăritul și apusul se alternează totuși fără tine, și chiar de după obloane, îl bănuiești dacă nu-l vezi.

Printre cele mai proaspete și mai încărcate de observații cărți apărute de curând, *Rusie 1927* de *Alfred Fabre-Luce* (Grasset) a dat de lucru cronicarilor, fiindcă apărea îndată după cartea lui Duhamel, fiindcă se deschidea cu o violentă sarjă împotriva spiritului mediator, propus de autorul „Confesiunilor lui Salavin“.

O Rusie, văzută de un om de acțiune, nu de un filosof împăciuitor. De un occidental, care la fiecare pas a fost lovit în tradiția sa, spiritul său, idealul său omenesc. Nu combate principii; vede fapte, oameni, peisagii. Respiră atmosfera neliniștitoare, cu nările goale. De aci, în pagini, un accent profund omenesc. Fie că e meditațiunea sub zidurile Kremlinului, fie că e acea minunăță călătorie dealungul Volgăi, până la Marea Neagră, într-o atmosferă vastă și epică, asemeni unei balade de stepă; occidentalul se rebifează în fața unei lumi care-i rămâne incomprehensibilă în mecanismul interior, ca un mister trăit de populația altei planete.

E semnificativă îndârjirea cu care Fabre-Luce, vrea să se scuture de orice influență a acestei lumi, și totuși își descopere sufletul invadat, pe furis, de întrebări, care fără Rusia nu s'ar fi deschis în universul său spiritual, precis limitat.

Nu neagă aceasta, dar luptă cu aceasta.

E de aceia una din cărțile cele mai sincere scrise despre Rusia. Fabre-Luce a mers să vadă, dar s'a întors cu obligația unui examen de conștiință. După spectacolul exterior, lichidarea conflictului interior: dialogul între eul occidentalului și Moscova, dispută care există acum în fiecare dintre noi și care e poate drama spirituală a epocii noastre.

CEZAR PETRESCU

În vreme ce zările francezești ne aduc vestea întârziată a întoarcerii către noi a Anei Brăncoveanu (filosofică melancolie a regăsirilor târzii!) librăria franceză ne trimite un volum de

poezii, abia remarcat de presa dela noi deși mi-reasma fărăi noastre se desprinde din el cu suavitate pe care limba străină ni le face și mai de preț: *In aurul serii*, de Elena Văcărescu. („Les cahiers féminins“. — Bloud et Gay, Paris).

E mănunchiul fraged încă al acelor calde și clocvente inspirații lirice pe care scriitoarea de la Paris, împărțită atâtor griji de politică și societate, de ani de zile uită să le adune împreună. Versuri feminine, adânc străbătute de o neliniștită sentimentalitate, isvorând ușor din bogăția unui temperament exuberant și elocvent, și colorate fără afectare de reflexele unui îndepărtat romantism pe care nu-l aștepti dar îți place a-l găsi în versurile acestea închinatăe mai cu seamă amintirii. Cu Shelley și cu Keats treci printre ele într-o argintată alunecare pe sub „Punțile fără suspine“ patetic evocate și nu vei fi surprins când aproape la fiecare pas te vei găsi sub poleul clarului de lună înflorat de nostalgice reverii și întovărășit de trilul filomelelor. Uneori melancolice umbre te vor întâmpina ca în meditația întinerită a îndrăgostiților din alte vremuri.

Chateaubriand, Vigny, îți vor trece prin preamă cu palide frunți visătoare, iar poezia te va învăluie în reverii diafane încărcate de parfumul amintirii:

*Le dernier feu du long soleil d'out s'éteignit
Au parc ou je traçais la fine ombre, o Vigny.
Et soudain, me sentant comme Eva menacée
Sous l'amour simple et fort qui brûlait ma
pensée,*

*Je ne respirai plus l'air lourd d'intenses pleurs.
Ni les rameaux meurtris des nocturnes paleurs.*

Și în același cadru de romantică inspirație sunt întrefesute și cele mai frumoase din bucățile acestui volum, acele idilice evocări întretăiate de suspine, pe care scriitoarea le-a intitulat „Tarini negre“. Sunt amintiri și priveliști dela noi, văzute ca printr'un pănginiș de lacrimi și vibrând de nostalgia nesfârșită a depărtării. Unele din ele, cum e bucata intitulată „Idilă moldovenească“ ar fi singure în stare să justifice existența acestui volum. Ele se adaugă cu frumuseți noi la imaginea multiplă a țării noastre în opera acestei scriitoare. Pentru noi cei de aici ar fi de ajuns ca orice carte nouă a Eleni Văcărescu să fie o bucurie nouă. Talentul scriitoarei izbutește însă a da și mai mult decât cere acest egoism al nostru de compatrioți. E un noroc mai mult cu care îi suntem datorți. Și spunând-o, nu avem nici măcar temerea că un orgoliu jignit ne va întâmpina cu nesincera lepădare de noi — lepădarea care uneori împinge la târzi și melancolice întoarceri!

AL. BUSUIOCEANU

DEMIAN

PORTRETUL D-NEI COCA

GANDIREA

PĂTRAȘCU

FLORI, NATURĂ MOARTĂ

GANDIREA

MARIA PILLAT

V. VOICULESCU

GANDIREA

BĂEȘU

PRIVELIȘTE

GANDIREA

A APĂRUT :

GIB. I. MIHĂESCU

LA „GRANDIFLORA“

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC“.

PREȚUL 100 LEI

A APĂRUT :

C O N U E N A K E

DE

N. M. CONDIESCU

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC

PREȚUL 70 LEI

A APĂRUT :

EMANOIL BUCUȚA

CRESCĂTORUL DE ȘOIMI

COLECȚIA „CARTEA VREMII“

A APĂRUT :

F L O R I L E

NOTE ȘI IMPRESII

DE

GH. D. MUGUR

PREȚUL 40 LEI

A APĂRUT :

RAINER MARIA RILKE
P O V E S T I R I
DESPRE BUNUL DUMNEZEU

în românește de NICHIFOR CRAINIC

Colecția «Cartea Vremii». Prețul 30 lei.

A APĂRUT :

ION MARIN SADOVEANU
ANNO DOMINI, METAMORFOZE
TEATRU

Prețul 30 Lei

Colecția „Cartea Vremii“

A APĂRUT :

AL. BĂDĂUȚĂ
NOTE LITERARE

Prețul 30 lei

Colecția „Cartea Vremii“

A APĂRUT :

ZAHARIA STANCU
P O E M E S I M P L E

Prețul 30 lei

Colecția „Cartea Vremii“

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

APARE ODATĂ PE LUNĂ

GRUPAREA REVISTEI: AL. BĂDĂUȚĂ, VASILE BÂNCILĂ, LUCIAN BLAGA, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, V. CIOCĂLIEU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, R. DRAGNEA, O. HAN, NAE IONESCU, ADRIAN MANIU, TIBERIU MOȘOI, ALEXANDRU MARCU, P. MARCU-BALS, GIB. I. MIHĂESCU, CEZAR PETRESCU, ION PILLAT, DRAGOȘ PROTOPODESCU, ION MARIN SADOVEANU, ZAHARIA STANCU, SANDU TUDOR, PAMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, TUDOR VIANU, V. VOICULESCU

REDACȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI.

No. 5

M AI, 1928

C U P R I N S U L:

G. CĂLINESCU: Ascensiune . . . 193
V. CIOCĂLIEU: Zapis . . . 196
ION MARIN SADOVEANU: Litanii 198
EMANOIL BUCUȚA: Capra Neagră. 200
V. VOICULESCU: Noaptea . . . 210
A. POP-MARȚIAN: Ospățul . . . 211
SORIN PAVEL: Krionis sau Trep-
tele Singurătății . . . 212
ZAHARIA STANCU: Neliniști . . 223
C. THEODORESCU: Pentru cânte-
cul întârziat 224

IDEI, OAMENI și FAPTE
ȘERBAN CIOCULESCU: Situația
lui H. Taine 225
EMANOIL BUCUȚA: O altă față
a problemei cărții 226
VASILE BÂNCILĂ: O școală în
aer liber 229

CRONICA LITERARĂ

AL. BĂDĂUȚĂ: Au murit trei
scriitori 233

CĂRȚILE:

ȘERBAN CIOCULESCU: Ultima
carte a d-lui D. Drăghicescu . 234

DRAMA și TEATRU

ION MARIN SADOVEANU: Bava
africanul, patru acte de D-l
Bernard Zimmer 236

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC, ION MARIN
SADOVEANU, C. PETRESCU
și AL. BUSUIOCEANU 238

ILUSTRĂȚII

COPERTA: Băeșu

DESENE IN INTERIOR: Demian.

REPRODUCERI IN INTERIOR: Petrașcu, Maria Pillat. Băeșu și Demian.

(clișeele Marvan)

ABONAMENTE: 1 AN, 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI

ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 500 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—